T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

GENÇLERDE ETNİK KİMLİK ALGISI
DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

Gamze BATGİ

18920007

Danışman

Doç. Dr. Abdurrahim ÖZMEN

Diyarbakır – 2022

T.C.

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

GENÇLERDE ETNİK KİMLİK ALGISI DİYARBAKIR ÖRNEĞİ

Gamze BATGİ

18920007

Danışman

Doç. Dr. Abdurrahim ÖZMEN

Diyarbakır – 2022

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Etnik Kimlik Algısı: Diyarbakır'da Gençlerin Etnik Kimlik Algısı" adlı tezin/projenin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

..../..../.....

Gamze BATGİ

ÖN SÖZ

Bu çalışma Diyarbakır'daki gençlerin etnik kimlik algılarının oluşum süreçleri ve bu süreçlerin gençler üzerindeki etkilerini ele almıştır. Bu bağlamda etnik kimlik algısı ve kimlik kavramları açıklanmıştır. Diyarbakır tarihi ve sosyo-ekonomik kültürel süreçlerin üzerinde durularak; sosyolojik analiz yapılmıştır.

Kimlik; sosyal bilimlerde her zaman ön planda olan bir kavramdır. Kimliğin insanlar üzerindeki etkileri, tanınma; dışlanma ve dahil edilme durumları üzerinde durulmuş olup kavramsal çerçevede açıklanmıştır. Çalışma büyük oranda etnik kimlik algısının üzerinde durmakla beraber; Diyarbakır'ın sosyo-politik, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yapısındaki değişmelere de odaklanmıştır. Diyarbakır gerek kültürel gerekse de ekonomik anlamda kozmopolit ve canlı bir şehirdir. Kültürel anlamda birçok etnik kimliği, medeniyeti ve dini içinde barındıran şehir; aynı zamanda ticaret yolları, han ve kervansaraylarıyla da Türkiye'nin sayılı şehirleri arasındadır. Ancak avantajlarının yanı sıra politik bir şehir olarak anılması da zaman zaman dışlayıcı etkilere neden olmuştur.

Etnik kimlik algısında; göç, ekonomi, eğitim, dil, siyaset ve kültür gibi bir çok etmen vardır. Algının oluşumu, kişi üzerindeki etkileri ve dış nedenler birbirleri ile bağlantılıdır. Bu bağlantılar çalışma içinde incelenecektir. Dahil edilme ve dışlanma, etnik kimlik algısının temelini oluşturur. Bu yüzden kişilerin etnik algılarının oluşumunda toplumsal olay ve dönüşümlerin yeri büyüktür. Bu bağlamda çalışmada Diyarbakır'ın 2000 yılı öncesi ve 2000 yılı sonrası olmak üzere toplumsal olay ve dönüşümleri incelenecektir.

Tez konumun seçilme süreci öncesi ve sonrasında yol göstericim olan ve desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen değerli hocam Doç. Dr. Abdurrahim ÖZMEN başta olmak üzere; Dicle Üniversitesi Sosyoloji ABD hocalarım Prof. Dr. Rüstem ERKAN, Prof. Dr. Naciye YILDIZ ve Prof. Dr. İnan KESER'e teşekkürlerimi

sunarım. Tez yazım sürecinde desteklerini esirgemeyen arkadaşlarıma ve yakın çevreme teşekkür ederim. Son olarak desteklerini ve sevgilerini her an üzerimde hissettiğim, ben pes ettiğim zamanlarda bile bana her zaman inanan; annem Hülya BATGİ, babam Mehmet BATGİ ve kardeşim Barış BATGİ'ye; tecrübeleriyle hayatıma ışık tutan değerli aile büyüklerim Fatma, Mustafa BATGİ ve Feride, Mehmet Can ÇEPİK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Gamze BATGİ
Diyarbakır

ÖZET

Bu tez, Diyarbakır'da yaşayan gençlerin etnik kimlik algılarının oluşum süreçlerini ve bu algının etkilerini sosyolojik açıdan ele alıp değerlendirmektedir. Tarihsel süreç içerisinde Diyarbakır bazında yaşanan toplumsal değişim ve dönüşümler; bu süreçlerin kişiler ve kimlikleri açısından etkileri tartışılmıştır. Birbirinden bağımsız olmayan sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik süreçler sosyoloji ile bağlantılı bir şekilde ele alınmıştır.

Tez; Diyarbakır'ın tarihini, geçirdiği politik süreçleri ve değişimleri ele almaktadır. Bunun içinde tarih, siyaset ve ekonomi alanlarından yararlanıp; sosyolojik olarak değerlendirilmiştir. Bu sayede gençlerin dışlanma ve dahil edilme durumlarında algılarının şekilleniş yönü açısından elde edilen bilgiler ışığında değerlendirmeler yapılmıştır. Tezin uygulama alanında yer alan aktörler Diyarbakır'ın dört merkez ilçesi olan Yenişehir, Sur, Kayapınar ve Bağlar'da yaşayan 18-30 yaş arası gençleri kapsamaktadır. Uygulama görüşme formu üzerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Böylece Diyarbakır'daki gençlerin etnik kimlik algısı hakkındaki genel profil oluşturulmuştur.

Anahtar Sözcükler

Diyarbakır, Kimlik, Etnik Kimlik, Etnik Algı, Gençler

ABSTRACT

This thesis examines and evaluates the formation processes of the ethnic identity perceptions of the youth living in Diyarbakır and the effects of this perception from a sociological perspective. Social changes and transformations experienced in Diyarbakır in the historical process; the effects of these processes in terms of individuals and their identities are discussed. Socio-cultural and socio-economic processes that are not independent from each other are discussed in connection with sociology.

Thesis; It deals with the history of Diyarbakır, its political processes and changes. In this, we benefit from the fields of history, politics and economy; evaluated sociologically. In this way, evaluations were made in the light of the information obtained in terms of the shaping of perceptions of young people in cases of exclusion and inclusion. The actors in the application area of the thesis include young people between the ages of 18-30 living in the four central districts of Diyarbakır, Yenişehir, Sur, Kayapınar and Bağlar. Semi-structured interview technique was applied over the application interview form. Thus, the general profile of the youth in Diyarbakır about the perception of ethnic identity was formed.

Key Words

Diyarbakir, Identity, Ethnic Identity, Ethnic Perception, Young People

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **III**
ABSTRACT ..... **IV**
İÇİNDEKİLER ..... **V**
TABLO LİSTESİ ..... **VII**
KISALTMALAR ..... **VIII**
GİRİŞ **1**
BİRİNCİ BÖLÜM **3**
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ **3**
1.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU **3**
1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI **3**
1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ **3**
1.4 ARAŞTIRMANIN EVRENİ **4**
1.5. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ **4**
1.6. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ **5**
İKİNCİ BÖLÜM **6**
KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE **6**
2.1.1 Kimlik İnşası 8
2.1.2. Kimlik Ve Öteki 10
2.3. Etnisite Kavramının Tanımlanması **15**
2.3.1. Etnisite Ve Milliyetçilik 18
2.3.2. Etnisite Ve Ulus-Devlet 21
2.4. Etnik Kimlik Ve Azınlık Grupları **22**
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM **27**
DİYARBAKIR'IN TARİHSEL VE KÜLTÜREL ARKA PLANI **27**
3.1. Araştırma Alanı Olarak Diyarbakır **27**
3.1.1 Diyarbakır'ın Tarihi 27
3.1.2. Etnik Yapı 28
3.1.3. Diyarbakır'ın Nüfusu ve Nüfus Hareketliliği 30
3.1.4. Göç 31
3.2. Diyarbakır'ın Sosyo-Kültürel Durumu **33**

3.3. Diyarbakır'ın Ekonomik Durumu 35
3.4. Diyarbakır'ın Merkez İlçeleri 39
3.4.1. Bağlar 39
3.4.2. Kayapınar 41
3.4.3. Yenişehir 42
3.4.4. Sur 42
3.5. Diyarbakır'da Yaşanan Toplumsal Olaylar ve Dönüşüm 44
3.5.1 Diyarbakır'da 1990-2000 Tarihleri Arasında Yaşanan Toplumsal Olaylar 44
3.5.2. Diyarbakır'da 2000 Sonrasında Yaşanan Toplumsal Olaylar 48
3.5.3. Kürt Açılımı 48
3.5.4. Çözüm Süreci 49
3.5.5. 6-8 Ekim Olayları 50
3.5.6. Hendek Olayları 50
3.6. Tarihsel Süreçte Kürt Etnik Kimliği 53
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 60
DİYARBAKIR GENÇLERİNDE ETNİK KİMLİK ALGISI 60
4. ALAN ARAŞTIRMASI 60
4.1.1. Sosyo-Demografik Yapı 60
4.1.2. Etnik Kimlik Algısı 62
4.1.3. Dil 70
4.1.4. Eğitim 74
4.1.5. Medya ve Ön yargılar 79
4.1.6. Ekonomik Durum, Çalışma Hayatı ve Kimlik Algısı 82
4.1.7. Göç ve Kimlik Algısı 85
SONUÇ 90
KAYNAKÇA 101
EKLER 109

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

TABLO 1: CİNSİYET 60

TABLO 2: EĞİTİM DÜZEYİ.....61

TABLO 3: ETNİK KİMLİK 61

TABLO 4: KONUŞULAN DİLLER.....61

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ADNKS	Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AKP	Adalet ve Kalkınma Partisi
akt.	Aktaran
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
CHF	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DBB	Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi
DDKO	Devrimci Doğu Kültür Ocakları
DGM	Devlet Güvenlik Mahkemeleri
DİE	Devlet İstatistik Enstitüsü
DP	Demokrat Parti
M.Ö	Millattan Önce
M.S	Millattan Sonra
OHAL	Olağanüstü Hal
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TTK	Türk Tarih Kurumu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

İnsanların büyük bir kısmı için önem arz eden etnik kimliğin kökleri Antik Yunanca ve Latinceye uzanmaktadır. Kavram, "ethnos" iken karşıladığı anlamlara bakıldığında "doğum yeri, yaşanılan bölge, topluluklar" gibi beşeri birliğe vurgu yapmak için kullanıldığını söyleyebiliriz. Etnisiteyi tartışabilmek için bireylerin sosyal çevrelerini nasıl algıladıkları ve sınıflandırdıklarını ve geçmişin bugünde ne şekilde anlam kazandığını anlamalıyız. Ortak köken düşünceleri genellikle etnik kimlik üzerinde büyük bir önem taşımaktadır ve bu nedenle de tarihin yorumlanışı da belirli etnik kimlikleri meşrulaştırma, güçlendirme ve koruma arayışı içinde olan ideolojiler için önemlidir (Eriksen, 2004: 93-94). Etnik kimlik bir nevi kişinin öteki olan gruptan farklı hissetmesini sağlayan bir aracıdır. Dolayısıyla bir yandan benzerliği, diğer yandan da farklılığı inşa ettiği söylenebilir.

Peki, biz neden bir kimliğe ihtiyaç duymaktayız? Neden bazen etnik kimlik algımız yükselişte olup, diğer kimliklerden daha ön plana çıkmaktadır? Etnik kimlik algısını doğuran, geliştiren ve savunmamıza neden olan etmenler nelerdir? Bu sorularının cevaplarını ancak tarihte yaşanmışlıkları araştırıp şimdi ile ilişkilendirdiğimiz zaman bulabiliriz.

Dünyaya geldiğimiz andan itibaren hatta daha bir embriyo iken bize bazı kimlikler atfedilir. Ancak bunlar daha çok biyolojik tabanlı kimliklerdir. Doğumdan itibaren sosyal bir toplumun içerisinde yaşarız, öğreniriz ve tecrübe sahibi oluruz. Bu toplumda 'kişi' oluruz; kültürel veya çevresel etmenler aracılığıyla kimliklerimiz inşa edilir.

Bununla birlikte kimlik; müphem, tartışmalı bir kavramdır. Kimlik tartışmaları sosyal bilimlerde hep ön planda olmuştur; net bir kimlik anlayışından söz etmek ise oldukça zordur. Kimlik kavramı; geniş kapsamda bireyin kendi benlik duygusuna,

kendine ilişkin duygularına ve düşüncelerine gönderme yapılarak kullanılmaktadır (Marshall, 1999: 407).

Kimliğin inşasını ve kimliğe olan aidiyet hissini etkileyen ve doğuran birçok etmen vardır. Sınıf, bölgenin sosyo-kültürel ve politik durumu, eğitim, cinsiyet, inanç gibi birçok etmen sayabiliriz. Castells, kimliğin inşası ile ilgili şunları yazar: *"Kimliklerin inşası; tarihten, coğrafyadan, biyolojiden, üretken ve üretmeye yönelik kurumlardan, kolektif hafızadan, kişisel fantezilerden, iktidar aygıtlarından ve dinsel vahiylerden malzemeler kullanır. Ama bireyler, toplumsal gruplar, toplumlar bütün bu malzemeyi, içinde bulundukları toplumsal yapıya uzam/zaman çerçevesinden kaynaklanan toplumsal koşullara ve kültürel projelere göre işler, bütün bu malzemenin anlamını yeniden düzenler"* (Castells, 2006: 14). Ekonomik, siyasal ve kültürel değişim süreçleri kimlik inşasında büyük önem arz etmektedir. Bu değişim süreçlerine bilhassa 20.yy'ın sonlarına doğru rastlamaktayız.

Kişi toplumdan bağımsız olmadığı için aslında her kimlik; mensup olduğumuz ailenin, toplumun ve kültürün izini taşır. Kişiyi toplumdan ve deneyimlerden bağımsız görmek onu benliğinden ve kimliğinden soyutlamak demektir. Bu noktada kimlikler yalnızca bireyi değil ayrıca toplumu da anlamaya yarayan bir araç görevini görür.

Kimlik, etnisite, etnik kimlik gibi konular çok bağlamlı olmalarından dolayı dünya ve son yıllarda Türkiye literatüründe sıkça karşılaştığımız konulardır. Buna rağmen bu çok bağlamlılığın neden olduğu farklı bakış açılardan dolayı tabulaştırılmış konular olmaktan henüz çıkamamıştır.

Bu çerçevede teze başlarken öncelikle kavramsal ve kuramsal çerçeveden olaya bakılacaktır. *Kimlik, etnisite, kimlik inşası, etnik kimlik ve etnik* kavramlarına ilk bölümde değinilecektir. Tezde kimliğin inşasında hangi değerlerin öncelikli olduğu, bireylerin kendilerini hangi değerler üzerinden tanımladıkları ve bu aidiyetlerin bireylerin tercihlerini, davranışlarını nasıl etkilediği ortaya konulmaya çalışılacak; yanı sıra, "Neden kimliğe ihtiyaç duyarız?" sorusuna cevap bulmaya çalışılacaktır

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Çalışmanın bu bölümünde yöntem ve teknikler anlatılacaktır. Sırasıyla; araştırmanın konusu, amacı, önemi, evreni, örneklemi ve ver toplama teknikleri açıklanmıştır.

1.1 ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu çalışmada ile Diyarbakır ilinde yaşayan 18-30 yaş aralığındaki gençlerin etnik kimlik algısının nasıl şekillendiği incelenmiştir. Sosyo-ekonomik ve politik süreçlerden etkilenerek kurulan etnik kimlik algısına etki eden dinamikler birebir görüşmeler gerçekleştirilerek, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel çevreye sahip gençlerin etnik kimlik algılarındaki farklılıklar ve kimlik tanımlaması dair veriler saha çalışması ile sosyolojik olarak analiz edilerek, incelenmiştir.

1.2 ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı; Diyarbakır kent merkezinde yaşayan farklı sosyo-ekonomik yapıdaki ailelere mensup 18-30 yaş arasındaki gençlerin etnik kimlik algısı ve bu algının nasıl, hangi sosyo-politik ve tarihsel etkenlerle şekillendiğini ortaya koymaktır. Sosyo-ekonomik olarak birbirinden farklı olan Diyarbakır'ın dört merkez ilçesinde yaşayan 18-30 yaş aralığındaki kadın ve erkek katılımcıların etnik kimlik algısı konusunda nasıl farklılaştıkları konusuna da değinilinmiştir.

1.3 ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Etnik kimlik konusu, özellikle etnik yapı, etnisite kavramları Türkiye'de hassas bir konu olarak algılanmış akademik çalışmalarda fazla yer bulamamıştır. 2000 yılı

sonrasında bu konu önem kazanmış olup etnik kimlik hakkında çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

Doğrudan Diyarbakır'daki gençlerin etnik kimlik algısı ile ilgili ise şimdiye kadar akademik bir araştırma yapılmamıştır. Çalışmanın, bu konu ile ileride yapılacak çalışmalar için kaynaklık edeceğini umulmaktadır.

1.4 ARAŞTIRMANIN EVRENİ

Kavramsal ve kuramsal çerçeveye yer verilmiş olup; kimlik ve etnisite ile ilgili kavramlar açıklanmıştır. Daha sonra Diyarbakır ili ve tezin evrenini oluşturan dört merkez ilçe olan Sur, Bağlar, Kayapınar ve Yenişehir hakkında genel bir bilginin yanı sıra sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına değinilmiştir.

Diyarbakır kent merkezinin, sosyo-ekonomik olarak birbirinden farklı bölgelerinde yaşayan kadın-erkek 18-30 arası gençleri kapsamaktadır. Diyarbakır'ın dört merkez ilçesi olan Yenişehir, Sur, Kayapınar ve Bağlar'ın 11.02.2021 tarihli TÜİK'ten alınan sayısal verilerle ifadesi şu şekildedir: Yenişehir ilçesi, 18-30 yaş arası kadın nüfusu: 26.943, erkek nüfusu: 27.803; Sur ilçesi, 18-30 yaş arası kadın nüfusu: 13.321, erkek nüfusu: 13.682; Kayapınar ilçesi, 18-30 yaş arası kadın nüfusu: 48.188, erkek nüfusu: 48.573; Bağlar ilçesi, 18-30 yaş arası kadın nüfusu: 52.433, erkek nüfusu: 47.811 olmak üzere dört merkez ilçenin 18-30 yaş arası toplam nüfusu 278.754 kişidir (TÜİK, 2021).

1.5. ARAŞTIRMANIN ÖRNEKLEMİ

Dört merkez ilçeden olan Kayapınar ilçesinden rastgele 25'i kadın, 25'i erkek olmak üzere 50 kişi; Yenişehir ilçesinden rastgele 25'i kadın, 25'i erkek olmak üzere 50 kişi; Sur ilçesinden rastgele 25'i kadın, 25'i erkek olmak üzere 50 kişi ve Bağlar ilçesinden rastgele 25'i kadın, 25'i erkek olmak üzere 50 kişi yani toplamda 200 kişiden oluşan katılımcı örneklemi oluşturmaktadır.

Önceden hazırlanan 24 soru katılımcılara sorulmuştur. Kentin nüfusu göz önünde bulundurularak adı geçen ilçelerde örneklemin sosyo-ekonomik bilgilerini içeren küçük kapsamlı bir anket çalışması ile birlikte gençlerle bire bir görüşmelerle konu hakkında bilgi elde edilmiştir. Katılımcıların kimlikleri gizli tutularak çalışma

içinde gerçek isimlerine yer verilmemiştir. Araştırma sonuçları ile toplumsal ve siyasal olaylar sosyolojik olarak bağdaştırılarak açıklanması hedeflenmektedir.

Çalışma için seçilen dört merkez ilçenin seçilme nedeni ise; farklı sosyo-kültürel, ekonomik, eğitim ve etnik kimlik algısının farklı şekillenme durumlarından kaynaklanmaktadır. Bu farklılıklar hem kişilerin sosyo-ekonomik yapılarındaki farklılıklar hem de sosyo politik duruşlarının farklı olmasından kaynaklanmaktadır. Bunların haricinde ilçelerin mimari farklılıkları, eğitim düzeyi de etkili olmuştur. Farklılıklar ve bu farklılıkların meydana getirdiği algının oluşumu çalışmanın saha çalışması bölümünde ayrıntılı açıklanmıştır.

1.6. ARAŞTIRMANIN VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Görüşmeler pandemi dolayısıyla bir takım zorluklara uğrasa da kişilerle yüz yüze sohbet havasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeleri, Diyarbakır'ın farklı merkez ilçelerinde ikamet eden ve gönüllü olarak görüşmeci olmayı kabul eden 18-30 yaş grubundaki gençlerle belirli bir gün-saat ve mekan belirlenerek görüşmeler bire bir gerçekleştirilmiştir. Görüşmecilerin sosyo-ekonomik ve kültürel durumu, cinsiyeti, eğitimi ve etnik kimlikleri birbirlerinden farklıdır. Bu sayade geniş kapsamlı saha çalışması gerçekleştirilip veriler toplanmıştır.

Görüşmelerde izin dâhilinde ses kayıt cihazı kullanılmış olup ayrıca yazılı notlar alınarak bire bir görüşmeler yapılmıştır. Kişilere önceden hazırlanmış açık uçlu 24 soru yöneltilmiştir. Görüşmecilere bu çalışmanın yüksek lisans tezi için akademik bir çalışma olduğu önceden belirtilmiştir. Ayrıca kişilerle yapılan görüşmelerin gizlilik içinde olacağı ve isimlerinin hiçbir şekilde kullanılmayacağı izah edilmiştir. Görüşmeler yaklaşık olarak dört ay kadar sürmüştür.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Çalışmanın bu bölümünde; kimlik ve etnik kimlik ile ilgili tanımlara yer verilmiş olup, bu tanımlar kavramsal ve kuramsal çerçevede açıklanmıştır.

2.1. Kimlik Kavramının Tanımlanması

Kimlik; bireylerin veya grupların kültür, değer ve kökenlerinin tamamını kapsayan bir olgudur. Kimlik kavramını etimolojik olarak ele alırsak; *Id* [o], *idem* [aynı/özdeş olan], *ident* [aynı] ve *identitatem (*yalın hâli *identitas*) [aynılık] kelimelerinden türetilmiştir. Kavramın etimolojik kökenlerine bakıldığında, "aynı" ve "aynılık" anlamlarının öne çıktığını söyleyebiliriz. Bu bağlamda kimlik insanların birbirleriyle olan benzerliklerini ve aynılıklarını ifade eder.

Latince "idem" kökünden türetilmiş olan kimlik sözcüğü, Türkçede ise "kim" sözcüğünden türetilmiş olup her iki anlamda da aidiyeti ifade eder. Kimliğin modern anlamının yerleşmesinde sosyo-politik nedenler belirleyici olmuştur. Kimlik kavramı ve kimlik politikası, bu anlamıyla ilk kez yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki toplumsal-siyasal hareketleri tanımlamak üzere kullanılmıştır. Buna ek olarak felsefenin kadim sorunları olan özdeşlik, tözcülük ve benliğin bütünlüğüne atıfta bulunan geleneksel bir kullanım da bulunmaktadır (Mollaer, 2019: 41).

Kimliğin kavramsal olarak birden çok tanımı olduğunu söyleyebiliriz. Kimlik; Sokrates'in *"kendini tanı!"*sından başlamış olup, günümüze kadar birçok tanımlama ile devam etmiştir. Kimlik kavramı; sosyal bilimlerde birey ve toplum arasındaki ilişkiden bahseder. Kişinin aitlik ve kim olduğuna dair sorularının merkezini oluşturur.

Kişinin ne olduğunu ve kendini nasıl tanımladığı ile ilgilidir. Bir nevi kimlik, belirsizlikten kaçıştır.

Sosyolojide kimliğin merkezinde 'öteki' vardır. Kimlik; dış etmenlerden bağımsız değil, dış etkilere yani ötekilere daima açıktır. Bu açıdan baktığımızda kimlikte istikrarın olmadığını, değişimlere açık ve tutarsız olduğunu görebiliriz. Kimlik kavramı; değişime, yeni tanımlara, tartışma ve manipülasyonlara açıktır.

Kimlik aynı zamanda oldukça karmaşık bir kavramdır. Toplumsal yapı değişip karmaşıklaştıkça kimlik kavramını tanımlamak aynı oranda karmaşıklaşmaktadır. Bu durum aynı zamanda kimlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Kimlik iki yönlü olarak ele alınabilir: Birincisi birey açısından kimlik, bireyin kendisini "ne" olarak tanımladığı; ikincisi ise toplum açısından kimlik, toplumun o bireyi "ne" olarak gördüğüdür. Kimlik çok boyutlu bir sorundur ve herkes için önem arz eden ve çözüm bekleyen bir konudur. Kimlik sorunu en çok bireylerin aidiyet duygularında şüpheye düştüklerinde ortaya çıkar.

Kimlik, canlı bir meseledir. Bireyi ve toplumu anlamaya yarayan en önemli araçtır. Bizi "biz" yapan tüm maddi ve manevi öğelerin tümüdür. Kimlik, özellikle modern dönemde en çok tartışılan konulardan biri olmuştur. Kimlik mücadeleleri ve bireysel kimlik gibi kavramlar modernizmin ürünüdür.

Modernizm etkisi ile birlikte modern döneme geçişle birlikte birey ve bireysellik kavramları öne çıkmıştır; bu öne çıkış kimliğin önemi artırmıştır. Kimliğin bir sosyal bilim terimi olarak 1950'lerden itibaren kazandığı popülerliğin en önemli nedenlerinden biri birey-toplum ilişkisiyle ilgili klasik tartışmaya uyarlanmasıydı (Gleason, 2014 akt. Mollaer, 2019: 31). Kimlik kavramının popülerleşmesi ve bireyselliğin öne çıkması kimlik çatışmalarını beraberinde getirmiştir ve İkinci Dünya Savaşı ile kimlik kavramıyla ilgili tartışmalar artmıştır.

Kimliğin tarihçesi ve tanımlarından da görüldüğü üzere, kimlik kavramı; siyaset, antropoloji, psikoloji, sosyoloji ve felsefe gibi neredeyse tüm sosyal bilimlerde ve gündelik hayatımızda karşımıza çıkmaktadır. Kimlik bir nevi kişinin ihtiyacıdır

çünkü kişiye hem aidiyetlik hissi verir hem de kendisini bulmasında önemli bir rol oynar.

2.1.1 Kimlik İnşası

Doğduğumuz andan itibaren sahip olduğumuz bazı kimlikler vardır. Bu kimliklerin çoğu iradi değildir tamamen rastlantısaldır. İradi kimlikler haricinde çevresel, ailesel, siyasal ve kültürel etmenlerin şekillendirdiği kimlikler de mevcuttur. Bu etmenlerin yanı sıra otoriteler tarafından da kimlikler dayatılır ve bireylerin kabullenip içselleştirmesi beklenir. Ancak bu kimlikler iradi olmadığı için bunların başarı oranı düşüktür.

Kimlik kavramının birbirinden ayrı düşünülmez iki boyutu vardır: Kişisel ve toplumsal kimlikler. Parekh, kişisel ve toplumsal kimlikleri şu şekilde tanımlamıştır: *"Kişisel kimlik; bir bireyin mevcut dünyaya olan yaklaşımını ve bu dünyada bulunduğu konumu belirleyen inanış ve bağlılıklarını ifade etmektedir. Toplumsal kimlik ise, bireyin kendini tamamlamasına ve kendisini bunun ayrılmaz bir parçası olarak görmesine vesile olan ilişkilere tekabül eder"* (Parekh, 2014: 53). Toplumsal kimlik kişisel kimlikten daha farklı olarak daha çok çoğulluğu ifade eder ve oluşumunda toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel ortamının etkisi oldukça büyüktür. Toplumsal kimlikler her toplum yapısında görülse de bireysel kimlikler geleneksel toplumlarda çok fazla görülmezler.

İnsanlar, bilinçli veya bilinçsiz kendilerine bir kalıba koyarlar; aynı zamanda okul, aile, kültür ve inançlar da bireylere kimlikler atfederler. Atfedilen, üretilen kimliklerin hiç biri iradi kimlikler değildir. Taylor'un (2018: 47) belirttiği gibi bu iradi olmayan kimliklerin sahipleri, ilk iş olarak zorla dayatılan bu yıkıcı kimliklerden kendilerini kurtarmaya çalışırlar. Bu durum kaçınılmazdır.

Tüm kimlikler inşa ürünüdür. Gruplar veya kişiler arası ilişkilerde inşa edilir. Bu inşada ortak kültür, din, dil gibi aidiyetler rol oynar. Aynı kültürden veya ortak bir tarihten gelen insanların icat ettiği ortak kimlik, "biz" olup güven duygusu verir. Ortak aidiyetler insanları birleştirir.

Kimlikte en temel soru; “Ben kimim?” ve “Nereye aidim?” sorusudur. Kimlik kişiye aidiyet hissi vermektedir. Bu aidiyet hissi, bireye güven hissini verir; bireyi belirsizlik ve yabancılık hissiyatından uzaklaştırır. İnsanlar önceliklerine göre veya o zamanki toplumsal durumlara göre aidiyetlerini sıralarken öncelikleri farklı olabilir: Kimi insan kendini etnik kimliği ile tanımlarken kimi insan inancını, kimi insan ise toplumun yücelttiği mesleklerini özneleştirerek başlar. Sahip olduğumuz kimlikler bize “ben” olma fırsatı tanır; ne olmak istediğimizi ya da ne olmak istemediğimizi yansıtır.

Kendi oluşturduğumuz kimlikler dışında bir de toplumun, ailenin, inançların veya otoritenin oluşturduğu; diğer bir deyişle dayatılan kimlikler vardır. Devlet, kamusal alanın kendi ideolojisinde olmasını arzu eder. Oysa kişi kendine dayatılan kimlik ile kendini güvende hissetmiyorsa, o kimliğe anlamlar yükleyip içselleştirmiyorsa bu kişi o kimliğin taşıyıcısı olamaz. Bu kimlikler, iradi kimlikler olmamakla birlikte bilinçli bilinçsiz dayatmalarla tarihin her döneminde var olmuşlardır. Böylece iktidar ortak bir tarih bilinci oluşturacağını düşünür. Bu ortak tarih bilincinin inşasında marşlar, tarih dersleri, büstler, abideler, özel gün ve bayramları sayabilmek mümkündür. Otoritelerin dayattığı kimliklerin inşasında bu saydıklarımız kullanılıp normalleştirilir ama bireysel kimliğin inşası politik olarak görülür.

Kimlik canlı ve değişken bir meseledir. Hiç kimse doğduğu andan itibaren sahip olduğu kimlik ile kalmamıştır; okuduğu bir kitap, izlediği bir film veya şahit olduğu bir toplumsal olay ona yeni kimlikler, aidiyetler sunmuştur. Kimse 10 yıl önceki hali ile bir değildir. Tıpkı Maalouf’un dediği gibi Yugoslavya dağılmadan önce orada yaşayan Müslüman bir kişinin kendini ilk olarak Yugoslav kimliği ile tanıtır, savaş döneminde ise önceliği dini kimliğine verir. Savaştan sonra kendini tanımlamadaki kimlik önceliği çok daha farklı olabilir. Toplumda yaşanılan olaylar bireyin kimlik inşasında çok önemli bir rol oynar; hatta sadece toplumsal olaylar değil bazen kişinin bireysel yaşadığı bir durumdan kaynaklı olarak kişilerin kimlik tercihlerinde değişimler veya öncelik sırasında değişimler olması çok muhtemeldir.

Kimlik kavramının inşası asla bitmez. "Biz" pozitif bir inşa iken "öteki" negatif bir inşadır. Tarih boyunca bu şekilde devam etmiş olup 'öteki' kötülenen, şeytanlaştırılan ve dışlanan olmaya devam etmiştir.

2.1.2. Kimlik Ve Öteki

Bir kimliğin varlığından bahsedebilmek için öteki diye adlandırdığımız kimliklerin varlığını da kabullenmemiz, tanımamız gerekmektedir. "Kimlik var olmak için farklılığa gereksinim duyar ve kendi kesinliğini güven altına almak için farklılığı ötekiliğe dönüştürür" (Connolly, 1995: 93). Bayart (1999: 92), ötekinin gerekliliğini şu şekilde ifade etmiştir: *"Kimlik, ait olunduğu düşünülen cemaat ya da kültürün olumluluğundan ziyade ilişkide olunan cemaat ve kültürlere göre tanımlanır. Bu nedenle kimliklenme süreci, hem birey hem de toplum açısından aynı zamanda 'öteki'ni kullanarak 'kendi'ni yapma, 'öteki' üzerinden 'kendi' olma sürecidir."* Ötekinin ve farklılıkların olmadığı bir düzende kimlikten bahsedebilmemiz oldukça güç bir durumdur.

Connally (1995: 96); farklılık, kimlik ve öteki ilişkisini şu şekilde belirtmiştir: *"Kimliğin farklılıkla olan ilişkisindeki paradoksal unsur, kişisel ya da kolektif kimliklerden vazgeçilmemesi; ama yine de bu kimlikler üzerine doğruluk damgasını basma yönündeki çeşitli dürtülerin, farklılıkları ötekiliğe, ötekiliği de doğru kimlik görüntüsünü güvenceye almak için yaratılan günah keçilerine çevirme işlevi görmeleridir. Farklılığa hakkını vermek doğru bir kimlik vaadini feda etmek demekken, doğru bir kimliğe sahip olmak da farklılığa haksızlık etmek demektir."*

Kimliğin kurgulanışında "biz" inşa etme sürecinin bir parçası ve adeta doğal bir karşı kategorisi olarak üretilen "ötekiliğin" geçmişi çok eski olmamakla birlikte; 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren toplumsal ve politik tartışmalarda sıklıkla yer alması, dünyanın küresel olarak karşı karşıya kaldığı köklü değişim ve dönüşüm süreçleriyle ilgilidir (Parlak, 2015: 27).

Kimlik; kimileri için ulus, sınıf ya da bir dini temsil etmiştir. Meşru olan kimlikler ötekilerden kendini her zaman üstün görmüştür. Bu egemenlik alanı en çok siyaset alanında kendini göstermektedir. Üst kimlik arzusu hem devletlerde hem de

birey ve gruplarda vardır. Üst kimlikler alt kimlikleri dışlamaktadırlar. Bauman'ın deyişiyle sınıf altı kimliğin anlamı aslında "kimlik yokluğu"dur. Oysa bir kimlik var olmak için her daim diğer kimliğe muhtaç olsa dahi ötekinin kültürünü, tarihini, dilini tanımaz hatta aşağılar hep kötü görme eğilimindedir.

Kimlik, tabakalaşmanın ve hiyerarşinin yaratılmasından çok büyük bir rol oynar. Bireylere tamamen iradeleri dışında dayatılmış kimlikler verilir. Bu kimlikleri taşıyanlar her ne kadar kabullenemese bile baskı ve dayatmalardan kaynaklı bu zorunlu kimlikleri atamazlar. Bu zorunlu kimlikler tek tipleştirir, damgalar ve aşağılar. Otoriteler için kimlik bir hegemonya aracıdır. Öteki olarak ele alının kimlik üzerinde kendini kabul ettirmiş kimlik egemenlik kurmaktadır. Öteki nesne durumuna indirgenmiştir. Oysa ötekinin olmadığı bir dünyada kimlik sorusu tüm anlamını yitirir. Dünya homojen bir yapıda değildir, farklı kimlikler vardır. Devlet veya gruplar kabul etmese dahi bir kimlik var ise öteki de her zaman vardır.

Birey ya da gruplar sahip oldukları kimliklerin tanınmasını isterler. Kimlik talepkar bir olgudur. Bu tanınma bir nevi özgürleşme hareketidir. Geçmişte dinleri, dilleri, etnik kökenleri veya tenleri yüzünden eziyet gören, aşağılanan bireyler bu anıları unutmazlar ve tanınmak için hak sahibi olup üstün kimlik hiyerarşisini yıkmak için taleplerde bulunurlar. Bu talepler kimi zaman sadece söylemlerle, kimi zaman hukuksal olarak, kimi zaman ise şiddet ve savaşlar aracılığıyla kendini gösterir.

Aynı ayrımcılıklarla ötekileştirilen kişiler muhakkak bir paydada buluşurlar. Geçmişteki kaderci ve boyun eğici tutumlar yerini hınç ve intikama bırakmıştır. Zoraki dayatmalar felaketle sonuçlanır. Çoğunluğa göre azınlık hep kötü görülmekte ve aşağılanmaktadır. Çeşitli ön yargılarla zarar gören ve ayrımcılığa uğrayan azınlık gruplar olmaktadır. Buradaki asıl sorun öteki olanı ortadan kaldırmak değil çözümlemek ve tanımaktır. Mutlu ve barışçıl bir toplum için farklılıkların zenginlik olarak görülmesi gerekmektedir. Farklılıklara saygı duyulmalı ve benimsenmelidir. Hiçbir kimlik diğer bir kimlikten üstün veya aşağı değildir. Bireyler; kimliklere sahip oldukları için değil, insan oldukları için talep ettikleri haklara sahiptirler.

Kimlik ve öteki konusunda önemli olan bir diğer öğe ise dildir. Bireyin kendini tanıması için en belirleyici öğe olarak dili görebiliriz. Dil, diğer aidiyetlerden farklıdır;

aynı zamanda birden fazla dil kullanılabilir. Bir insan aynı anda Almanca, İngilizce veya Arapça konuşabilir ama tek bir ana dili vardır ve ana dili yok olduğunda kültürünü kaybetmekle karşı karşıya kalması kaçınılmazdır. Anadillerinin yok sayıldığı, yasaklandığı hatta tanınmadığı kimlik mensuplarına karşı etnosit uygulanmaktadır. Üst kimlik olarak kendini tanımlayanlar tarafından uygulanan etnosit ile öteki konumunda olan kimliklerin tarihlerini, kültürlerini ve dillerini kaybedilmesi amaçlanmıştır. Dünya tarihini ele aldığımızda silinen birçok etnik grup bu tür uygulamalara maruz kalmış hatta büyük bir çoğunluğu bu yüzden tarih sahnesinden silinmiştir. Somersan'ın (2004: 87) dediği gibi*: "Asimilasyon süreç içinde azınlık konumundaki insanlar giyim kuşamlarını, değerlerini, dinlerini, dillerini ve hatta davranış ve tutumlarını zaman içinde egemen çoğunluklara uyum sağlayacak şekilde kısmen değiştirebiliyor."* Aborjinler ve Kızılderilileri örnek gösterilebiliriz.

Dilsel oyunlar "bizi" değerli kılıp olumlarken "öteki"ni değersizleştirip olumsuzlayarak onu bizden uzaklaştırır. Bu hal, toplumsal ve politik dilin giderek kutuplaştırıcı bir refleks kazanmasını da beraberinde getirmektedir. Kutuplaştırıcı dilin bir adım ötesi ise nefret söylemleridir (Parlak, 2015: 43). Nefret söylemlerini siyasette, medyada, kitaplarda veya herhangi bir sohbet sırasında çok rahatlıkla duyabilmekteyiz öteki hep düşmandır, Parlak'ın deyimiyle öteki 'şeytan'dır.

Bauman (2017: 51), ötekileştirilen kimlikleri öteki kutup diye lanse eder ve şöyle der: *"Öteki kutupta kendilerine tercih tanınmayan ve sonunda başkaları tarafından zorla dayatılmış bir kimlik yükünü sırtlanan, kimlik tercihinden men edilmiş kalabalıklar bulunur. O kimlikler ki taşıyanların gücüne gider fakat ne atmalarına izin verilir ne de ondan kurtulabilirler. Tektipleştirici aşağılayıcı, insandışılaştıran ve damgalayan kimlikler…"*

Öteki kimliğin dışlanması, damgalanmasında önyargıların büyük etkisi vardır. Ön yargılar için bir gruba ya da bir topluluğa karşı yüklenen olumsuz dogmatik yargılardır olarak görebiliriz. Damgalamayla insanlar kategorilere hapsedilir. Ön yargılar salt düşüncelerle değil tutum ve davranışlarla da kendini gösterir. Tutum ve davranışlara dökülen ön yargılar artık ayrımcılığa dönüşür. Ayrımcılık; insanların sosyal konumları ve rolleri, duygusal ve bilişsel dünyaları, davranış ve eylemlerinin yanı sıra kişilikleri üstünde de etkili olup bir bakıma değiştirilmesi zor bir kadere

dönüşebilir. Olumsuz bir şekilde etiketlenmek, damgalı olmak, diğerlerinden aşağı bir kimliğe sahip olmak demektir. Damgalı olmak, diğerlerinden olumsuz tepkiler almayı içerdiği ölçüde, öz-saygıyı düşürür (Bilgin, 2007: 87). Bu ön yargı ve beraberinde getirdiği ayrımcılık "biz" ve "onlar" arasındaki iletişimi koparır hatta imkânsızlaştırır. Ön yargılar sonucu ayrımcılığa ve zorbalığa uğrayan bireyler aslında kişisel özellikleri yüzünden değil de mensup oldukları gruplardan dolayı bu ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar. Ayrımcılık başlı başına insan hakları ihlalidir. Tarih sahnesi; teninin renginden, konuştuğu dilden, inancından, cinsel yöneliminden veya etnik kimliğinden ötürü bu zorbalıklara maruz kalan kimlik mensuplarını çokça görmüştür.

Ön yargıların oluşumuna zemin hazırlayan kalıp yargılardır. Bu kalıp yargılar söylemsel olarak çokça karşımıza çıkmaktadır. Kalıp yargılar ön yargılar gibi her zaman olumsuzluk içermez bazen olumlu söylemler ve düşünceler de içerirler ancak ön yargıya dönüşen her kalıp yargı olumsuzdur.

Connolly'nin örneklediği üzere; "zevk düşkünü, yosma, eşcinsel, travesti, çocuklara cinsel tacizde bulunan sapık ve deli" nasıl bireysel düzeyde negatif kimlikler ise küresel ve politik düzeyde negatif kimliklerden de bahsedilebilir: "Dinsel açıdan sapkınlık, kültürel anlamda ahlaksızlık" (mum söndü oyunu bu anlamda önemli bir metaforik araçtır) ya da ellerinden bir şey yememek gerektiği çünkü "pis ve abdestsiz oldukları" Aleviliğe ilişkin; "hainlikleri/geri ve barbarlıkları" Arap ve Kürtlere ilişkin: "satılık ve güvenilmez" oldukları Ermenilere ilişkin, 'dinsizlik/ahlaksızlık' Solcu için; "cehaleti" ile köylünün, "baştan çıkarıcı güzelliği ve şeytanı karakteri" ile kadının, "rejim düşmanı" olarak kodlanan dindarın, "Jakoben tavır" üzerinden Kemalistlerin algılanışı, ön yargıların ürettiği olumsuz kalıp yargılar temelinde bu kimliklerin kavranışına örnektir (Parlak, 2015: 39-40).

Ötekileştirmenin işlevlerinden biri de ötekine karşı eylemlerimizde kendimizi haklı görmemizdir. Ötekileştirmeden beslenen gruplar, güç sahipleri ve iktidarlar vardır. Çünkü hiyerarşinin ve konumlarının devamını sağlayıp bir taraftan hep üstün konumda olmak isterler. Bunun da getirisi olarak ötekileştirme, ayrıştırma meşrulaştırılır. Çoğunluk ile birlikte olan iktidar, azınlığı ötekileştirirken çeşitli baskı araçları ile azınlık gruplarının da bu durumu meşru bir şekilde kabullenmesini

sağlamaya çalışır. Bu meşrulaştırma sürecinde güç sahipleri konumlarını kaybetmemek için her şey yapabilirler.

Ötekinin şeytani bir varlık olarak kodlanması; her türlü beladan, kaostan, krizden kısaca her türlü kötülükten sorumlu tutulması demektir (Parlak, 2015: 37). Ötekileştirilen grup; terörist, topluma zararlı bireyler, parazit, hırsız, cahil gibi sıfatlarla toplum dışına itilirler. Bu duruma en güzel örneğin Maalouf (2019: 24), şu sözleri ile vermiştir: *"Kolayına kaçıp birbirinden farklı insanları aynı kefeye koyuyoruz, gene kolaylık olsun diye cinayetler, toplu eylemler, ortak görüşler yüklüyoruz: ' Sırplar katliam yaptı', 'İngilizler yağmaldı', 'Yahudiler el koydu', 'Siyahlar ateşe verdi', 'Araplar reddediyor'... Filan ya da falan halk hakkında 'çalışkan, becerikli, tembel' diyerek duygusuzca yorumlarda bulunuyoruz ve bu da kimi zaman kanla sona eriyor."*

Farklılıkların ortaya çıkıp meşrulaştırılma sürecinde karşımıza iki olgu çıkar: Din ve siyaset. Bu iki olgu kimlikteki özne ve nesne statülerinin belirlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Kimliğin farklılık ve aynılık öğelerinin en fazla görüldüğü alan siyasettir. Kimlik siyaseti: bireylerin ve grupların kamusal alanda sosyal, hukuki, kültürel ve politik aktörler olarak varlıklarını göstermesi üzerine kuruludur. Bireysel veya sosyal gruplar üzerinden örgütlenir; herhangi parti, manifesto veya inanç üzerinden örgütlenme görülmemektedir.

Kimlik siyasetinde sürekli oluşum halinde olan dinamik talepler vardır. Bireylerin veya grupların kültürel, etnik, dini veya cinsiyete dayalı taleplerini örnek verebiliriz. Bu talepler doğrultusunda farklı kimlikler özgünlükleri ve farlılıklarıyla diğer kimliklerle yaşamak ister, kendini üst kimlik olarak görenler tarafından aşağılanmak ve ezilmek veya öteki olarak görülmek talepleri dışında yer almaktadır.

Devletler bireyi kategorize eder; doğar doğmaz verdiği kimlik ile bireyi bir nevi istatiksel veri haline getirir ve dayatmalarla karşı karşıya bırakır. Kimlik siyasetinin çıkış noktası herkes için özgürlük olsa bile kimlik siyaseti çatışmacıdır, iktidar sadece kendi içinde özgürlükçüdür. İktidar eliyle birey kimliğini kendi inşa etmek zorunda bırakılıp; gerek legal gerekse illegal yollara başvurarak inşa yollarına gitmektedir. İktidar bu durumlarda şiddet ve güç kullanmaktadır.

"Öteki" kavramı yalnızca bu dönemin değil geçmişin ve geleceğin de sorunudur. Bazen etnik kimlik bazen cinsiyet bazen de dinsel kimlikler ile öteki hep sorunlaştırılmıştır. Somersan'ın (2004: 34) ifade ettiği gibi: *"Etnisite grup içi olumlu duyguları, yakınlığı "kardeşliği" pekiştirirken, grup dışına, öteki gruplara görünürde başka sebep yokken, düşmanca duygular beslenebileceğini de gösterdi."*

2.3. Etnisite Kavramının Tanımlanması

"Etnisite" kelimesine etimolojik olarak baktığımızda, Yunanca *ethnos*'tan gelmekte olup kâfir ya da pagan manasına gelir. Grekler, barbar olarak gördükleri "ethrea" olarak adlandırırken kendilerini "genos Hellenon" olarak adlandırmayı tercih etmişlerdir (Hutchinson ve Smith, 1996 akt. Özmen, 2006: 36). MS 1. ve MS 2.yy da Yeni Ahit yazarları ve Kilise Babaları döneminde "ethnos" kavramı Hristiyan ve Yahudiler dışında kalan halkları belirten "ta ethne" şeklinde kullanılmıştır (Akıllı, 2003: 199).

Ethnos terimine, metinlerinde yer veren ilk kişi Homeros'tur. Homeros'un kullanımında terim, ayırt edici bir kültür ve köken paylaşımıyla bilinen bir grup insanı tanımlamak için kullanılmıştır. Sonrasında terim daha çok hayvanlar ya da savaşçılar gibi ayrışmamış büyük grupları; amorf yapıları ve ilgi çekici hareketlilikleriyle dikkat çeken savaşçı yığınlarını betimlemek için kullanılmıştır. Terim bu biçimdeki kullanımıyla daha çok "sürü" ya da "kalabalık" kelimelerine yakın bir anlama işaret etmiştir. Aeschylus, terimi Greklerin ilişkide olduğu diğer halklardan bazılarını, Furies ve Persleri tanımlamak için; Sofokles ise Aeschylus'tan çok farklı bir biçimde ethnos terimini vahşi hayvanları nitelemek için kullanmıştır. Dindar, terimi halka yakın bir anlamda ancak hayatlarını Greklerin siyasal ve sosyal normlarının dışında sürdüren toplulukları ifade etmek için kullanmıştır. Aristo, ethnosu yabancı ve barbar uluslar için kullanmış; benzer bir biçimde Heredot da Grekleri tanımlarken ethnos kelimesine hiç başvurmamıştır (Tonkin ve diğerleri, 1989 akt. Özmen, 2006: 36).

Kökeni ethos/ethnikos'tan gelen kavram, Grek metinlerinde paganı işaret etmiştir. Kavram zaman içinde Hristiyan ya da Yahudi olmayan anlamında yani kendi grubunun dışında kalanları tanımlamak için kullanılır hala geldi (Malesevic, 2004 akt. Kaya, 2013). Etnik sıfatı "etni" kökünden türetilmiştir ve ortak dil, müşterek kutsal

değerler, evreni ortak bir algıdan tanıma ve ortak yaşam ritüelleri etrafında organize olabilen insan grubuna "etnisite" denir (Göka, 2006: 311). Geçmişe baktığımızda etnik kimliğin yaratılmasında dinin etkisini görebiliriz.

Etniklik kelimesi ilk olarak 1953 yılında Amerikalı sosyologlarından David Reisman tarafından kullanılmıştır. Etnisite kelimesinin sözlüklerde yer alışının ilk defa 1972'de yayımlanan Oxford İngilizce Sözlük'te gerçekleştiğine işaret eden Nathan Glazer ve Daniel Moynihan "Etnisite yeni bir terim gibi görünmektedir." diye belirtirler (Eriksen, 2004: 15).

Baumann (2006: 65-66), etnisiteyi "şarap" metaforu ile açıklar:

"Şarap üzümden yapılır ve tıpkı etnik kimliklerin genelde atalar ve soyları arasındaki doğal bağlarla ilişkilendirildiği gibi doğal bir ürün olarak bilinir. Ancak doğanın kendisi şarap yapmaz, tıpkı soyun kendi başına etnisiteyi üretemeyeceği gibi: Nasıl etnik sınıflandırmalar kendilerini gündelik yaşamda işler kılacak kimlik işaretleri haline getirecek siyasi ve ekonomik çıkarlara gerek duyuyorsa, bir fermantasyon süreci elde etmek için de doğal maddelerin eklenmesi gerekmektedir. Bir sonraki süreçte, tıpkı etnisitenin kendisini etnisiteyi paylaşılır görenler nezdinde anlam kazanması için belli toplumsal koşullara gereksinim duyması gibi, şarap da yıllanmak için doğru koşullara gereksinim duyar. Son olarak; şarap farklı sıcaklık derecelerinde farklı tatlar sunar, hatta bazı sıcaklık derecelerinde şarap olmaktan çıkarak sirke ya da su haline gelir. Benzer biçimde, etnisite ya da yaşadığı toplumsal iklime bağlı olarak farklı anlamlar ve yan anlam kazanır. Tamamen surum ya da bağlama bağlı olarak etnik kimlikler vurgulanabilir ya da önemsizleşebilir; gururla ya da memnuniyetsizlikle taşınır; zorla kabul ettirilir ya da reddedilir. Hem şarap hem etnisite insan zihninin, becerilerinin ve plânlarının yaratıcısıdır; burada birtakım doğal maddelerin kullanıldığı doğrudur ancak bu doğanın tek başına yapabileceklerinin ötesindedir"

Görüldüğü üzere, etniklik kan yoluyla kazanılan ve devamlılık sürdüren bir olgu değildir. Tamamen kurgusal olarak insan eliyle oluşturulmuştur. Yani "kan"dan daha çok "şarabı" (Bauman, 1999 akt. Özmen, 2006: 51) andırmaktadırlar: Bu şarap

fazla kullanıldığında "sarhoşluğa", hatta "körlüğe" neden olabilmektedir. (Özmen, 2006: 51).

Toplumsal yapının bir parçası olan etnik grubun tanımlanmasında "Emik Yaklaşım", "Etik Yaklaşım" ve "Uzlaşmacı Yaklaşım" olmak üzere üç yaklaşım vardır:

- **Emik Yaklaşım:** Bir grubun kendini tanımlaması ve ifade etmesidir. Bu yaklaşımda etnikliği tamamen grubun kendi kabul ve tanımı biçimlendirir. Elbette ki grubun kendisini tanıması kendi kimliğini, kendi sorununu başkasına göre daha iyi bilmesi açısından etnik belirlemede esas alınması gereken boyuttur.
- **Etik Yaklaşım:** Çoğu zaman verili etnik şemaya dayalı olguların dışarıdan "aşırı" genellemelere tabi tutularak ele alınmasıdır. Bu genellemeler, aşırı genellemeler içerdiğinden nesnelliği ve emik yaklaşımda söz konusu olan güvenirliliğe ulaşamazlar (Outhwaite, 2019).
- **Uzlaşmacı Yaklaşım:** Etik ve emik yaklaşım arasında denge kuran yaklaşımdır.

Emik ve etik yaklaşım etniklik analizindeki temel kavramları oluşturur. Emik yaklaşım açısında bireylerin özgür iradesi ön plandadır, özneldir. Bu yaklaşım yerel kültürleri, gelenekleri baz alır. Yani kültür kimliğiyle doğrudan ilişkilidir. Davranışlar bilinçli veya bilinç dışı olabilir. Emik yaklaşımda araştırmacı incelediği kültüre onların gözüyle bakarak o kültürü değerlendirir. Bir nevi içeriden bakıştır.

Etik yaklaşımda genellemeler ön planda olduğu için genellikle yanlış tanımlamalara yol açar, bilimsellikten uzaktır. Etik yaklaşımdaki araştırmacı incelediği kültüre dışarıdan bakar ve dış gözle baktığı için kendi anlam ve düşünceleriyle o kültürü değerlendirir. Etik yaklaşım emik yaklaşımının tam tersidir. Genellikle otoriteler etik yaklaşımı baz alırlar kendi gözlerinden olaylara bakarak ve kültürlere bakarak yorumlar ve yerel kültürleri anlamazlar. Etik yaklaşımdaki genellemeler objektiflikten oldukça uzaktır.

Tezin kapsamı gereği gerçekleştirilen saha çalışmasında yapılan görüşmelerde emik bakış açısından yararlanılmıştır. Emik bakış açısında yönlendirme veya

kalıplaşmış düşünceler olmadığı için görüşmeler objektif göz ile değerlendirilmektedir.

2.3.1. Etnisite Ve Milliyetçilik

Bernard Lewis, millet sözcüğünün Aramiceden geldiğini ve "bir söz" anlamına gelen "milla" kökenine dayandığını belirtmekte ve "bir kutsal kitabı kabul eden insan topluluğu"nu ifade ettiğini söylemektedir. Etimolojisindeki dinsel anlam doğrultusunda millet sözcüğü daha çok aynı dine inanan insan topluluklarını ifade ederken, Moğolca kökenden gelen ve "nation" sözcüğü karşılığında kullanılan "ulus" sözcüğü ise daha çok, farklı bir etnik topluluğu belirtmektedir (Karyelioğlu,2012 akt. Aydın, 2018: 232).

Antropolojide milliyetçilik; genellikle kültürel sınırların siyasi sınırlara tekabül etmesi gerektiği, yani "aynı türde" insanları içine alması gerektiğini iddia eden bir ideoloji olarak tanımlanır (Alkan, 2016). Milliyetçilik ideolojisi daha sonra kavramlaştırılmıştır ve kavram olarak ilk kez 1774 yılında Johann G. Herder tarafından kullanılmıştır (Uzun, 2003: 143-144).

Smith'e (2002: 40-41) göre bütün uluslar bir etnik çekirdek temelinde doğmaktadırlar. Tarihin her döneminde farklı coğrafyalarda etnik topluluklar vardı. Birçok ulus ve milliyetçilik daha önceden mevcut olan etnisiteyi ve bunların etno merkeziyetçiliğini temel alarak ortaya çıkmıştır. Modern uluslar her ne kadar modern öncesi etnik grupların farklı özelliklerini taşıyorlarsa ve modern dönemin başlarına kadar mevcudiyetini muhafaza etmiş olan etnik topluluklara çok şey borçlu olsa da, milliyetçiliğin bir hareket ve ideoloji olarak tamamen modern bir olgu olduğu söylenebilir.

Milliyetçilik, 19. yüzyılda tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişin sosyolojik bir sonucudur. Modern bir toplum kurabilmek için temel olan şey "milliyetçiliktir." Milliyetçilik akımı, 19. yüzyılda bütün Avrupa ülkelerinde benzer şekillerde ve büyük çaplı süreçlerle meydana gelmiştir. Rönesans reform hareketlerini itibaren 19.yy'da bütün Avrupa'da milliyetçilik dalgası sonucunda milletler ulusal kurtuluş süreçlerini yaşamışlardır. Bundan sonraki kabul gören norm ise ulus devlet anlayışı olmuştur.

Milliyetçilik kavramı tek başına işlev göremeyen, müphem bir kavramdır. Irkçılık; emperyalizm, etnisite, yurtseverlik gibi kavramlarla ilişkilidir. Milliyetçilik; toplumun bütün üyelerinin aynı kültürü paylaştığını iddia eder hatta o kültürü diğer kültürlerle kıyasladığımızda yüceltir.

Milletleri yaratan, milliyetçiliktir. Milliyetçilik özellikle Doğu Blok'u ülkelerindeki sosyalist rejimlerinin yıkılması; Çekoslovakya, Yugoslavya ve Sovyetler Birliğinin ulus-devlet tanımına uyan devletlere bölünmesi milliyetçiliğe olan ilgiyi artırmıştır. Milliyetçiliğin çıkış tarihi, kökeni henüz tam olarak bilinmese de bu tartışmalar üzerine ortaya atılmış üç yaklaşım vardır. Bunlar; *primordialist, modernist* ve *etno-sembolcü* yaklaşımlardır.

Primordialist yaklaşım, diğer ismi ile "ilkçi" yaklaşımdır. İlkçilere göre milletler; doğal, sabit ve değişmez bir olgudur. Onlara göre milletler eski çağlardan beri mevcudiyetini sürdürmektedir. Bu yaklaşım aslında modernist yaklaşımın savlarını reddetmekte ve milletlerin belli bir dönemde belli şartlar altında ortaya çıkmadıklarını ileri sümektedir (Gökalp, 2007: 139). İlkçilik içerisinde doğalcı, kültürel ve biyolojik olmak üzere üç farklı bakış açısı vardır ve bu bakış açıları birbirlerinden oldukça farklıdır.

Primordialist yaklaşımın sabit ve değişmez olması hayatın doğal akışına uygun değildir. İnsanlar durağan bir yapıda değil, sürekli değişimlerle karşı karşıyadır. Bu değişimler de değişimlere neden olmaktadır.

Doğalcı bakış açısına göre, etnik kimlikler doğal kimliklerdir ve bakış açıları içerisinde en aşırı olandır. Etnik kimliğin doğuştan olduğunu savunurlar. Bu yaklaşımın etkisinin azalmasında en büyük etken, ulus olarak tanımlanmaya müsait olmayan devletlerin (Hindistan, Nijerya, Endonezya) ortaya çıkmasıdır (Smith, 2002 akt. Akıncı, 2019: 414). Doğalcı yaklaşımın savunucuların önemli bir bölümü doğalcı yaklaşımın önemini kaybetmesiyle birlikte modernist yaklaşımı savunmuşlardır.

Biyolojik bakış açısına göre, etnik bağlantılar genetiğe göre yorumlanmaktadır. İçgüdülere bağlıdır bu içgüdülere bağlı olması bireylerin kendilerini benzer hissettiği gruplara karşı daha güçlü bağlarla bağlandıklarını

gösterir. Bireylerin mensup oldukları etnik gruplara aidiyet hissetmelerinde içgüdülerin etkisi büyüktür.

Kültürel bakış açısına göre, birey içinde yaşadığı toplumun alışkanlıklarına bağlılık duyar. Bireyleri topluluğa bağlayan herhangi bir çıkar duygusu değil, bir heyecan ve duygudur (Akıncı, 2019: 415).

Modernist yaklaşım, modernist yaklaşımın yükselmesindeki en önemli etken primordialist yaklaşımın önemli kaybetmesiyle olmuştur. Gellner, Anderson, Hobsbawm, Balibar, Bhabba, Breuilly, Nairn, Brass, Hroch ve Chatterjee modernist yaklaşımın savunucularındandır. Milletler, modern çağın bir ürünü olarak ortaya çıktı. Milletlerin ortaya çıkmasında sanayileşme, merkezî devletlerin ortaya çıkması, kentleşme, laikleşme gibi etkenler belirleyici oldu. Modernistlere göre milletler, milliyetçilik çağının bir ürünüdür. Milliyetçilik, milletleri yaratmıştır (Gellner. 1992: 59).

Etno-sembolik yaklaşım, en önemli temsilcisi Smith'tir. Modernist ve ilkçi yaklaşım ile benzer yönleri vardır. Smith, modernistler gibi milletlerin modern bir olgu olduğunu ve bir ideoloji hâline gelmesinin ancak 19. yüzyıl sonrasında gerçekleştiğini savunmaktadır. O, modernistlerden farklı olarak, özellikle Avrupa ve Orta Doğu'da kökleri yüzyıllar öncesine uzanan etnik topluluklar olduğunu ve bu etnik topluluklar ile modern milletler arasında bir bağ bulunduğunu savunmaktadır (Akıncı, 2019: 415).

Milliyetçilik ideolojisine en uygun örgütlenme modeli ulus-devlet modeli olarak görülür. Milliyetçilik toplumun her kesimini tek tip gördüğü için ulus-devlet modelinin resmi dil ideolojisi, tek biçimli eğitim sistemi, ortak pazar milliyetçiliğe uygundur. Öyle ki resmi dil ideolojine sahip ulus-devletler toplumda kullanılan diğer dillerin konuşulmasını yasaklar. Bu yasaklamalar çoğu dilin tarihten silinmesine neden olmuştur. Dilini kullanmak için ısrar eden etnik kimlikler üzerinde de çeşitli baskılar uygulanmıştır. Direnen etnik kimliklere karşı entegrasyon adı altında şiddet, soykırım, tehcir ve baskılar uygulanmıştır. Baskıların boyutu büyük katliamlara kadar varmıştır. 1994 yılında meydana gelen Ruanda katliamını örnek gösterebiliriz. Weber'in (1996: 132) tanımıyla: *"Modern devlet, ülke içinde, şiddetin meşru kullanımını tekelinde bulunduran insan topluluğudur."*

2.3.2. Etnisite Ve Ulus-Devlet

Milliyetçiliğin bir örgütlenme modeli olan ulus-devlet anlayışından bahsetmek gerekirse öncelikle belirtmek gerekir ki ulus-devlet anlayışı gereği 'tek'çilik durumu ön plandadır. Buna göre ulus-devlet anlayışı belirli bir toprak parçası üzerinde tek mutlak güçdür diyebiliriz. Bu yüzdendir ki bir topluluk içinde azınlıkta kalan kesimlerin tanınması bu anlayışın varlığı ile oldukça güçtür. Diğer bir deyişle azınlıkta bulunan kimlikler bu anlayış ışığında yok sayılır.

Ulus-devletin etimolojisi ve tarihine baktığımızda: İngilizcede ulus anlamına gelen "nation" kelimesi, Latincede "doğmak" anlamına gelen "nasci" fiilinden türetilmiştir. Latincede "nationem" kelimesi ise soyu ya da ırkı çağrıştırır; bu nedenle ulus, kan ve soy bağıyla ilişkilendirilir ama milliyetçilik kuramcıları ulusu ortak soy/kan fikrine dayanarak tarif etmekten kaçınırlar. Bunun bir nedeni genetik bakımdan saf bir ulus olamayacağı düşüncesi diğeri de Avrupa'nın karanlık ve faşist dönemiyle "yüzleşilmesinin" ardından ahlâki bir tutum olarak ırka gönderme yapan tanımlardan "utanılmasıdır". Öte yandan milliyetçiler genelde tek bir kökenden geldiklerine ve şimdiye kadar "saf" olarak kaldıklarına inanırlar. Bu inancın olgusal bir temeli olması gerekmez; önemli olan, böyle bir inancın varlığı ve bunun davranışsal sonuçlarıdır (Yıldız, 2001 akt. Kalaycı, 2008: 98). Kelime anlamı gereği ulus ve ulus-devletin getirisi olarak "tek"lik vardır. Tek din, tek millet, tek dil gibi.

Ulus devletin 1789 Fransız Devrimi ile birlikte çıkmış olduğu kabul edilmektedir. Bu dönem feodalizmden kapitalist düzene geçildiği dönemdir. Touraine, ulusların ortaya çıkışını sanayileşmeye, kapitalizme ve modernleşmeye bağlamaktadır. Ulus; halk egemenliği, bağımsızlık ve farklılık öğelerini içinde barındıran bir siyasal birim olarak modern bir olgudur. Ulus; bütünleşmiş, aklın ilkelerinden esinlenen yasa tarafından yeniden yapılanan bir uzamı geçirdiği için modernliğin siyasal bir biçimidir (Touraine, 2000: 155).

Türkiye'yi baz aldığımızda ulus-devlet anlayışının uygulamalarını görebiliriz. Tekçiliğe vurgu yapan bu anlayış gereği özellikle Türkiye'nin doğusunda milli kimlik anlayışını benimsetme yoluna gidilmesi ile kendini göstermiştir. Milli bilinç

oluşturmanın beraberinde tek dil, tek millet kavramları da beraberinde gelecektir. Bu anlayıştan dolayıda toplumun bütünü tek bir etnik grup olarak kabul edilir. Toplumda yaşanan sorunların temelinde bu "tek"lik anlayışı yatmaktadır. Ulus devletin varlığı milliyetçiliği kuvvetlendirir. Ulus devlet dediğimiz kavram kendi ulusunu yaratmış devleti sembolize eder. Ulus devlet önündeki en büyük engel olarak azınlık grupları görür, toplumu homojenleştirmek ister, milli kimlik inşa sürecini başlatır ve çeşitli baskı araçlarıyla bunu gerçekleştirmeye çalışır. Bu baskı araçlarından daha önce de bahsettiğimiz gibi katliama kadar gidebilecek kadar büyüklüktedir.

Ulus devletin ortaya çıkışını takiben yaklaşık iki asır boyunca "farklı gruplar" yok edilmeye çalışılmıştır. Bu yok etme için farklı yollar denenmişti biri şiddet yoludur soykırım ve tehcirlerle kendini göstermiştir. Soykırım; dilsel, dinsel, kültürel veya etnik her şekilde meydana gelebilir. Tehcir veya nüfus mübadeleleri ise soykırım kadar ağır olmasa bile etkileri oldukça ağırdır; sonuçta istediğin coğrafyada yaşayamıyorsun, devletin istediği coğrafyada zorla yaşamaya çalışıyorsun. Bu yöntem de sert bir homojenleştirme politikasıdır.

Diğer yok etme yolu ise asimile politikalarıdır. Ulus devletlerin ortaya çıkışından sonra homojen bir toplum isteyen egemen devletler tarafından uygulanan politikalardır.

2.4. Etnik Kimlik Ve Azınlık Grupları

Çalışmanın konusu gereği ve saha çalışmasının daha anlamlı olabilmesi açısından azınlık grupların ne olduğuna, etnisiteye ve kimliğe olan etkisine değilnilmesi gerekmektedir.

Etnik kimlik; azınlık statüsüne indirgenen grupların başvurdukları bir durumdur. Azınlık statüsündeki grupların temel referans noktaları dilsel, kültürel ve siyasal olduğu sürece etnik kimlik; toplumsal bir durum olmaktan ziyade siyasal bir içeriğe dönüşür. Azınlık statüsünde olan bireyler toplum dışına itilmiş, çeşitli ön yargılara maruz kalmış bireylerdir. Bu bakımdan toplumun diğer üyeleriyle kıyaslama yapıldığında daha dezavantajlı grupta olduklarını söyleyebiliriz.

Azınlık politikaları ilk olarak 16. yüzyılda dinsel nedenlerle ortaya çıkmıştır. Protestanlığın ortaya çıkışı ile Katolikler ve Protestanlar arasında mezhep çatışmaları başlamış; çatışmalar ve savaşlar 17. yüzyıla kadar devam etmiştir. İktidarlar kendi içlerindeki azınlık sorununu, kimi zaman toplu katliamlar, kimi zaman da koruma belgeleri çıkartarak çözmeye çalışmışlar; din savaşları 1648 yılına kadar devam etmiştir. 1648 yılındaki *Vestfalya Antlaşması'*yla krallıklar, karşılıklı olarak birbirlerinin dini azınlıklarını tanımışlar; onların güvenliklerinin sağlanmasına ilişkin hükümlerin altına imza atmışlardır.

1789 Fransız Devrimi ise dini azınlık kavramına ulusal azınlığı da ekleyerek genişletmiştir. Fransız Devrimi'nin yarattığı ulusçuluk akımı, her ulusun kendi devletini kurma düşüncesi; Avrupa'da sınırların değişmesinde, yeni devletlerin kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Yurttaşların siyasi haklarına ek olarak ulusal hakların da gündeme gelmesi bu dönemin ürünüdür (Savaşal, 2019).

Azınlık grubu kavramı, 1930'lu yıllardan itibaren ırksal, etnik, biyolojik ya da diğer özellikler temelinde, baskıya uğramış ya da damgalanmış toplumsal grupları ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır (Marshall, 1999: 53).

Sosyolojik olarak azınlık kelimesi tanımlanabiliyorken hukuki olarak azınlık hakkında ortak bir tanım bulunmamaktadır. Oran (2005: 25-26), azınlık kavramının tanımını şu şekilde yapmıştır: *"Bir toplulukta sayısal bakımdan azınlık oluşturan, başat olmayan ve çoğunluktan farklı niteliklere sahip olan gruba azınlık denir." Azınlık kavramının çıkışıyla ilgili bilgiyi ise şöyle dile getirmiştir: "Merkezi bir devlet biçimi olan mutlak monarşiler devrinde ortaya çıkmış olup, kavramın ortaya çıkışında rol oynayan başlıca sınıf burjuvazidir."*

Azınlık sayılabilmek için bazı unsurlar önemlidir mesela azınlık olabilmek için bulunduğu kişi ülkenin vatandaşı olmak zorundadır. Sayıca ülkedeki diğer vatandaşlardan az olmalı ve siyasal hayatta başat güç olmamalıdırlar. Ayrıca bunların haricinde bu kişiler azınlık olmayı istemiş ve kabul etmiş olmaları gerekmektedir. Bunların yanı sıra etnik grupların kendilerine has dilleri, kültürleri ve gelenekleri vardır.

Etnik kimliğin oluşumuna dair dört yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar; primordialist, kontrüktivist, asimilasyonist ve araçsal yaklaşımdır.

1. **Primordialist (İlkçi) Yaklaşım:** Etnisite ve milliyetçilik başlığında da değindiğimiz bu yaklaşıma göre; etnik kimliğe duyularımız ile sahip oluruz. Primordiyalizm bir nevi etnisitenin "kan bağı"na bağlı olduğunu söyler.

Bu yaklaşıma göre etnik kimlik bir biyolojik ihtiyaçtır, soyun devamı ve yakınları kayırma varsayımlarını içinde barındırır. Bu kan bağı ile etnik kimliğin devamı hatta zaman ve mekândan bağımsız varlığını sürdürülebileceğini iddia etmiş olsalar dahi etnik kimlik toplumsal olaylar, ideolojiler gibi etmenler ile kaybolabilir veya bireylerin tercihlerinde farklılıklar gerçekleşebilir. Yaklaşım her ne kadar etnik kimliği durağan olarak görse de etnik kimlik değişime açık ve canlıdır.

2. **Kontrüktivist (İnşacı) Yaklaşım:** Konstrüktivizm, uluslararası ilişkiler alanında etkili olan bir yaklaşımdan ziyade ontolojik bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, yapısalcılık sonrası kuramsal söylem çerçevesinde oluşmuştur. Toplumsal ve siyasal çözümlemelere ilişkin bir yaklaşımdır. İnşacılar, ilkçileri etnisiteyi insanların üzerine zorla yapışan bir olgu olarak görmekle eleştirir (Keser, 2008: 51).

İnşacılar üç temel argüman geliştirmiştir: Birincisi; etnisite sosyal olarak *inşa edilen* bir kimlik, yaratılan bir şeydir. Bu ekol, etnisitenin sosyal inşası üzerine vurgusu nedeniyle "inşacı" olarak nitelendirilmiştir. İkincisi; inşa edilen kimliğin bir uzantısı olarak etnik sınırlar bükülgen veya değişken olması nedeniyle etnisite dinamiktir. Son olarak; etnik üyelik ya da kimliklendirme toplum tarafından belirlenir ya da inşa edilir yani etnisite değişen sosyal çevreye bir tepkidir (Özmen, 2006: 72).

Bireylerin kimliklerinin oluşumunda değerlerini, amaçlarını, neye göre şekillendiğini ve oluştuğunu açıklamaya çalışır. İlkçiliğin aksine kimliklerin soy ile değil ideolojiler, sosyal ve siyasal olaylara bağlı olarak inşa edilir ve üretilir. Soy ile değil inşa ile üretiliyor olması anlayışı etnik kimlikler için daha doğrudur. Özellikle günümüze baktığımızda heterojen toplumların varlığı ve sürekli değişim içinde olan insan ve toplumlar kontrükvisit etniste yaklaşımının daha doğru olduğunu göstermektedir.

3. **Asimilasyonist Yaklaşım:** Bu yaklaşıma göre etnisite kavramı sabit bir kavram değil gruplar ve bireyler arası iletişim, etkileşim ile yeniden üretilir.

4. **Araçsalçı Yaklaşım:** Primordialist ve inşacı ekolün tersine, araçsalcı ekol; etnisiteyi kaynaklara ulaşmak için bir araç ya da stratejik bir alet olarak görür (Özmen, 2006: 74). *Transaksiyonalist* ve *durumsalcı* olmak üzere ikiye ayrılır. Transaksiyonalist yaklaşıma göre: Etnik kimliğin esası biyolojik, kan bağına bağlı olarak değil de kültüre bağlıdır; bireylerin arasındaki ilişkilerle ilgilenir. Öncüsü Fredrik Barth'tır.

5. **Durumsalcı Yaklaşım: Modern** dünyada statü ve güç konumlarının korunması için etnik kimliğin öne çıkarılmasıdır. Durumsalcı yaklaşımda kimlik; yönlendirilebilen, değişebilen ve dinamiktir.

Etnik grup üyeleri kendilerini toplumdaki diğer bireylerden farklı görürler, bu durumun biyolojiyle bir bağlantısı yoktur. Bu farklılığın temelinde tarih, dil, din, kültür gibi etmenler vardır yani sonradan öğrenilen şeyler. Etnik grupların oluşumunda bazı değerler ön planda olur ve etnik grubun temelini oluşturur. Etnik grubun oluşmasında etkili olan bazı faktörler vardır. Bu faktörler: Ortak tarih, kültür, soy ve dayanışma duygusu ile kolektif isim. Belirttiğimiz faktörlerin hepsinde aidiyet hissi ön plandadır. Bireylerin kendini güvende hissettiği ve aidiyet duygusunun oluştuğu gruplar bu faktörlerin varlığı sayesinde oluşur. Etnik gruplar oluşurken kan bağı esas alınmaz; esas alınan politik ve ekonomik süreçlerdir.

Kimlik sorunları büyük ölçüde azınlıklar, marjinal kesimler, çeşitli türden topluluklar yanı sıra birey-grup, birey-toplum ve gruplar arası ilişkilerde gözlenen kimlik süreçleri, yaşantıları ve çatışmalarla ilgilidir. Kimlik talebinde talepte bulunan kişi veya topluluklar, kendi farklılıklarını öne çıkarırken; ayrımcılık durumunda aynı kişi veya topluluklar, farklılıklarında kalmaya zorlanmaktadır (Bilgin, 2014: 39). Azınlık durumunda bulunan gruplara karşı devlet veya güç sahipleri birtakım yaptırımlarda bulunurlar. Bunların başında tehcir ve asimilasyonlar gelmektedir. Tam soykırım ya da zorunlu göç devletlerin azınlık sorununu ele alışlarındaki en vahşi metotlardır. Devlet, güce direnen ögelerin asimilasyonunda ısrar edebilir (Eriksen, 2004: 185).

Azınlık haklarının önemli bir şekilde korunduğu ilk uluslararası belge Ulusal, Etnik, Dinsel veya Dilsel Azınlıklara Ait Bireylerin Haklarına İlişkin Bildiri'dir. Bildiriye göre; devletler azınlıkları ve azınlıkların etnik, kültürel, dilsel ve dinsel kimliklerini korumaları ve bu korumanın yanısıra bunun için gerekli önlemlerin alınması gerektiği belirtilmektedir. Bildiriye göre azınlık grupları ait kültürel, sosyal, ekonomik ve kamusal hayatta aktif bir şekilde yer alabilmelidir. Ancak antlaşmalar, bildirgeler dünya genelinde geçmişten şimdiye etkisini çok net gösterememiştir. Dünya üzerinde soykırıma ve katliama uğrayan gruplar, diller, dinler veya kültürler için antlaşmalar sessizliğini korumuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİYARBAKIR'IN TARİHSEL VE KÜLTÜREL ARKA PLANI

3.1. Araştırma Alanı Olarak Diyarbakır

Çalışmanın bu bölümünde, araştırma alanı olarak ele alınan Diyarbakır ilinin tarihine, etnik yapısına ve nüfus hareketliliğine, ekonomik ve kültürel yapısına, sosyo-kültürel, politik ve ekonomik süreçlerin meydana getirdiği değişim ve dönüşümlere yer verilmiştir.

3.1.1 Diyarbakır'ın Tarihi

Diyarbakır ili, Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin orta bölümünde "El-Cezire" denilen Mezopotamya'nın kuzey kısmında yer almaktadır. Şehrin kuruluş tarihi ve yeri tam olarak bilinmemektedir ancak Beysanoğlu (1998: 3), Dicle yatağında yüz metre yükseklikte bulunan Fiskaya kayalığı İçkale kesiminin ilk yerleşim yeri olduğunu belirtir.

Topografik özellikleri nedeniyle savunma kolaylığı sağlayan ve zaman içinde nüfusu yoğunlaşarak genişleme sürecine giren bu yerleşimde, kale işlevli ilk yapının MÖ.3000 yıllarında bölgeye egemen olan Hurriler tarafından inşa edildiği kabul edilir. Ardından kent Asurlular, Urartular, Büyük İskender, Selefkoslar ve Partlar - Romalılar - Sasaniler'in yalnız ya da birlikte sürdürdükleri egemenlikleri altına girer; Roma'dan 7.yüzyılın ilk yarısına kadar Bizans idaresi altında yaşar ve 639'dan sonra da bir İslam imparatorluğunun egemenliği altına girmiştir. Kente egemen olan Emeviler, Abbasiler, Şeyhoğulları, Mervanoğulları, Hamdaniler, Büveyhoğulları, Büyük Selçuklu ve Şam Selçukluları, Nisanoğulları, İnaloğulları, Hasankeyf Artukluları, Mısır ve Şam Eyyubileri, Anadolu Selçukluları, Mardin Artukluları, Akkoyunlular ve

son olarak Osmanlılar zamanında, önemli bir merkez olma özelliğini korumuştur. Uzun bir geçmişe ve birçok uygarlığa ev sahipliği yapan Diyarbakır ilinde birçok medeniyet, inanç ve farklı etnik kimlikler görmek olağandır.

Tarihin her döneminde büyük uygarlıkların, kültürel ve ekonomik hareketlerinin merkezi olarak kabul edilen kent; birbirini izleyen 26 değişik uygarlığa beşiklik etmiştir. Tarih boyunca Diyarbakır birçok isimle anılmıştır. Asur Kralı 1. Anad Nirari'nin MÖ. 1300'lü yıllardan günümüze ulaşan kılıcının kabzasında yazan "Amida" ismi ilk kullanılan isimlerdendir. Sonrasında sırasıyla Amid, Amed, Dikranagerd, Kara-Amid, Diyar-ı Bekr, Diyarbekir ve Cumhuriyet sonrasında Diyarbakır ismini almıştır (DBB, 2006: 4).

Diyarbakır; çeşitli uygarlıkların kültürel mirasını günümüze kadar taşımıştır. Bunun yanı sıra çeşitli inanç ve kimliklere ev sahipliği yapmış kadim kültürlerin izini taşıyan şehirlerdendir. Kürt, Ermeni, Türk, Süryani, Yezidi, Yahudi ve Alevi başta olmak üzere birçok etno-dini farklı gruplar bir arada yaşamıştır. Bu özelliğinden dolayı Diyarbakır, çok uzun yıllar boyunca çokkültürlü kozmopolit bir şehir olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir.

1993 yılında büyükşehir unvanını alan Diyarbakır ili; Bağlar, Sur, Kayapınar, Yenişehir, Bismil, Çermik, Çınar, Çüngüş, Dicle, Eğil, Ergani, Hani, Hazro, Kocaköy, Kulp, Lice ve Silvan olmak üzere toplamda on yedi ilçeden oluşmaktadır.

3.1.2. Etnik Yapı

Diyarbakır; sosyo-kültürel yapısı bakımından birçok medeniyeti, dini ve etnik kimliği içinde barındırmıştır. Diyarbakır'ın etnisite bazında tarihinden de şu şekilde bahsedebiliriz: Osmanlı ve Safevi İmparatorlukları arasında rekabet ve askeri çatışmalara Kürtler tarihsel tanık olmuştur. 1514 yılında gerçekleşen Çaldıran Savaşı sonucunda Osmanlı Kürt nüfusunun yoğunlukta bulunduğu coğrafyayı alması sonucu Kürt-Türk ilişkileri başlamıştır. Kürt tarihinin ilk siyasal izlerinin bu iki hegemonik gücün rekabeti ve askeri seferleri ile birlikte Kürt beylerinin konumları ve tanıklıkları kabul edilmiştir. Bu dönemlerde Bitlis Emiri olan Şeref Han'ın kaleme aldığı

Şerefhane'sinde ise bu ilişkilere ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Kürtler ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişki, I. Selim ve Kürt Beyi olan İdris-i Bitlisi arasında Diyarbakır'ın Osmanlıya iltihakı ve Osmanlının yerel beylere bazı haklar vermesi ile kurulmuştur. Safevilere karşı Osmanlının yanında yer alan Kürtlerin merkez iktidar ile kurduğu yapısal ilişki bir siyasal aktör olarak sözü edilen ilk kayıtlardan biri olmuştur. Bunların neticesinde Osmanlı İmparatorluğunda Diyarbakır Eyaleti olarak yer almış ve kentin tarihinde önemli değişimlerle niteliğini sürdürmüştür.

Çiçek (2008: 708), Diyarbakır'ın nüfusunun büyük çoğunluğunu Türk, Kürt, Araplardan oluştuğunu ve öte yandan dini cemaatlerin ise büyük bir çoğunluğunu Ermeni, Kürt ve Arapların oluşturduğunu söyler. Diyarbakır'da konuşulan dillerle ilgili de Beysanoğlu (1963: 60), şehir merkezinde Kürtçe, Türkçe, Ermenice ve kısmen Arapça; kırsal alanda ise yaygın olarak Kürtçe'nin konuşulduğunu söylemiştir.

Diyarbakır, etnisite açısından oldukça zengin bir şehirdir. Farklı etnik kimlikler, farklı inançlar birlikte yaşamışlardır. Her ne kadar I. Dünya Savaşı sonrasında olumsuz yönde etkilenerek eski ihtişamlı dönemini yitirmiş olsa da çokkültürlü yapısını günümüze kadar taşıyabilmiştir.

Diyarbakır'ın etnik zenginliği etnik kimlik algısını öne çıkarmaktadır. Kimliğe dair aidiyetlik, atfetmek ve kişinin kendisini bulmasını sağlayan etnik kimlik algısı bazı durum ve olaylar sonuçları neticesinde şekillenmektedir. Diyarbakır özelinde bu durum daha çok Kürt etnik kimliğinin farkında olma, kimliği benimseme ya da kimliğe bağlanma gibi ortaya çıkmaktadır. Etnik kimlik algısı doğuştan gelen etiket olmaktan ziyade hissetmeyi ve bilmeyi ön plana çıkarır. Bu da kendini güçlü bir aidiyet, tanınma-tanımlama ve bağlılık olarak gösterir.

Etnik kimliğin birey için önemi de kişiden kişiye ya da içinde yaşadığı toplu-ma göre değişir. Bazıları için etnik kimlikleri yaşamlarının merkezinde yer alırken, göç travmasını yaşayan kişiler için bir barınak işlevi görebilirken; bazıları içinse milli bir gururda, savaş tehdidinde ya da milli törenlerde ortaya çıkan bir nesep bağıdır ve kimliklerinin ikincil bir bileşenidir (Boz 2010: 6-7).

Kişisel yaşamdan, sosyal hayata kadar etkisi olan etnik kimlik algısı bir sonraki bölüm olan saha çalışmasında görüşmecilerin verdikleri örneklerle daha somut olarak görebileceğiz.

3.1.3. Diyarbakır'ın Nüfusu ve Nüfus Hareketliliği

Güncel TÜİK verilerine göre Diyarbakır'ın güncel nüfusu 1.805.306 kişidir. Diyarbakır, farklı etnik ve dini kimlikleri içerisinde barındıran bir nüfus yapısına sahiptir. Anadolu'nun İslam'la tanışan (Miladi 639) ilk şehirlerinden birisidir. Bu tarihten sonra çoğunluğu Müslüman Arap, Türk, Kürt, Hristiyan, Ermeni, Rum, Süryani ve Yezidiler ile Yahudilerin birlikte yaşadığı çok kültürlü bir yer olmuştur. Diyarbakır'ın nüfusu yaşanan toplumsal, siyasal, ekonomik temelli durum ve olaylardan kaynaklı sürekli değişim halindedir. Diyarbakır, göç aldığı kadar göç veren bir şehirdir.

16. yüzyılın başından 20. yüzyıl başına kadar geçen dört yüz yıllık süre içinde Diyarbakır şehrinin nüfus yapısı genel hatları ile şöyledir: Diyarbakır, üç semavî dine mensup insanların bulunduğu bir yerdir. Şehirde hem Müslüman hem Hristiyan hem de Yahudiler bir arada yaşar. Ancak bunların şehirde yaşadıkları mekânlar yani mahalleler, genellikle birbirinden ayrıdır. Mahalle-i Gebran, Mahalle-i Eramine, Mahalle-i Şemsiyân, Mahalle-i Yahudiyân gibi adlarla anılan mahalleler bulunmasına rağmen yine diğer şehirlerdekinin aksine -muhtemelen şehrin kalın bir surla çevrili olmasından dolayı- diğer şehirlere göre daha iç içe bir hayat tarzı sürdürdükleri anlaşılıyor (Taş, 2003).

Diyarbakır, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçası olduktan sonra ticaret iyileşmeye doğru bir yol izlemiş olup nüfusu artmaya başlamıştır. Ancak daha sonrasında meydana gelen salgın hastalık ve göçler Diyarbakır'ın nüfusunda bir gerilemeye sebep olmuştur.

Türkiye'de kentleşmenin hızlandığı dönemler olan 1950'ler Diyarbakır içinde kent nüfusunun arttığı dönemlerdir. 1950 yılında yapılan nüfus sayımına göre 293.738, 1960'ta 401.884, 1970 sayımında 581.208. 2000 yılında; 1.362.708'dir. Kent merkezinin nüfusu ise, 1950'de 72.267, 1960'ta 1980'de 778.150, 1990 da 1.094.996

ve 124.718, 1970'te 238.504, 1980'de 374.264, 1990'da 600.640. 2000'de de 817.692'dir. Şehir nüfusunun toplam nüfus içindeki oranı ise 1950 sayımında %24.60, 2000 sayımında ise, %60'tır (DIE, 2002 akt. Bağlı ve Binici, 2005: 108). Diyarbakır'ın nüfusunda 1960'lı yıllardan itibaren düzenli olarak artış göstermiştir. Bu nüfus artışının nedenleri arasında doğurganlık oranının yüksek olması ve meydana gelen göçleri gösterebiliriz.

Bağlı ve Erkan'ın aktardığı üzere (2005 akt. Can, 2011 : 36) 1990 ile 2000 yılları arasında Diyarbakır kent merkezinin nüfusu yaklaşık olarak 200 bin artmıştır. Bu dönem içerisindeki yıllık nüfus artış hızı %37.87'dir. 2000 yılında yapılan nüfus sayımında Diyarbakır'da kent merkezindeki nüfusun %13'ü Diyarbakır doğumlu olmayanlardan oluşmaktadır. 1990 ile 2000 yılları arasında Türkiye genelinde Diyarbakır'ın nüfus artış hızı binde 18.34 olarak belirlenmiştir.

Diyarbakır nüfusu dönem dönem artış gösterirken, bazı dönemlerde ise nüfusta azalmalar gözlenmiştir. Nüfusta yaşanan bu düzensizliğin altında yaşanan göçler yer almaktadır. Nüfus hareketliliğinin başlıca nedenleri arasında ekonomi, toplumsal ve siyasal olaylar, göçleri sayabiliriz. Diyarbakır'a bu dönemde yapılan göçlere baktığımızda, göçün büyük bir kısmı il içinden gerçekleşirken, bunun yanı sıra çevre il ve ilçelerden de göçler gerçekleşmiştir.

3.1.4. Göç

Göç, Diyarbakır kenti için sosyal ve ekonomik yapının belirleyicisi olmuştur. Bu göçler nüfusu oldukça etkilemektedir. Göç, yalnızca nüfusu üzerinde etkili değil ayrıca bir bölgenin kalkınma düzeyinin bir parametresi olarak görülebilir. Göçlerin bazıları ekonomik nedenlerle metropol şehirlere olmuş bazısı ise zorunlu göçlerle meydana gelmiştir. Diyarbakır, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin metropol kenti niteliğini taşımaktadır; özellikle 1990'lı yıllarda zorunlu göçe tabi tutulan insanların akın ettiği önemli merkezlerden biri olmuştur. Sayısal verilerle ifade etmek gerekirse: Diyarbakır nüfusu 1990 yılında 381.144 iken 1996'da 822.832 kişiye ulaşmıştır. 1996 yılına kadar Diyarbakır'a zorunlu göç ile gelenlerin sayısı yaklaşık 482.300 kişidir (TMMOB, 1998 akt. Azizoğlu, 2013: 192). 1990-2000 döneminde, Türkiye nüfusu %1.83 hızla artarken, Diyarbakır kenti %3.78 artış hızı ile bu değerin iki katına

ulaşmıştır. Diyarbakır'ın nüfus artış hızının, her sayım döneminde Türkiye nüfus artış hızının üstünde gerçekleşmesi; net göç aldığının bir göstergesidir (Özyılmaz, Karakaş ve Karaşin, 2007 akt. Örmek, 2019: 35). Bu göçler neticesinde sadece etkilenen nüfus değil aynı zamanda kültürel, dini, ekonomik, sosyal değişim ve dönüşümlerde meydana gelmiştir. Diyarbakır ilini örneklem aldığımız zaman göç ile nüfusu hızla artan ilçelerden biri olan Bağlar ilçesinde büyük çoğunluğunun politik görüşü, oy verdiği parti, uğraşılan meslekler neredeyse aynıdır. Göç yalnızca nüfusu etkilemez bir ilin kader tayinine de neden olur.

Göç her zaman iradi bir şekilde gerçekleşmez, kimi zaman zorla yerinden edilme ile zorunlu gerçekleşir. Bunu yanı sıra ekonomi de göç için oldukça etkili bir etmendir. Diyarbakır ili ekonomik olarak dışarıdan ziyade kırsaldan kente göç alır; kent merkezi ekonomi kaynaklı göçleri batı illerine doğru yapar. Keser (2011: 65), Diyarbakır'a yönelik göçlerin dörtte birlik kısmının zorunlu göç olduğunu ve bu zorunlu göçlerin büyük kısmının ise insan kaynaklı şiddet sonucunda gerçekleşen zorunlu göçler olduğunu söylemiştir.

Etnik kimlik oluşumda etkili olan faktörler vardır. Bunları; göçler, geleneksel bağlar, ötekileştirme politikaları, gazete, roman ve dergilerin yaygınlaşması, yeni bir orta sınıfın doğuşu ve yaşanan ya da icat edilen tarihten ortak düşman üretme sayabiliriz. Gerçekleşen göçler neticesinde sıfırdan başlayan ve tüm deneyim, tecrübelerini kırsalda bırakan halk ekonomik sorunlarla baş etmeye çalışıyor. Bunun yanında dışlanma ve ötekileştirilmeye maruz kalmaları dönüşümleri meydana getiriyor. Etnik kimlik algısı burada meydana çıkıyor. Modernleşme ve göçler büyük ölçüde değişimlere yol açarken bir yandan da etnik kimlik algısını belirginleştirmektedir.

Etnik aidiyete vurguda göç süreçlerinin belirleyici olduğu göze çarpmaktadır. Göç süreçleri iradi veya zorunlu fark etmeksizin zorlu bir süreçtir. Diyarbakır'da yaşayanan gerek iç gerekse de dış göçler kişilerde bağlılık, tanınma, etnik kimlik algısını ön plana çıkarar. Kişilerin kimlik inşa sürecinde göçün etkisi oldukça büyüktür. Diyarbakır aktif bir şekilde göç alıp veren bir şehirdir. Yıllara göre sayılar farklılık gösterse de göç nedenleri genel olarak ekonomi ve politik temelli olmaktadır.

Diyarbakır içi yaşanan göçler de tıpkı Diyarbakır'ın aldığı ve verdiği göçler gibi Diyarbakır'ı sosyo-kültürel ve ekonomik olarak derinden etkilemektedir.

3.2. Diyarbakır'ın Sosyo-Kültürel Durumu

Sosyo-kültür olarak adlandırdığımız kavram; etnik grupların kimliklerini din, dil, adetler ve kültüre göre tanımlamasıdır. Sosyo-kültürel sistemler; insanlık tarihiyle eş zamanlıdır. Kültürel durumun değişimi; sanayi devrimi, teknolojik gelişme ve kentleşme ile hızlanmıştır (Erkan, 2010: 224).

Diyarbakır, tarihi geçmişi bakımından ve üzerinde bulunduğu coğrafya açısından önemli bir yerleşim merkezidir. Diyarbakır; Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olmasının yanı sıra çokkültürlü yapısı sayesinde birçok medeniyet, din ve etnik kimliğe ev sahipliği yapmıştır. Bu öneminden dolayı birçok kültürün ve ideolojinin kesişme alanı olmuştur/olmaktadır. Bu durum; kent insanının, kente karşı romantik bir tutum içinde olmasına neden olan en önemli etkenlerden biridir. Aynı zamanda kent için siyasi bir kimliğin inşa edilmesinde de önemli bir referans oluşturmaktadır. Keza kentin gerek tarihsel gerekse bugünkü konumu geniş halk kitleleri tarafından kabul edilebilecek üst söylemsel bir metafora da dönüşmektedir. Zamanla kendi mitini üreten ve bu mitlerle varlık bulan bu kimlik, kendi kendini var etme noktasında gerekli başarıyı göstermediği durumlarda ötekisinden hareketle kendine varlık alanı oluşturmaktadır. Diyarbakır günümüzde de yöre halkı için önemli bir kültür ve ticaret merkezi olarak cazibesini korumaya devam etmektedir. Bu cazibeye binaen yoğun bir ilgi ve göç alan kent, bu göçlerin neden olduğu bir sorunlar yumağına dönüşmektedir (Erkan ve Bağlı, 2005: 102).

Nüfusun kırsaldan kentlere geçişi, kentlerdeki nüfus artışı ve yaşanan her türlü yenilikler ve değişimler insanların kültürünü oluşturan maddi-manevi öğelerde değişime yol açmıştır. Siyasal tutum, alışkanlıklar, yaşam biçimi hepsinde değişimlere neden olmuştur.

Sosyo-kültürel kavramını ele aldığımızda din, kültür, gelenek görekler ve dili kapsadığını söylemiştik. Kavramın en önemli öğelerinden birinin dil olduğunu da söyleyebiliriz. Dil öğesi, kültür aktarımı sağlayarak geleceğe ışık tutar. Ana dilin

önemi kültür aktarımında kendini gösterir. Gerek yazılı eserler ve edebiyatla gerekse de sözlü aktarımlarla ana dil ile etnik kimlikler, tarih ve kültür yaşatılır; aksi durumda ise hepsi yok olur. Dile karşı yapılan baskıcı tutum ve yasaklamalardan kaynaklı diller yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Diyarbakır tarihini göz önünde bulundurduğumuzda kozmopolit bir şehir olma özelliğine sahip olduğu görülmektedir. Kozmopolit bir şehir olmanın getirisi olarak farklı etnik kimliklere ev sahipliği yaptığı gibi ayrıca farklı dillere de ev sahipliği yaptığını görmekteyiz. Osmanlı yönetimine girdiği 16. yüzyıldan 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Diyarbakır'da Sünni ve Alevi Müslümanlar, birçok mezhepten Hristiyanlarla Museviler ve Yezidilerin; Türkler, Kürtler ve Ermeniler yanında Yahudiler, Rumlar, Araplar, Süryani/Asuriler ve birçok farklı etnik grubun kentte ikamet ettiği, Batılı ülkelerin temsilciliklerinin bulunduğu ve kentte otokton olmayan gruplara ait birçok dilin konuşulduğu konusunda araştırmacılar hemfikirdir (Keser, 2012: 6).

Türkiye'de etnik kimlik çeşitliliği oldukça fazladır ve etnik kimlik çeşitliliği farklı ana dilleri de beraberinde getirir ancak bu dil çeşitliliğe rağmen resmi yazışmalar ve eğitim dili sadece Türkçedir. Sadece eğitim ve resmi yazışmalarda değil siyaset meydanında yer edinebilmek Türkçe konuşmak ve Türk kültürünü benimsemek gerekiyordu. Yeğen'in (2013: 95), belirttiği gibi: *"1931 yılındaki CHF programı, partiye üyelik için öngörülen niteliklere yenisini ekledi. Buna göre; artık Türk vatandaşları, "Türkçe konuşmakta bulunmuş, Türk kültürünü ve fırkanın bütün umdelerini benimsemiş' olmaları durumunda partiye üye olabileceklerdir."*

Görünen odur ki, artık parti üyeliği için gerekli olan Türk dilini bir müddettir konuşuyor ve Türk kültürünü benimsiyor olmaktır. Dönemin siyasetçilerinin söylemleri oldukça ırkçıydı. Örneğin, Yunus Nadi bakış açısına göre; "Türk olmak demek, cebinde Türk pasaportu, T.C. hüviyeti cüzdanı taşımak değildir. Türk olmak demek kültürü ile, yaşayışı ile, dili ile, düşüncesi ile ve kalbiyle Türklerle birlikte olmak demektir. Böyle olmayanlar Türk değildir" (Beşikçi, 1990 akt. Yeğen, 2013: 96). Bir diğer örnek ise M. Esat Bozkurt'un 1930 Kürt ayaklanması sonrasında verdiği beyanattır: "Benim fikrim, kanaatim şudur ki, bu memleketin kendisi Türktür. Öz Türk

olmayanların Türk vatanında bir hakkı vardır; o da hizmetçi olmaktır, köle olmaktır" (Tunçay, 1989 akt. Yeğen, 2013: 96).

Devletin Anadolu'daki kültürler içinden bir kültürü ve buna paralel olarak diller içinden bir dili meşru ve değerli ilan etmesi Türk ulusunun, Türk bireyinin ve Türk ulusdevletin inşa sürecinde en hayati aşamalardan biridir (Bayar, 2011 akt. Ünlü, 2019: 195). Böylece kültür/dil piyasası tekleştirilir, birleştirilir; egemen kültüre ve meşru dile sahip olanlar ve asimile edilenler çeşitli maddi avantajlar/beklentiler elde ederler. Maddi avantajlar veya beklentiler arasında iş bulmak, işte yükselmek ve sınıf atlamak öne çıkmaktadır. Manevi avantajların en önemlisi, meşru kültürün parçası olmaktan dolayı kişinin benlik değerini ve öz-saygısını güçlendiren gurur, üstünlük ve normallik duygularıdır. Tabi ödüller, imtiyazlar, beklentiler varsa cezalar, dezavantajlar ve umutsuzluklar da vardır.

Ağırlıklı olarak günümüzde Diyarbakır'da yaşayan yerel halk Türkçe, Kürtçe ve Zazaca dillerini bilir ve konuşurlar. Aynı ailede olup büyükanne ve büyükbabalarıyla aynı dilde iletişim kuramayan ya da Kürtçenin içine karışmış Türkçe sözcüklerin olması bu duruma örnek teşkil etmektedirler. Üçüncü kuşağın ana dili olan Kürtçeden utandığını ve konuşmadığı gözlemine yer veren Çağlayan, evde konuşulan dilin "sakıncalı dil" olduğunun çocukların bilinçaltına yerleştiğini vurguluyor. Çağlayan, bu hissin çocukları kendi kültüründen uzaklaştırdığını belirtirken; çocuklardaki "Türkçe konuşanların daha iyi giyimli, zengin olan insanlar oldukları, Kürtçe konuşanların ise fakir ve uzun etek giyen şalvar giyen insanlar" algısına dikkat çekiyor. Bilinçaltına "kötü" olarak yerleştirilen ana dilin çocuklar tarafından kullanılmadığına değiniyor. (Çağlayan, 2014, akt. Balkay, 2014).

3.3. Diyarbakır'ın Ekonomik Durumu

Diyarbakır, ana yollar üzerine kurulmuş müstahkem bir kent ve ticaret merkezi olarak tarih boyunca daima büyük bir önem taşımış ve coğrafi konumundan ötürü, büyük bir gelişme göstermiştir (Sözer, 1969: 84-85). Bu durum Diyarbakır'ın ekonomik hareketliliğinin bir göstergesidir. Diyarbakır'ın ekonomi yapısında ticaret başat bir ekonomik faaliyet olarak yapılmaktadır. Diyarbakır'da "ticari eylemlilik 'sûk' denilen dükkânların bulunduğu çarşılar veya pazarlarda yapılmaktaydı. Evliya

Çelebi'nin Seyahatnamesi'nde Diyarbakır'da sûk denilen alanlar 16 tane, 366 esnaf grubu ve 2008 dükkân" saptamıştır. Bu dükkânlarda birçok envai çeşit ürün satılmaktadır (Pıçak ve Eroğlu, 2018: 78).

Diyarbakır, farklı inançlara ev sahipliği yapmış bir şehirdir. "Muhaffasal Tahrir Defteri" inançlar bağlamında esnaflar arası karşılaştırma yapan ve günümüze ulaşan tek defter olma özelliğine sahiptir. 1568 yıllı 'Mufassal Tahrir Defteri'dir. Bu defterde belirtilenlere göre 3671 kişiden 2208 kişi gayrimüslim iken 1463 kişi Müslümandı. Ancak şehirde meslek grupları arasında bir farklılaşma söz konusuydu. Müslüman kesim daha çok askerlik, çiftçilik ve hayvancılıkla meşgul olurken; gayrimüslim kesim daha çok zanaat, ticaret ve teknik işlerle meşgul olmaktaydı (Pıçak ve Eroğlu, 2018: 78). Esnaflar arasında gayrimüslim kesimin daha yoğun olduğu Muhaffasal Tahrir Defter'i verilerinde görülmektedir.

1660 yılında Diyarbakır şehrine gelen Poullet, şehirden şöyle bahsetmektedir: "Diyarbakır'ın çarşı ve pazarı o kadar büyük ve o kadar güzeldir ki, Türkiye'de eşi benzeri yoktur. İran'dan, Mısır'dan, Moğolistan'dan, Polonya ve Moskova'dan Diyarbakır'a gelip kendi şehirlerine ipek, pamuk ve fevkalade güzel çeşitli deri mamulatı götüren tacirlerin yekûnu çok kabarıktır" (Beysanoğlu, 1963 akt. Nurbaki, 2021: 58). Evliya Çelebi ve Poullet'in basettiği han ve dükkânların çok büyük bir kısmı günümüze ulaşmamıştır.

Osmanlı Devleti döneminde de önemli bir eyalet merkezi olarak görev gören Diyarbakır'da Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ile beraber büyük hareketlilikler yaşamıştır. Özellikle 1950'li yıllardan itibaren yapılan yatırımlarla yeni şehir merkezi kurulmuş; yollar, hastaneler, okullar ve demir yolları inşaatları hız kazanmış ve il, bölgenin en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir (TÜİK, 2013 akt. Aydemir ve Ülker, 2015: 68).

Diyarbakır açısından 17. yüzyıldan itibaren yaşanan, Birinci Dünya Savaşı sonrasında hızlanan oldukça uzun süreli ve tedrici yapısal gerileme ve kısır döngü süreci; 1990'larda daha da dramatik bir hal almıştır. Diyarbakır gerileme sürecini hızlandıran bu fenomen; 1990'lı yıllarda Kürt meselesi bağlamında yaygınlaşan silahlı şiddet ve bunun sonucunda Diyarbakır'ın merkezi olduğu il ve yakın illerdeki

ekonomik üretimin görülmedik ölçüde gerilemesi ve eş zamanlı olarak söz konusu bu bölgelerden Diyarbakır'a büyük hacimli ve ani bir göç dalgasının yaşanmasıdır (Keser, 2012). 1980'li yılların ortalarından itibaren yoğunlaşan çatışmalar ve toplumsal olaylar ekonomiyi de derinden etkilemiştir.

Ekonomik yapı toplumsal yapının en önemli dinamiklerindendir. Tokyay'ın haberine göre: Eğitim ve gelir durumun artması ile birlikte Kürtlerin Kürkçe konuşma eğiliminin istatiksel olarak azalmaktadır (Tokyay, 2020). Göründüğü üzere gelir durumu; sadece ekonomiyi değil etnik kimliği, ana dili dahası toplumsal yapıyı da etkiliyor. Modern ekonomi ve sanayileşme kimlik ile doğrudan bağlantılı iki faktördür. Sanayileşme ile artan göç, ekonomik değişim ile dönüşen sosyal yapı bu durumun örnekleridir. Korkma'nın (2016: 69) örneklediği gibi: *"Topraksız köylülerin kente doğru göç etme eğilimi ile göç eden toplumsal aktörler; konut sıkıntısı çekmiş ve ilk çözüm olarak ya kentte bulunan akrabalarının yanına ya da tanıdık, bildik yerlere yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Dolayısıyla Diyarbakır'da kentli kimliğinde farklılaşmalar meydana gelmiştir. Suriçi bölgesi eskiden olduğu gibi kentlilerin ve üst-orta sınıf mekânı olmaktan çok ticaret ve alt toplumsal ekonomik tabakada bulunan şahısların yaşam alanı olmuştur."* Bunun nedeni de göçlerden kaynaklanan Suriçi bölgesinde yaşanan nüfus patlaması ve bu durumun beraberinde getirdiği sorunlardır.

Ekonomik düzeyi her ne kadar artmış olsa hatta diğer bölgelerle aradaki farkı kapatmış olsa dahi kimlik talepleri devam etmektedir. Zorunlu göçlerle kırsaldaki kişiler kendi habituslarından uzaklaştırıldı ve insan haklarını kullanamadılar. Kırsaldaki yaşam pratiklerini kentlerde gerçekleştiremeyen zorunlu göçe zorlanan halk özellikle kentin yoksul kesimini oluşturmaktadır. Bu yoksulluktan kaynaklı kente uyum sağlanması da zorlaşmıştır.

1990'lı yıllarda ortaya çıkan siyasi sorunlar ve bölgede yaşanan çatışmalar neticesinde burada yaşayan insanlar can güvenliği nedeniyle göç etmiştir. Daha çok köylerden kentlere doğru gerçekleşen göç hareketi Diyarbakır kent merkezine doğru olmuştur. Göç eden kişiler; daha çok Suriçi bölgesi olmak üzere Bağlar ve Seytantepe gibi bölgelere yerleşmişlerdir. Bu bölgelere göç eden kişiler gecekondu alanları oluşturuş olup, kent merkezinde ki yoksulluğu daha da arttırmışlardır.

Göç ve beraberinde getirdiği çarpık kentleşme ile insan ve sermaye göçünü sunan az gelişmiş bölgelerin, gelişme kaynaklarını bölge dışına vermesi yerel ekonominin gelişmesini engellemiştir. Bu sayade ilin ekonomisi altüst olmuştur. Aynı zamanda kalifiye elemanlar il ve bölge dışına çıkmış ve beyin göçü yaşanmıştır. Göçler sonucunda kente göç eden kişiler; kentlerde işsizlik sorunu yaşamışlardır diğer bir deyişle deneyimlerini kırsalda bırakıp gelmişlerdir. Kırsalden göç edenlerin büyük çoğunluğu; tarım ve hayvancılıkla ilgilenen kişiler olduğu için kentte iş bulamayıp enformel sektöre yönelip ve düzenli bir gelir elde edememektedirler. Ayrıca zorunlu göçler plansız ve hazırlıksız olduğu için zor durumda kalan insanlar ekonomik olarak kendilerini hazırlayamamıştır. Çocuklar, küçük yaşta hem çalışıp hem de uyum sürecine girmişlerdir.

Zorunlu göç mağdurlarının arasında son yıllarda işsizlik artmış ve yoksullaşma derinleşmiş, mahallelerde düzenli ve sürekli bir işi olanların sayısı azalmıştır. İnsanların büyük çoğunluğu geçimlerini inşaat işçiliği, seyyar satıcılık, hamallık, hayvan kesimi, çöpten katı atık toplama, ev temizliği, çocuk bakıcılığı, tarım ve inşaat işçiliği geçici işlerde çalışarak sağlamaktadır. Yapılan bütün bu işlerin bir sürekliliği bulunmadığı gibi kazanılan gelirin de bir garantisi ve sürekliliği yoktur. İki üç aylık bir süreyle yapılan işleri uzun bir işsizlik dönemi takip etmektedir. Bölgedeki kentlerdeki yüksek işsizlik nedeniyle erkekler; ailelerini geride bırakarak inşaat işçiliği, katı atık toplama gibi sürekli olmayan işlerde çalışmak üzere İstanbul, İzmir, Ankara gibi batının büyük illerine de gitmektedir. Bu durum, aile yaşamını olumsuz etkilemektedir (Kalkınma Merkezi, 2010: 13-14).

Diyarbakır genelinde ekonomik olarak sınıfsal çeşitlilik söz konusudur. İlçe ilçe hatta sokak sokak bu çeşitlilik kendini göstermektedir. Göçe maruz bırakılan veya kendi isteğiyle göç etmiş insanlar öncelikle bir uyum sürecine girmektedir; bazıları bu uyum sürecinde işsizlik sorunu yaşamış ve yoksul mahallelere itilmiştir. Zorunlu göçe maruz kalanlar için uyum süreci daha sancılı geçmektedir. Diyarbakır'da yaşanan yoksulluğun sebeplerine inildiği zaman karşımıza birçok faktör çıkmaktadır.

3.4. Diyarbakır'ın Merkez İlçeleri

19. yüzyıla kadar mekânsal gelişimi ve dönüşümü Sur içinde kalan Diyarbakır, Tazminat sonrasında 1868-1875 yıllarında hastane, kışla, cami, mülkiye dairesi gibi bazı kamu hizmeti binalarının yapımıyla sur dışına taşmıştır. 1935 yılında yapılan ilk nüfus sayımında 34.642 nüfusu olan Diyarbakır kentinin mekânsal gelişimi ve dönüşümü gerçek anlamda 1936 sonrasında sur dışına taşmıştır. İlk olarak surların hemen dibi olan Yenişehir bölgesi gelişmiş; onu Kooperatif ve Şehitlik mahalleri izlemiştir. 1936-1950 yıllarında kentsel alana dâhil olan Yenişehir, Kooperatif mahallerinde planlı bir gelişim yaşanırken 1950 sonrası başlayan ve 1960 sonrası artan kırdan kente göç süreci sonrasında kentin çeperlerinde Bağlar bölgesinde plansız bir gelişim yaşanmıştır. 1985 planı ile bu plansız gelişim sürecine müdahale edilmek istense de plansız gelişme mevcut yollar ve yeni açılan yollar boyunca yağ lekesi şeklinde yoğunlaşarak devam etmiştir (Çiçek, 2011 akt. Uçar, 2019: 136). Merkez fonksiyonlarının bir bölümü Suriçi'nden Yenişehir'e kaymış, bu sürecin bir sonucu olarak kentin üst gelir grupları da bu alana kaymıştır. Son dönemlerde hızla yapılaşan Kayapınar alanı üst gelir gruplarının konut alanı haline gelmiştir.

3.4.1. Bağlar

Diyarbakır'ın merkez ilçelerinden olan Bağlar ilçesi özellikle 1990 yıllarında yaşanan yoğun göç dalgasından en çok etkilenen ilçe olmuştur. Göçün bu ilçede yaşanması ile ilçedeki altyapı, yerleşim, ekonomi, sosyal ve kültürel problemlerler baş göstermiştir. Sosyo-ekonomik durumun diğer ilçelere göre daha düşük seviyede olduğu ve çarpık kentleşmenin yoğun olduğu bir ilçedir. İlçe nüfusunun hızla artmasının en büyük nedeni göçlerin bu ilçeye yoğunlukla gerçekleşmesinden kaynaklanmaktadır.

Özellikle 1989-1999 arasında yoğun göçe maruz kalan ilçenin nüfusunun büyük çoğunluğunu göç ile gelenler oluşturmaktadır. Göç ile gelenlere karşı takınılan tavır; göçün travmatik etkileri ve kente uyum sağlama süreci kişilere yeni bir karakter kazandırmıştır.

Zorunlu göçle yerinden edilenlerin oluşturuduğu, psikolojik ve sosya altyapısı çarpık olan Bağlar ilçesi; ruhsatsız yapılardan oluşan, yetersiz kentsel altyapısıyla fiziksel mekan olarakta çarpık haldedir. Bağlar ilçesinin fiziki durumu haricinde diğer bir özelliği ise Diyarbakır'da düzenlenen toplumsal eylemlerin merkezi olmasıdır. Kentte gerçekleşen eylemlerin büyük çoğunluğu Bağlar'da geçmektedir. Buradaki eylem biçimleri diğer mahallelere göre daha çatışmacı bir karakter göstermektedir (Azizoğlu, 2013: 193). Örneğin Diyarbakır ilinde çıkan toplumsal olaylarda Bağlar ilçesinde tepkiler açlık grevleri ya da sokak çatışmaları ile kendini gösterirken Kayapınar'da ise bu tepkiler tencere-tava ile ses çıkarma eylemleri ile kendini göstermektedir. Diğer bir deyişle kentin "modern semtleri" olarak görülen yerlerde eylemler daha pasif bir haldedir.

Kültürel bağlamda bakıldığında göç sonucu bölgeye yerleşen ve çevre il, ilçe ve köylerden gelen ailelerin hemen hepsi; Kürtçe dilinin Kurmanç veya Zazaca lehçelerini konuşmaktadırlar. Göç edenlerin çok az bir kısmı hariç, ezici çoğunluğu Türkçeyi bilmediği için şehir hayatına uyum sağlamada ne tür zorluklar yaşadıklarını ileri yaşta bulunanlar sıklıkla dile getirmektedirler (Yıldırım, 2020: 120).

Ekonomik ya da siyasal sebeplerle Bağlar ilçesi; kentin diğer bölgelerine göç vermesine rağmen aynı zamanda yoksul kesimler tarafından da fazlasıyla göç alan bir mekandır. Bu göç dengesi Bağlar'ı korkulan ve kriminal bir alan olmasına sebep olmuştur. Bunun neticesinde de ekonomik olarak bir iyileşme görülen aileler bölgeden hemen taşınmakta ya da kentsel farklı mekân arayışlarına girmektedirler. Bu taleplerin sonucunda da orta sınıflaşmanın ilk izlerinin görülmeye başlamış ve bu sınıfın taleplerini karşılayabilecek yeni mekanlar oluşturulmuştur. Bu durumun en bariz örneği ise Kayapınar ilçesidir.

Bağlar ile Kayapınar arasında derinleşen toplumsal farklılıklar oluşmuştur. Bağlar; Kayapınar ile Yenişehir arasında sıkışmış ve her iki tarafa da ait olamamıştır. Ekonomik olarak gelirlerinde oluşan iyileşme ile Bağlar ilçesini terk eden orta sınıflar da Kayapınar ilçesine yerleşmiş ve böylece kent merkezinde mekânsal olarak bir eşitsizlik ortaya çıkmıştır.

Bağlar Belediyesi'nin hizmet alanında kurulduğu ilk dönemde toplam 7 mahalle (Alipınar, Fatih, Kaynartepe, Körhat, Muradiye, Yeniköy, 5 Nisan) bulunmaktaydı. Daha sonra yoğun göç sonucu Bağcılar, Yunus Emre, Şeyh Şamil, Selahattin Eyyübi, Mevlana Halit mahalleri oluşmuştur.

Bağlar ilçesi, 34 mahalle ve yaklaşık 72.000 kadar konut sayısı ile Türkiye'nin birçok kentten daha büyüktür. 2019 TÜİK verilerine göre ilçenin nüfusu şu an 396.102 kişidir.

3.4.2. Kayapınar

Bu ilçenin ilk yerleşim bölgesi Peyas köyüdür. 1991 yılında yaklaşık 3 bin nüfusu bulanan Peyas köyü beldeye dönüştürüldü. Beldenin ikinci önemli yerleşim birimi ise Huzurevleri oldu. 2013 yılında ise ilçeye bağlı durumda bulunan Peyas Mahallesi, 142.228 kişilik nüfusuyla Türkiye'nin en kalabalık mahallesi olarak kayıtlara geçerken ilçeye bağlı diğer bir mahalle olan Huzurevleri ise 91.832 kişiyle 2. sırada yer aldı. Son 14 yılda büyük değişimler yaşayan belde 2004 yılında çıkarılan Yerel Yönetimler Yasası ile çok sayıda köyün de bağlandığı Kayapınar, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi'nin ilk kademe belediyesi oldu. 2004 yılında 9 köyün Kayapınar'a bağlanması ile birlikte 68 bin olan ilçe nüfusu 75.592 oldu (Wikipedia, 2020). TÜİK'in 2019 verilerine göre Kayapınae ilçesinin şu anki nüfusu 381.414 kişidir.

Kayapınar'ın ilk yerleşim yeri olan Peyas köyü tıpkı Bağlar ilçesi gibi 1990'lı yıllarda yoğun göçe maruz kalmıştır. Peyas, özellikle göç eden sosyo-ekonomik durumu düşük olan kişiler tarafından tercih edilen bir yerleşim yeri olmuştur. Kayapınar gelişmiş bir ilçe olmasına ragmen Peyas hala ilk kurulduğu zamanki siyasi davranış ve ekonomik koşulları değiştirmemiştir.

Son dönemlerde hızla yapılaşan Kayapınar alanı üst gelir gruplarının konut alanı haline gelmiştir. Diğer ilçelere nazaran daha modern yapılara yer verilen ilçe Diyarbakır halkı tarafından oldukça talep görmektedir. Fiziki koşullar haricinde Kayapınar'ın bir diğer tercih edilme nedeni ise diğer ilçelere oranla daha güvenli, toplumsal olaydan daha uzak ve daha sakin olmasıdır.

Genellikle üst gelir gruplarına hitap eden Kayapınar ilçesi şehrin diğer yüzü diyebiliriz. Toplumsal olaylar yaşanırken veya bir çatışma durumu olduğunda Bağlar'da daha sert bir şekilde kendini gösterirken; Kayapınar'da günlük hayat devam etmekte olup çok fazla etkilenmemektedir. Durum böyle olduğu için farklı ilçelerde yaşayan gençler arasında etnik kimlik algısı, siyasi düşünce farklılıkları oluşabilmektedir.

3.4.3. Yenişehir

Yenişehir, 22 Mart 2008 ilçe statüsüne kavuşmuştur. Yenişehir ilçesi; toplamda 9 köy ve 30 mahalleden oluşmaktadır. 2019 TÜİK verilerine göre Yenişehir ilçesinin nüfusu 210.927 kişidir.

Yenişehir'in özellikle Seyrantepe ve Benusen bölgelerinde yoğun göçler yaşanmıştır. Bu bölgelerde yaşanan büyük göç dalgalarından ötürü Bağlar ilçesinde yaşanan problemlerin hemen hemen hepsi bu bölgelerde de yaşanmaktadır.

Yenişehir ilçesi, genellikle Suriçi ve Bağlar'dan göç alırken Yenişehir sakinleri ise Kayapınar'a göç etmektedir. Bunun altında yatan neden ise; daha iyi yaşam standartları ve gelişmişlik düzeyi diyebiliriz.

3.4.4. Sur

Diyarbakır'ın en eski yerleşim merkezidir. Sur ilçesi adını etrafını saran surlardan almıştır. İlçede tarih boyunca çeşitli medeniyet ve uygarlıklar yaşamıştır. Kültürel ve tarihi açıdan bakıldığında ilçenin tarihi MÖ. 7500 yıllarına kadar gitmektedir. "Antik Çağ'dan Orta Çağ'a kadar korunma amaçlı yapılan kent surlarının en önemli örneklerinden biri olan Diyarbakır Surları, Diyarbakır'ın sahip olduğu Anadolu, Mezopotamya ve dünya kültür mirasının bir diğer önemli parçasıdır. Yapılış tarihleri tam olarak bilinmeyen Diyarbakır Surların İçkale bölgesinde ilk yerleşimlerin MÖ 4000 yılında başladığı tahmin edilmektedir. Yaklaşık 5,5 km uzunluğunda, 82 burç ve 4 ana kapıdan oluşan, yüksekliği 10-12m, kalınlığı 3-5m arasında değişen ve 135 kalkan balığı görünümünde olan Diyarbakır Surlarının, MS 4. yüzyılda Roma İmparatorluğu II. Konstantinus döneminde bugünkü şekliğini aldığını bilinmektedir" (DBB, 2006). İlçe çok sayıda uygarlığın izlerini taşıyan, zengin tarihi ve kültürel

birikimi ile farklı uygarlıkların, medeniyetlerin yerleşim alanı ve merkezi olmuştur. İlçe bir tarih ve kültür merkezi olma özelliğini her zaman koruyabilmeyi başarmıştır.

2019 TÜIK verilerine göre Sur ilçesinin şu anki nüfusu 106.108 kişidir.

Sur ilçesi, özellikle tarihi yapıları ve kültürel eserleri ile şehrin en dikkat çekici ilçesidir. Bunun yanı sıra göçlerden nasibini alan, enformal sektörün yoğun olarak yaşandığı ve çarpık kentleşmeye maruz kalmış bir ilçedir. Bu durum da nüfus, etnik yapı, kültür ve geleneksel hayatta çok belirgin değişikliklere yol açmıştır.

Diyarbakır kentinin nüfusu yaşanan sosyal, siyasi ve ekonomik hadiselerden direkt olarak etkilenmiştir. Topraksız köylülerin kente doğru göç etme eğilimi 1990'lardan sonra yerini Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgelerindeki kontrolsüz, plansız zorunlu göç olgusuna terk etmiştir. Göç eden toplumsal aktörler; konut sıkıntısı çekmiş ve ilk çözüm olarak ya kentte bulunan akrabalarının yanına ya da tanıdık, bildik yerlere yerleşmeyi tercih etmişlerdir. Dolayısıyla Diyarbakır'da kentli kimliğinde farklılaşmalar meydana gelmiştir. Suriçi bölgesi eskiden olduğu gibi kentlilerin ve üst-orta sınıf mekânı olmaktan çok ticaret ve alt toplumsal ekonomik tabakada bulunan şahısların yaşam alanı olmuştur (Korkma, 2016: 69).

Seçilen ilçelerin hepsi Diyarbakır'ın merkez ilçeleri olma özelliğini taşıyor. Birbirleriyle benzer noktaları olduğu gibi farklı noktaları var. Sur ve Bağlar ilçelerinin özellikle sosyo-ekonomik ve kültürel durum bazında incelendiğinde yakınlıkları göze çarpmaktadır. Sur ve Bağlar ilçeleri genellikle yoğun göç alan, sosyo-ekonomik olarak daha diğer ilçelerden daha düşük olan ilçelerdir. Bu ilçelerde zorunlu göç mağdurlarının fazlaca olması kişileri belli mahallelere yöneltmiştir. Bu zorunluluk etnik gettoları oluşturmuştur. Eğitim, meslek ve politik duruş açısından bu iki ilçe Yenişehir ve Kayapınar ilçelerden daha farklı; kendi içerisinde ise daha benzerler. Yenişehir ve Kayapınar ilçesi ise sosyo-ekonomik olarak daha gelişmiş iki ilçedir. Kayapınar ve Yenişehir ilçelerinde göç ile artan nüfus çok az olmakla beraber politik duruş ve ekonomik durum diğer ilçelere göre daha farklıdır.

3.5. Diyarbakır'da Yaşanan Toplumsal Olaylar ve Dönüşüm

Kent genelinde yaşanan sosyal ve siyasal olaylar; Diyarbakır'ı ekonomik ve kültürel anlamda etkilemiştir. Dolayısıyla etnik kimlik algısının oluşum sürecinde etkin rol oynamıştır.

3.5.1 Diyarbakır'da 1990-2000 Tarihleri Arasında Yaşanan Toplumsal Olaylar

Diyarbakır, 2000 yılı öncesinde çok fazla sosyal ve siyasal olaylara tanıklık etmiştir. Geçmişte yaşanan olaylar; hafızalardan silinmemiş ve bugünün tarihini oluşturmuştur. 1990'ların toplumsal olaylarının temelini atan Diyarbakır cezaevinden başlayabiliriz. 1980 yılında gerçekleşen 12 Eylül askeri darbesiyle askeri cunta döneminde sayısal veriler ışığında toplam 650.000 kişi gözaltına alındı. Şüpheliler dövüldü ya da işkence gördü. 500'den fazla kişi gözaltında işkence sonucu yaşamını yitirdi. 85.000 kişi örgütlü düşünce suçu işlemekten yargılandı. 1.683.000 kişi resmi olarak fişlendi. 348.000 Türk ve Kürt'e yurtdışına çıkış yasağı getirildi. 15.509 kişi siyasi sebeplerle işinden atıldı. 114.000 kitaba el konuldu ve bu kitaplar yakıldı; 937 film yasaklandı. 2.729 yazar, çevirmen, gazeteci ve aktör fikirlerini ifade ettikleri gerekçesiyle yargılandı (İmset, 1996 akt. Zeydanlıoğlu, 2009: 191).

Yaşanan insan hakları ihlalleri çerçevesinden bakıldığında; Mamak, Metris ve Diyarbakır cezaevleri bu süreçte en yoğun baskı ve işkence politikalarının uygulandığı yerler oldu. Tutuklu ve hükümlülerin büyük çoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu Diyarbakır Cezaevi, özellikle 1980'lerin ilk yarısı boyunca süren bir dizi sistematik işkence yönteminin kullanıldığı bir kampa dönüştürüldü. Kullanılan işkence yöntemleri arasında uykudan yoksun bırakma, dayak, elektrik şoku verme, cinsel taciz, tecavüz, pislik yedirme, tırnakların ve dişlerin çekilmesi dâhil olmak üzere sayısız işkence yöntemi bulunmaktaydı. Diyarbakır Cezaevi sadece kaba ve yoğun bir işkencenin yapmayı değil aynı zamanda zorunlu olarak Türk marşları söyletilerek ve Kürtçe konuşanların cezalandırılması gibi yollarla Türkleştirme amacını da gütmekteydi. Diyarbakır Cezaevi, 2008 yılında Time dergisi tarafından hazırlanan "Dünyanın En Kötü Cezaevleri" listesine 4'üncü sıradan girdi (Memorializeturkey, 2007).

Diyarbakır Cezaevi sonrasında insanların siyasal dinamikleri oldukça değişime uğramıştır; bölgenin kaderinde Diyarbakır Cezaevi, büyük önem taşımıştır. Üzerinden yıllar geçmesine rağmen cezaevinde yaşananların etkileri hala sürmektedir. Zaten böylesine travmatik bir durumunun hafızalardan silinmesi beklenemez. Beşikçi, Ermeni köylülerin şikâyetçi olabileceği, başvuru yapabileceği bir makam olmadığını söylemişti; tıpkı Diyarbakır cezaevinde zorbalığa, işkencelere maruz kalanların başvuracağı bir yer olmadığı gibi.

1990'lı yıllarda yaşanan, Diyarbakır'ın nüfus hareketliliğine ve dönüşümüne yol açan diğer bir önemli olgu 'köy boşaltmaları'dır. Bu köy boşaltmaları ile zorunlu göçler meydana gelmiştir. Bu göçler hem toplumsal yaşamı hem de bireysel yaşamı etkilemiş olup, değişim ve dönüşümlere yol açmıştır.

Göç sürecinde gerçekleşen göçler, daha çok Diyarbakır'ın köy ve ilçelerinden; civar illerden ve ilçelerden terör ve güvenlik nedeniyle gelenlerle oluşan bir zorunlu göç niteliğindedir. Göç, üzerinde durulması önemli bir konudur çünkü etnik kimlik algısının oluşturulmasında önemli bir yer tutar. Göç ile birlikte dışlanma ve dâhil olma süreçleri ile karşı karşıya kalır insanlar; bu durum da insanların etnik kimlik algılarının şekillenmesinde rol oynar.

Zorunlu göç ile gönüllü göç arasında çok fark vardır. Zorunlu göç ile göç eden kişilerin başka şehirlere uyum sağlama süreci daha zordur ayrıca gönüllü göç edenlere nazaran siyasal davranış biçimleri farklılaşır. Diyarbakır Kalkınma Merkezi Derneği'nin 2006 yılında hazırladığı rapor çerçevesinde zorunlu göçe tabi tutulmuş kişilerle yaptığı görüşme notlarında işsizlik, geçim sıkıntısı, eğitim ve sağlık sorunları gibi sorunların dışında; kültürel haklar da sık sık dile getirilen konular arasında yer almaktadır. Ayrıca raporda insanlar kendi dillerini özgürce konuşmak, kendi kültürlerine özgü alışkanlıklarını özgürce yaşamak istediklerini; Kürt kimliğine sahip olmanın onlar için vazgeçilmez olduğunun ifade edildiği dile getirilmektedir (DKMD, 2006 akt. Azizoğlu, 2013: 195). Kimlik arayışı, tanınma isteği; Kürt siyasal hareketini kentlere taşımıştır.

Mazlum-Der'in Kürt raporuna göre ise, 1997 Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin verilere atıf yapılan raporda: OHAL kapsamında 378.335 vatandaş ikamet

ettikleri bölgelerden zorunlu olarak göç ettirilmiş; onlardan boşalan 820 köy ve 2345 mezra tahrip edilmiş, bu yerleşim yerlerinin civarında bulunan doğal bitki örtüsü insan yaşamı için elverişsiz hale getirilmiş ve zorunlu göç uygulaması sonucunda 905 köy, 2523 mezra boşaltılmıştır. Bu sonuçlar, Kürt nüfusunun yaşadığı OHAL Bölgesinde uygulanan olağanüstü koşulların yalnızca "zorunlu göç"e ilişkin çarpıcı sonuçlarıdır (Mazlumder, 2001 akt. Çoban Keneş, 2015: 81-82).

Rakamsal ifade etmek gerekirse, Diyarbakır'a yönelik zorunlu göç ile ilgili bir araştırmayı 2011 yılında yayınlamış olan Keser, 1950'den başlayarak Diyarbakır'ın göç kapsamındaki nüfus hareketlerini inceleyerek 1990'lardaki zorunlu göç hareketının kentte demografik hale geldi ortaya koymuştur. Buna göre Diyarbakır'a göç etme yoluyla yerleşen ailelerin %13,7 1970 yılından önce gelmiş ancak 1970'lide bu oran %16,7'ye yükselmiştir. 1980 yılında kentin nüfusu %38,9 oranında artarken, bu artış 1985 yılında %29,8'e ulaşarak kentin nüfusunu 305.940 kişiye yükseltmiştir. 1990'lara gelindiğinde ise kentin "göç ve sosyal temel temel kırılma" yaşanmış ve 1990'da %24,5 ve 2000'de %43,2 oranlarında, kentin nüfusunu 545.983 kişiye eşitlemiştir (Keser, 2011 akt. Pala, 2013: 19).

Daha önce de belirtildiği gibi, 1990'lı yıllardaki köyden kente olan göçler genellikle köy boşaltmalarından kaynaklanmaktadır. Diyarbakır'daki zorunlu göç politikaları sadece 1990'lı yıllarda değil daha önceki yıllarda da karşımıza çıkmış hatta günümüzde de karşılaşmaktayız. Örneğin Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1700'lerin başlarında Diyarbakır, bazı göçebe aşiretlerin zorunlu iskâna tabi tutulduğu bir alandır (Orhunlu, 1987: 39-47).

1984 yılında bölgede başlayan ve giderek yoğunlaşan çatışmalar, bölgedeki kitlesel göç hareketinin temel nedenidir. Terör ortamı, can ve mal güvenliğinin olmaması, geçim kaynaklarının daralması; sivil halkın bölgeden hızlı bir şekilde uzaklaşmasına yol açmıştır. Göç, özellikle 1992 sonrasında zorunlu köy boşaltma olaylarıyla büyük artış göstermiştir. Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'nin (OHAL) resmi raporlarına göre; boşaltılan toplam yerleşim birimi sayısı (köy, mezra) 3428, göç eden kişi sayısı ise 378.335'dir (TBMM Göç Komisyonu Raporu,1997, akt. Erkan ve Bağlı, 2005: 117).

Özellikle 1990 sonrasında gerçekleşen zorunlu göçler; eğitim, gelir, iş bulamama, konut, güvenlik sorunları beraberinde getirmiştir. 1990'lar sonrasında ortaya çıkan göç dalgası; kentte yoksulluk, artan suç oranları, işsizlik, sokak çocukları, gecekondulaşma, gettolaşma, çarpık kentleşme ve intiharlar gibi konularda önemli oranda etkiye neden olmuştur.

1993 yılı içinde boşaltılan köy sayısı 874'tür. Köylerini terk etmeyenler üzerinde gıda ambargosu, giriş çıkış yasağı, kimliklere el koyma ve rehin alma gibi yıldırma politikaları sürerken; boşaltılan köylerin tümüyle yakılarak ortadan kaldırılması da bu süreçte başlar (Yılmaz, 2016: 91). Yıldırma, sindirme politikaları yalnızca köy boşaltmaları olarak kalmamış bir dizi faili meçhul cinayetler ve kayıplar ile devam etmiştir.

Zorunlu göçler Türkiye'de oldukça fazla olmasına hatta AİHM tarafından da Türkiye'nin aleyhine karar verilmesine rağmen; Türkiye, köylülerin kendi iradeleriyle köyleri boşalttığını iddia eder (Yılmaz, 2016: 95). Yakınlarını kaybedenler, köyü yakılan ve boşaltılanlar, evleri, arazileri, hayvanları, ağaçları, bağ ve bahçeleri zarar görenlerin yoğun biçimde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne (AİHM) başvurmaları ve AİHM'in Türkiye aleyhine yüksek miktarda tazminata hükmetmesi sonucunda 2004 yılında 5233 sayılı yasa (Terör ve Terörle Mücadeleden Doğan Zararların Karşılanması Hakkında Kanun) çıkarılmak zorunda kalınmıştır. Köy Tazminatları Yasası olarak da bilinen bu yasa zorunlu göçün en yoğun biçimde yaşandığı dönemden ancak 10 yıl sonra çıkarılmıştır. Uygulaması ise göçe maruz kalanları seçeneksiz bırakan bir süreç olmuş ve insanların maddi açıdan mağduriyetini giderecek miktarlara ulaşmamıştır. Zorunlu göç mağdurlarının tazminat verilmesini ve miktarını belirleyen komisyonların kararlarını kabul etmemeleri durumunda en az 3 yıllık mahkeme sürecini göze almaları gerekmektedir. Buna ek olarak, iç hukuktan beklenen sonucun alınmaması durumunda ise önlerinde 3-4 yıllık bir AİHM süreci de söz konusu olmaktadır. Ekonomik koşulların zorluğu nedeniyle zorunlu göç mağdurları böyle bir uzun süreyi beklemek yerine komisyon kararlarını kabullenmek zorunda kalmaktadır. Bunun dışında; ailelerin birçoğunun tazminat talebi ise valilikler tarafından, ailede dağa gidenler olduğu gerekçesiyle reddedilmiştir (Kalkınma Merkezi, 2010).

3.5.2. Diyarbakır'da 2000 Sonrasında Yaşanan Toplumsal Olaylar

1960'lara kadar Türk, Kürt, Ermeni ve Yahudilerin birlikte yaşadığı kent; bu tarihlerden sonraki kitlesel göçlerle ciddi bir beşeri değişim yaşamaya başlamıştır. 1970'lerden sonraki kırsaldan alınan göçler, 1990'lardan sonra artan terör-şiddet olayları, 2000'lerden sonraki modernleşme temayülü; genel olarak Diyarbakır'ın son elli yıldaki değişiminin ana hatlarını çizmektedir (Bağlı. & Bilici, 2005. & Keser, 2011. & Tekeli, 2011 akt. Yanmış ve Kahraman, 2013: 127).

Diyarbakır'da 2000 öncesinde yaşanan toplumsal olaylar, zorunlu göçler, siyasal dinamikler; 2000 sonrasını, günümüzü etkilemekte ve hatta geleceği de etkileyeceği bariz bir şekilde ortadadır. 80'li yıllardan beri yaşanan zorunlu göç hareketleri, ötekileştirilme, şiddet, yasaklar ve ayrıştırılmaya maruz kalma gibi durumlar kişilerin siyasal eğilimleri ile tepkisel bir dile dönüşmüştür.

2000'li yılların gençleri; geçmişte birçok kötü muameleye maruz kalan insanların yakınları ve dönemin tanıklarıdır. Çocukluklarında köylerden edinilmiş olmaları, isimlerinin değiştirilmesi veya dillerini özgürce öğrenememeleri; onları tarihten koparmadı, geçmişle aralarında bağ kurdu ve bire bir tarihin kendisi oldular. Neyzi'nin de dediği gibi köy mekânından kopmuş olmaları onları tarihten koparsa da sadece köyden atılmış olmalarının bilgisi, onları tekrar o tarihin bir parçası yapıyor (Neyzi ve Darıcı, 2013: 21). Bu durum kimlik arayışını ve mücadelesini beraberinde getirdi. Öncelik dile verildi; artık isim seçerken Kürt etnik kimliğine sahip insanlar, Kürtçe isimler seçmeye özen gösterdi. Elbette bu durum kolaylıkla olmadı özellikle kamu kurumlarında, okullarında Kürtçe isme sahip kişiler akılalmaz baskı ve yasaklara maruz kalmış, ayrıştırıcı muamelerle karşı karşıya gelmişlerdi. 2000'li yıllardan sonra Kürt kimliği daha görünür hale gelmiştir. Kürt kimliğinin kamusal alanda daha görünür olması bugünkü gençlerin kendi kimlikleriyle gurur duymalarına yol açmıştır (Neyzi ve Darıcı, 2013: 214).

3.5.3. Kürt Açılımı

2009 yılındaki açılım 1 Ağustos'ta "Kürt Meselesinin Çözümü: Türkiye Modeline Doğru" başlıklı, İçişleri Bakanı Beşir Atalay başkanlığında 15 gazeteci ve

akademisyenden oluşan bir çalıştayla başlamıştır. Ancak en başından itibaren açılım çok büyük tartışmaları beraberinde getirmiştir. Kürt açılımı ya da resmi adıyla Ocak 2010 Demokratik Açılım: Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi, ekonomik kalkınma, demokratikleşme ve güvenlik eksenli ele alınmıştır. Açılım, ne sadece iş ne sadece kimlik sloganıyla üçüncü bir yol arayışını ifade etmektedir. Terörü önlemek için hak ve hürriyetlere saygılı devlet yaklaşımı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığı, Türkçenin resmi dil olduğu ancak diğer dillere imkân tanınması, farklılıkların kültürel zenginlik olarak tanınması, "öteki" hissetmeyi önleme, teröre meşruiyet kazandıran ortamın bitirilmesi, Türkiye'nin bütünlüğü ve üniter yapının korunacağı, uluslararası camiada daha güçlü ülke olmak gibi konularla ilişkilendirilerek sorunun çözümü için izlenecek yol ve amaçlar ortaya konulmuştur. (Aydın, 2014: 215-216). Devletin Kürt sorununu dile getirmesi yeniden bir umut oluşturmuştur. Umudun bir diğer nedeni ise yüksek mevkilerle bu durumun dile getirilmesidir.

Açılım süreci ile birlikte birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Bu süreç içersinde atılan ilk adım: 2008 yılında TRT'den Kürtçe yayın yapılması, Kürtçe yayınların basılması, kursların açılması gibi faaliyetlere müsaade eden yasanın onaylanmasıdır. Ayrıca idam cezasının kaldırılması, farklı diller ve lehçelerde yayın yapılabilmesi, DGM'lerin kapatılması olarak sıralayabiliriz. Ancak Aydın belirttiği gibi, Bu olumlu gelişmelere paralel olarak, bir yandan da Kürt Açılımı sürecini takiben meydana gelen pek çok olumsuz gelişme, sürecin uygulanabilirliğinin ve devamlılığının sorgulanmasına da yol açmıştır (Aydın, 2014: 216).

3.5.4. Çözüm Süreci

2013-2015 yılları arsında 'Kürt Sorunu'na somut bir adım olarak "Çözüm Süreci" başlatıldı. Türkiye'deki Çözüm Süreci de herkesin kabul edeceği genel bir söylem ("Analar ağlamasın", "Kan dökülmesin", "Sorun vurarak-kırarak çözülmez") üzerinden başladı ve belli bir merhaleye geldi. 28 Şubat'ta ise süreçte önemli bir viraj dönüldü. İki taraf birlikte fotoğraf verdiler ve sürecin izleyeceği güzergâhı açıkladılar (Çiçek ve Çoşkun, 2016: 16).

Çözüm Süreci, sembolik olarak 21 Mart 2013'te Nevroz günü başladı. *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi'nin* "Çözüm Sürecine Toplumsal Bakış" adlı

raporunda yer alan bulgulara göre Türkiye toplumunun %57,2'si başlatılan bu süreci desteklemektedirler. Yine raporda yer alan bulgulara göre Kürtlerin %86'sı, BDP seçmeninin %98'i ve AKP seçmeninin %82'si çözüm sürecini destekledikleri görülmektedir (Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2013 akt. Örmek, 2019: 42).

Hükümet, 30 Mart'ta yapılan seçimlerden sonra süreci hukuki teminat altına alacak bir yasa tasarısını parlamentoya sundu. Genel Kurul'da HDP ve CHP'nin de desteğiyle bu tasarı yasalaştı. 10 Temmuz 2014'te kamuoyunda "Çözüm Süreci Yasası" olarak bilinen ama resmi adı "Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun" olan kanun kabul edildi. 2015 yılının başında tavan seviyede olan çözüm süreci, 2015 yılının ortalarına doğru bitmiştir.

3.5.5. 6-8 Ekim Olayları

2000'li yılları göz önünde bulundurduğumuzda çatışmasızlık sürecini bitiren, hem Diyarbakır'ı hem de çevre illeri uzun süreli etkileyen 6-8 Ekim Olayları ve Hendek Olaylarını örnek verebiliriz. Bu olayları kısaca özetlemek gerekirse: 6-8 Ekim olayları diğer bir ismiyle *Kobani Olayları* 2014 tarihinde Diyarbakır ve çevre illerde gerçekleşmiştir. Çıkan olaylarda birçok kamu binasının yanında ev, işyerleri ve taşıtların yakılması nedeniyle pek çok ilde sokağa çıkma yasağı ilan edildi. 10 Ekim itibarıyla 35 kişi gösteriler sırasında hayatını kaybetti. İnsan Hakları Derneği'nin raporuna göre*: "7-12 Ekim 2014 tarihleri arasında Kobani eylemlerinde ülke genelinde 46 kişi öldü, 682 kişi yaralandı ve 323 kişi tutuklandı. Anadolu Ajansı'nın verilerine göre de 1113 bina hasar gördü"* (Haberler.com, 2014).

3.5.6. Hendek Olayları

Haziran 2015 genel seçimler sonrasında yaşanan Hendek olayları, çatışmasızlık sürecinden sonra yaşanan ikinci olaydır. Sur, Cizre ve Nusaybin merkezli olmuştur.

Eylem ve olayların içindeki gençlere baktığımız zaman gençler ve çocukların ağırlıklı bir kısmı, 1990'lı yılların şiddetine doğrudan maruz kalmış ve şehirlere göç etmek zorunda bırakılmış ailelerden gelmektedir. Şehirlerde doğmuşlar, yaşları

itibariyle 1990'ları yaşamamışlar ama o yılların öyküleriyle, travmalarıyla büyümüşlerdir. Kendilerinden önceki kuşaklara göre daha radikal, sert ve sekter tavırlarıyla dikkati çekiyorlar (Coşkun, 2015).

Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından 2015 Aralık ayında hazırlanıp İçişleri Bakanlığı'na sunulan rapora göre sokağa çıkma yasaklarından etkilenen nüfusun toplamının 1 milyon 300 bin olduğu belirlendi. Rapora göre yaşanan çatışmalar sonucu 100 bine yakın kişi evlerini terk etmek zorunda kaldı. Sokağa çıkma yasağı, operasyonlar ve kent çatışmaları sonucu evlerini terk etmek zorunda kalan yurttaşların sayısı 2016 Ocak ayı sonu itibariyle 200 bine ulaştı (Abdülkadir, 2016 akt. Çiçek ve Çoşkun, 2016 :11). Sağlık Bakanı Müezzinoğlu, terör olayları yüzünden 355 bin kişinin göç etmek zorunda kaldığını açıkladı (Çiçek ve Çoşkun, 2016: 11-12).

Diyarbakır özelinde bakıldığında; 2015'in ikinci yarısında başlayan ve son çeyreğinde özellikle Sur ilçesi içinde yaşanan güvenlik sorunları sebebiyle, kentin ve Sur ilçesinin olumlu gündemi sarsıcı şekilde değişmiştir. Diyarbakır Ticaret ve Sanayi Odası'nın verilerine göre; ilçenin 15 mahallesinde ve 4 caddesinde işletmeler, esnaf ve zanaatkârlar 3-4 aylık süre içinde kapalı kalmış, bu dönemde ilçeden belirgin düzeyde göç edildiği tespit edilmiştir (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2017: 12).

Diyarbakır 2015'in ikinci yarısından 2016'nın ilk çeyreğine kadar güvenlik sorunlarının ağır bastığı bir dönem yaşadı. Bu güvenlik sorunları şehri kültürel ve ekonomik açıdan yoğun şekilde etkiledi Özellikle yılın ikinci yarısında başlayan ve son çeyrekte hızlanan Sur ilçesinde yaşanan güvenlik sorunları, şehir gündemi kadar ülke gündemi içinde de önemli bir yer tuttu. Tarihi, kültürel ve ticari açıdan Diyarbakır kent yaşamımın önemli merkezlerinden biri olarak kabul edilen Sur ilçesinde yaşanan güvenlik sorunları sebebiyle şehirde normal hayat aksadı (Karacadağ Kalkınma Ajansı, 2017: 12). İki yıllık çatışmasızlıktan sonra bu olaylar ışığında şehir genelinde göç, işsizlik, ekonomik sorunlar boy göstermeye başladı.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı verilerine göre sokağa çıkma yasaklarının başladığı 16 Ağustos 2015 ile 18 Mart 2016 tarihleri arasında Diyarbakır (34 kez), Şırnak (9 kez), Mardin (11 kez), Hakkâri (5 kez), Batman (2 kez), Muş (1 kez) ve Elazığ'daki (1 kez) toplam en az 22 ilçede, resmi olarak tespit edilebilen en az 63 kez

süresiz ve gün boyu sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. Söz konusu tarihler arasında 72'si çocuk, 62'si kadın, 29'u 60 yaş üstü olmak üzere en az 310 sivil sadece resmi sokağa çıkma yasağı ilan edilmiş zaman dilimleri içerisinde ve ilgili bölgelerde hayatını kaybetmiştir. Temmuz 2015 ve Eylül 2016 arasında güvenlik güçleri ve PKK üyeleri arasında çıkan çatışmalarda 75'i çocuk 320 sivil ve 600'den fazla güvenlik gücü personeli de dâhil olmak üzere 1.500'den fazla kişi hayatını kaybetmiş ve 1.600 kişi yaralanmıştır (Avrupa Birliği İlerleme Raporu, 2016 : 29). Diyarbakır'ın Sur içi bölgesinde de ilk olarak 6 Eylül 2015 sabah 07.00'de uygulanan sokağa çıkma yasakları toplam altı kez uygulanmıştır (TİHV, 2016). Sokağa çıkma yasakları, çatışmalar, ekonomik nedenlerden kaynaklı olarak Suriçi bölgesinde yoğun bir göç hareketliliği başlamıştır. Yazılı basında yer alan haberlere göre iki bin civarında insanın göç etmiş olduğu söylenilmekteydi.

Olaylardan eğitim ve sağlık da oldukça fazla etkilenmiştir. Özellikle 2016 yılından itibaren şehir içinde birçok mahallede kendini gösteren terör olaylarından fazla etkilenmiştir. Olayların sıkça tekrarlandığı mahallelerde ikamet eden vatandaşlar, bu bölgeleri terk etmek zorunda kalmışlardır. Sokağa çıkma yasaklarının ilan edilmesiyle zorunlu hale gelen iç göç, il merkezinde birçok okulun öğrenci sayısını sıfıra indirdiği gibi birçok okulun da öğrenci sayısını oldukça artırmıştır. İç göç ile yer değiştiren ailelerin çocuklarının kaydoldukları okullar, bu beklenmedik öğrenci artışı karşısında eğitimin aksamaması için tedbir almak durumunda kalmışlardır (Han, Tösten ve Avcı, 2019: 1555).

Yaşanan toplumsal olaylar neticesinde Diyarbakır halkı hem sosyal hem de ekonomik olarak derinden etkilenmiştir. Sadece durum sosyo-ekonomik durumdan ibaret olmayıp kişilerin davranışlarını da etkilemiştir. Yaşanılan çatışmalar ve bunun getirisi olan göçler kişilerin etnik kimlik algılarında değişimlere yol açmıştır.

90'lı yıllarda zorunlu göç mağdurlarının yaşadığı yoksul mahalleler tekrardan göç almaya başladı. Bu durum kent içerisindeki sınıfsal ayrımı daha da derinleştirdi. Bu dışlanmanın getirisi ise siyasal davranışlar ve etnik kimlik algısında değişimler olmuştur.

2000 öncesi kadar olmasa da 2000 sonrasında Diyarbakır özelinde baktığımızda siyasal ve toplumsal olayların devam ettiğini görmekteyiz. Diyarbakır hemen hemen her anlamda dönüşüm içerisine 2000 yılı itibariyle girmiştir.

Saha çalışmasında ortaya çıkan sonuca göre kendini Kürt olarak tanımlayan oranın fazla olmasından ötürü Kürt etnik kimliğine bakılması gerekmektedir.

3.6. Tarihsel Süreçte Kürt Etnik Kimliği

Kürt kimliği dinamiğini anlamak için tarihten yararlanmak gerekmektedir. Kürtler, Ortadoğu'nun en eski halklarındandır.

Kürtler; Avrupa tarihi yazılı kaynaklarında ilk olarak Marco Polo'nun 1270'lerde Çin'e yaptığı yolculukta rastlandığı bir halk olarak geçer. Osmanlı dönemini ele aldığımızda ise "Kürt" etnik kimliği görünür değildi daha çok müslim ve gayrimüslim ayrımı vardı. Kürtlerin tanınma ve etnik kimlik inşa süreci zamanla oluşmaya başlamıştır.

Erkan ve Aydın (2012: 18), Kürtlerin kökenleriyle ilgili görüşleri üç grupta toplamışlardır:

1. *Kürtler eski Sümerlerde Gutrium halkını oluşturmuştur. Türklerin ya da İranlıların bir kolu olan Medlerin soyundan bir gruptur.*

2. *Kürtler, Hindu-Farsi bir kökene sahip olup Partlarla aynı etnik gruptandır.*

3. *Bu soyların bazılarından ya da hepsinden gelmiş olsa bile Kürtler etnik yönden farklı ve epeyce ayrı bir gruptur.*

Türkiye'de birçok topluluk bulunmaktadır. Andrews, Türkiye'de 47 farklı etnik grup olduğunu ileri sürmüştür (Andrews, 1992 akt. Erkan, 2012: 75). 1965 yılından itibaren nüfus sayımlarında etnik kimlik sorusu sorulmadığı için Türkiye'deki etnik grupların kişi sayısı ile ilgili net bir bilgi yoktur. Araştırmalarda ve tahminlerde bulunulsa dahi araştırma yapan tarafın veya araştırılan grupların objektifliğinden şüphe duyulabilir. Bu durumun nedeni ise azınlık gruplarda bulunan kişiler açıkça kimliklerini belli etmek istememelerinden kaynaklanıyor. Genellikle bu durumun

oluşumunda geçmişte yaşadıkları ırkçı saldırılardır. Araştırmayı yapanlar ise kendi kalıplaşmış düşünceleri yüzünden bazı gerçekleri kabullenemez ve bu yüzden objektif olamayabilirler. Mesela hala "Kürt" kimliğini farklı bir etnik kimlik olarak görmeyip 'Türk' kimliğinin alt kimliği olarak gören ya da "Dağ Türkü" olarak olan kesim oldukça fazladır.

Türkiye'de uzun süre kabul gören tezlerden biri Kürtlerin Türklerden ayrı bir ırk olmadığı, Kürtlerin "arı" kökenli olduğudur. Bu görüşün dayanağı büyük ölçüde Bitlis Emiri Şeref Xan el-Bitlisi tarafından 1597'de yazılan Şerefname isimli eserdir. Bu eserde Kürtlerin Oğuz soyundan geldiğini belirtilmektedir. Kürtlerin "Dağ Türkü" olduğu, belli bir dönem devlet yöneticileri arasında kabul edilen bir yaklaşım olmuştur (Erkan ve Aydın 2012: 17). Bu durumla ilgili Yeğen'in de örnek verdiği gibi; "Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) davası savcısı Kürtlerin 'namevcut bir ırk olduğu konusunda kendisinden öylesine emindir ki hazırladığı iddianame Kürt adlı bir kavimden söz edilemeyeceğine dair tarihsel-antropolojik bir tez niteliği taşımaktadır." Savcıya göre:

(...) tarihin hiçbir devrinde, Doğu illerimizde bugünkü sakinlerini tortu olarak bırakacak yabancı bir göç olmamıştır. Dünyada Kürt diye adlandırılabilecek başlı başına yabancı bir ırk da yoktur (DDKO dava tutanakları).

Kürtlerin fiziksel mevcudiyetini inkâr eden devlet, resmî kayıtlarında Kürt terimini kullanmamak için olağanüstü bir çaba sarf etti. Kürtçe coğrafi adlandırmalar Türkçe olanlarla değiştirildi, Kürtçe isimle nüfus kaydı yaptırmak yasaklandı ya da zorlaştırıldı. Kürt adını kullanmamak konusunda devlet söyleminin hassasiyeti öyle bir raddeye vardı ki: bir insan hakları eylemcisi mahkemedeki savunmasını Kürtçe yapmaya çalışınca sanığın savunması mahkeme kayıtlarına "anlaşılamaz bir dille konuşuldu" şeklinde geçti (Yeğen, 2013: 127).

Türkiye, 1923'te Türkiye'deki azınlıkları resmileştirmek ve birtakım haklara sahip olmaları açısından "Lozan Antlaşması"nı imzalamıştır. Ancak Türkiye'de bulunan yaklaşık 47 azınlık grup bulunmasına rağmen antlaşma ile tanınan sadece "Yahudi, Ermeni ve Rum" kimlikleri olmuştur. Dolayısıyla Hristiyanlar, Süryaniler ya da Kürtler devletin gözünde yoktular. Geçmişten günümüze çok bir şey değişmediğini

Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın azınlıklar uzmanı Dilek Kurban şöyle dile getiriyor*: "Türkiye'de hükümetin azınlık politikası değişmiş değil. Hala resmi politikaya göre Türkiye'de sadece Ermeniler, Rumlar ve Museviler azınlık statüsüne sahipler. Devlet bunun dışındaki diğer gayrimüslim grupları ve ayrıca etnik, dilsel ya da mezhepsel azınlıkları, azınlık olarak kabul etmiyor"* (Köylü, 2009). Lozan antlaşması bu bağlamda dar kapsamlıdır. Azınlık olarak sadece bazı gayrimüslimleri görmüştür ki azınlık sadece dinsel azınlıktan ibaret değildir. Lozan Antlaşmasının ele aldığı gibi dinsel olarak etnik kimlikleri ele alırsak "Süryaniler" örneğini verebiliriz. Süryaniler, Türkiye'nin Mardin ilinde nüfusça fazladırlar ancak hak talep etme noktasında güçlüklerle karşılaşabiliyorlar çünkü Lozan Antlaşmasına göre Süryaniler "azınlık" değil, Türkiye geneline bakınca Müslüman nüfusa göre de "çoğunluk" değiller; bu yüzden tanınma ve hak talepleri açısından zorlanan kesimdedirler.

Türkiye'deki etnik kimlik tartışmalarının tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Baskılarla tek tipleştirici Türk kimliği dayatılan diğer tüm etnik kimlik grupları tanınmak istemişlerdir. Ve bu tanınma talepleri etnik kimlik tartışmalarını alevlendirmiştir. Tanıma süreci tam anlamıyla gerçekleşmemiştir; gerek otoriteler gerekse de azınlık dışında kalan halk tarafından tanınma isteği hususunda azınlık hala mücadele içindedir. Hrant Dink (1997), Türkiye'de azınlık olmayı "denizde buz parçası olmak" diye tanımlıyor: "Lozan'da bizi buza çevirdiler sonra da suya bıraktılar, diyor; bizi suya buz hâlimizle kabul ettiler, sırtımızı sıvazladılar, erimeme hakkına sahipsin dediler, olanca özgürlüğünle yaşa hadi. Biz de buza kestik, hep buz kalmaya çabaladık çünkü buz hâlimizden çıkarsak erirdik, asimile olurduk, yine de kurtulamadık erimekten."

Kürtlerin sayısına dair kesin bir bilgi yoktur. Bunun sebebi yaşamış oldukları ülkeler içerisinde farklı etnik grup olarak muhatap alınmaması hatta kimliklerinin inkâr edilmesidir ve güncel çalışmaların eksikliğidir. Kürtlerin en yoğun yaşadığı ülkenin Türkiye olduğunu belirtebiliriz. Sayıları kesin olarak bilinmese de Türkiye'de 15 milyonun üzerinde bir Kürt nüfusunun varlığından söz edilmektedir. Bu sayılara baktığımızda Türkiye'deki en büyük etnik grubun şüphesiz Kürtler olduğu aşikârdır. Yaklaşık 7 milyon Kürt'ün İran'da, 4 milyonunun Irak'ta, bir milyon üzerinde bir

kitlenin Suriye'de, kısmen Ermenistan ve Azerbaycan'da da Kürtlerin yoğun olarak yaşamakta olduğu tahmin edilmektedir (Yıldız, 2005 akt. Kaplan, 2019: 61).

Cumhuriyet'in kurulmasından sonra Kürt dili yasaklandı, Kürt nüfusunun fazlaca yaşadığı topraklarda asimile ve baskı politikaları boy gösterdi. Elbette bu durum Kürt halkında huzursuzluklar yarattı. Beşikçi'nin (2017: 21) ifade ettiği gibi yeni devlet Türk devletiydi, Türklerin devletiydi. Bu, Hürriyet gazetesinin logosunda "Türkiye Türklerindir" şeklinde ifade ediliyordu. Herkes Türk olacaktı veya Türkleşmiş olacaktı 1924 yılından itibaren okul, mahkeme gibi alanlarda Kürtçe tamamen elemine edilip dışlanmıştır. 1926 Maarif Vekaleti "Türk birliğine zarar verdiği için Kürt, Laz, Çerkez gibi isimlerin kullanılmayacağını" bildiren bir talimat yayınlanmıştı. Artık Kürtler ve diğer unsurlar Türk olarak görünmekteydi (Çağatay, 2009 akt. Erkan ve Aydın, 2012: 32). Bu vekâlet Türkleştirme politikalarının çok açık bir örneğidir. Böylece Kürt kültürü, kimliği ve dili tarih sahnesinde yok olacaktı. Kürt halkı bu şekilde azınlık konumuna geçtiler ve "ötekileştirilenler" olup ayrımcılığa maruz kaldılar. Öyle ki kamusal alanda kimlikleri tanınmıyordu.

Asimilasyon, Türkleştirme politikalarını gerçekleştirebilmek ve milli Türk kimliğini inşa etmek için çeşitli kuruşlar kuruldu. Bunlara örnek olarak: Türk Ocağı, Halkevleri, TTK, Köy Enstitüleri kurulmuştur. Bu kurumlar için devletin ideolojik ve baskı aygıtları olan kurumlardır diyebiliriz. Çağlayan (2014: 18-19) bu kurumları Diyarbakır özelinde ele almıştır ve erken Cumhuriyet döneminde bu politikların en ciddi şekilde uygulandığı yerlerin başında Diyarbakır'ın geldiğini vurgulamıştır. Balkanlardan gelen Türklerin Diyarbakır'a yerleştirilmesi ile kentte Türkleştirme politikaları uygulanmak istenmiştir. Bu sayade yeni bir kimlik inşası gerçekleştirilecektir. Diyarbakır'ın "kuvvetli bir Türklük merkezi" haline getirilmesi hedefleniyordu. Bunun içinde karşı çıkanlar, isyan edenler cezalandırılmalı ve isyanlar bastırılmalıydı. Bu çalışmaları hızlandırıp, ivedilikle dönüt alabilmek için de Türklüğü aşılayan okullar açılmalı Halk odaları, Halkevleri, Türk Ocakları temsil faaliyetlerine ağırlık vermeliydi. Bunun haricinde Kürt kızları Türk memur, asker ve polislerle evlendirmeye özendirilmelidir. Kürtçe konuşanlar ise ağır cezalara çarptırılmalıdır

Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra daha fazla isyan çıkmaması için Şark Islahat planı uygulanmaya başlanmıştır. Diyarbakır'ın Türkleştirilmesi açısından çalışmalar

yoğunlaştırılmıştır. Ziya Gökalp öncülüğünde çalışmalar yapılmıştır ve Diyarbakır'ın aslında ezelden beri bir Türk şehri olduğu tezi ortaya atılmıştır. Ziya Gökalp'ın yanı sıra dönemin başbakanı İsmet İnönü de Diyarbakır için, "kadim bir Türk kenti" vurgusu yapıyordu. Türk Ocağı ve Halkevleri başta olmak üzerinde dernekler, basın yayın organları yeni bir kimlik inşası için önemli roller üstleniyorlardı.

Cumhuriyet'in ilanından beri yoğun bir şekilde gelişen asimilasyon uygulamalarının zaman ve mekân boyutunda incelenmesi, irdelenmesi önemlidir. Bazı alanlarda, bazı zamanlarda, asimilasyon sürecinde Türkçe konuşmak, Türk gibi düşünmek, Türk gibi davranmak, Kürtler arasında değerlenirken Kürtler, Kürtçe konuşmaktan, Kürt gibi giyinmekten, Kürt gibi davranmaktan, Kürt gibi oturup kalkmaktan utanır hale gelmişlerdir. Bu dönemde neyin çirkin, neyin güzel, neyin doğru, neyin yanlış olduğunu belirleyen hep devlet olmuştur. Hafızada, kolektif hafızada nelerin tutulması gerektiğini, nelerin unutulması ve değersiz olduğunun gerektiğini belirleyen hep devlet olmuştur. Okul, kışla, basın gibi kurumlarda hep Kürtlere ait kurumların önemsiz ve değersiz olduğu öğretilmiştir. Böyle bir ortamda Ankara, İzmir, İstanbul gibi merkezlere gelen bir Kürt kendisini yabancı bir ülkeye gelmiş gibi hissetmektedir ve kendisine yabancı muamelesi yapılmaktadır (Beşikçi, 2017: 321).

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında kurslar açılarak sıradan vatandaşlara okuma-yazma öğretildi. Bu kurslarda Türk ırkının, uygarlığının, tarihinin ve dilinin üstünlüğünü kanıtlamaya çalışan efsaneler ve tarihler anlatıldı. Kürtler "aşağı" ırktan insanlardı, "vahşi" yaratıklardı. Ne var ki, resmi politika bir ikilem içindeydi. Yönetim, aynı zamanda bu "vahşi" ve "aşağılık" Kürtleri inkâr ediyordu. Güya Kürtler, öz Türkçe olan dillerini unutmuş "dağlı Türkler"di. Türk milliyetçiliği giderek güçlendi. Modern çağda Avrupa ülkelerinde okuma yazma oranı arttıkça milliyetçilik akımı da güçlendi. Gecikerek de olsa, benzeri durum şimdi Türkiye'de oluyordu. Tarihteki sosyolojik gelişmeye de uyuyordu bu durum. Yöneticilerden çoğu (Fevzi Çakmak gibileri); Kürtlerin, eğitim almaları durumunda uyanacaklarından endişe ettiği için Kürtlerin yaşamakta oldukları yörelerde okul açılmaması gerektiğini düşünüyorlardı. Var olan okullarda da yoğun bir biçimde Türklük aşılanıyordu (Kutlay, 2019: 354-355).

Bu yüzdendir ki Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Diyarbakır ili genelinde çok sayıda okul açılmıştır. Sayılarla belirtmek gerekirse Çağlayan'ın (2014: 217-218) belirttiği üzere: *"Tek parti iktidarının sonu olan 1950 yılında Diyarbakır vilayetinde ekserisi köylerdeki ilkokullar olmak üzere toplam 126 okul mevcuttu. Bu okullardan biri lise, biri Dicle Köy Enstitüsü, biri Kız Enstitüsü, biri Erkek Sanat Enstitüsü, biri Erkek Öğretmen Okulu, dördü ortaokul ve geriye kalan 117'si de ilkokul statüsündeydi. Bu okullarda 2.652 kız, 8.669 erkek olmak üzere toplam 11.321 öğrenci eğitim görüyordu. Öğrencilerin 9.473'ü ilkokula devam ederken; 1.848'i ortaokul, lise ve enstitülere devam ediyordu. Bu okulların tamamında 302 öğretmen görev yapıyordu."*

Cumhuriyet dönemi yanı sıra yakın tarihe baktığımızda 1982 askeri darbesinden sonra askeri yönetim de Kürt kültürünü yok etmeye yönelik politikalara başvurmuştur. Tıpkı Cumhuriyet sonrasında olduğu gibi Kürt dili yasaklandı hatta Kürt halkı çocuklarına Kürtçe isim bile bırakamadılar. 1986 yılına gelindiğinde Kürt kimliğini silmek için Adıyaman, Gaziantep, Urfa, Mardin, Siirt ve Diyarbakır'da 3524 köyden 2842'sinin isimleri değiştirilmişti (McDowall, 2004: 563).

Kürtlerin 1990'larda köylerinden sürülmeleri tarihte ilk kez karşı karşıya kaldıkları bir durum değildir. Cumhuriyet tarihi boyunca ulus-devleti güçlendirme politikası kapsamında Dersim, Sason, Koçgiri vakalarını örnekleyebileceğimiz gibi birçok kez Kürtler zor kullanılarak zorunlu göçe maruz bırakılmışlardır. Devlet, 1980'li yıllardan önce iskan politikası izlenmiş ve zorunlu göçe maruz bırakılan halka gidecekleri yerler gösterilmiştir ancak 1980'li yıllarda yaşanan toplumsal olaylarda iskân politikası izlenmemiştir. Kalkınma Merkezi'nin (2010: 9-10), yapıtığı araştırmaya göre: "Can kayıplarının ve işkencenin yaşandığı bu süreçte, köylülere ya koruculuk sistemini kabul etmeleri ya da kırsal alanları boşaltmaları dayatılmıştır. Devlet; köyleri boşaltılanların çoğuna eşyalarını toparlamak için yeterli zamanı vermemiş, göç yolu boyunca hiçbir araç gereç sağlamamış, yol göstermemiştir. Zorunlu göç dayatılarak, Kürtler; sadece yerlerinden ettirilmemiş, aynı zamanda evlerini, arazilerini, hayvanlarını, meralarını, ağaçlarını, neredeyse tüm mal varlıklarını geride bırakarak mülksüzleştirilmiştir. Bütün bunlara ilaveten mal ve mülklerini kaybetmelerinin de ötesinde, zorunlu göç mağdurları aynı zamanda

vasıfsızlaştırılmıştır. Köylerinde yaşarken edindikleri, yüzyılların birikimine dayanan bilgi ve becerileri, kentlerdeki işler için uygun vasıf olarak addedilmediğinden köylüler kentlerde vasıfsız işçi konumuna düşmüş ve bu durum yoksullaşmalarına yol açmıştır. Devlet; kendi eliyle mülksüzleştirdiği ve vasıfsızlaştırdığı zorunlu göç mağdurlarını, şimdi devletin yardımına muhtaç "dezavantajlı" kişiler olarak sınıflandırmaktadır. Kuşkusuz ki, geride bırakılanlar sadece yanmış, yıkılmış evler, kuruyan ağaçlar, büyüklerin mezarları değildi; insanları bir mekâna bağlayan manevî değerler, duygular da tahrip edildi."

Günümüze baktığımız zaman etnik kimlik çatışmaları, sorunları devam etmektedir çünkü her zaman bastırılma ve zorlama politikaları izlendi. Kutlay'ın da (Kutlay, 2019: 321) dediği gibi; "Bugünün sorunlarının temelinde dünün yöntemleri yatıyor."

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DİYARBAKIR GENÇLERİNDE ETNİK KİMLİK ALGISI

4. ALAN ARAŞTIRMASI

Alan araştırmasında görüşülen gençlerin etnik kimlik algıları ve kimlik inşasında etkili olan sosyo-kültürel ve ekonomik etkenlerin neler olduğuna dair görüşmeler gerçekleştirilip analiz edilmiştir.

4.1.1. Sosyo-Demografik Yapı

Yapılan alan araştırması sonucunda elde edilen demografik bilgiler aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir:

Toplam 200 kişi ile yapılan saha çalışmasının cinsiyet ve ilçelere dağılımı tablodaki gibidir:

	Sur	Kayapınar	Bağlar	Yenişehir
Kadın	**25**	**25**	**25**	**25**
Erkek	**25**	**25**	**25**	**25**
Toplam	**50**	**50**	**50**	**50**

Tablo 1: Cinsiyet

Alan araştırmasında elde edilen verilere göre eğitim durumu ilçeler arasında değişiklik göstermektedir. Sur ve Bağlar ilçelerinde ilk ve orta öğretim ağırlıklı iken; Yenişehir ve Kayapınar ilçelerinde ise yüksek ve lisansüstü öğrenim ağırlıktadır. Etnik kimliği etkileyen faktörler, eğitim düzeyini de etkilemektedir. Bu faktörleri; sosyo ekonomi, kültür ve göç olarak sıralayabiliriz.

Katılımcıların eğitim durumları tablodaki gibidir:

Okur-Yazar	**7**
İlkokul Mezunu	**7**
Lise Mezunu	**28**
Üniversite Öğrencisi	**30**
Önlisans Mezunu	**36**
Lisans Mezunu	**72**
Yüksek Lisans Öğrencisi	**8**
Yüksek Lisans Mezunu	**2**

Tablo 2: Eğitim Düzeyi

Alan araştırmasında kişilere sorulan *"kendinizi hangi etnik kimlikle tanımlarsınız?"* sorusunun cevabı olarak alınan bilgiler ışığında tabloya sayısal veriler yansıtılmıştır. Kişilerin çevresel etken ve aileden bağımsız olarak aidiyet hissettikleri etnik kimliğin hangi kimlik olduğu bu soru ile cevaplandırılmıştır.

Katılımcıların kendilerini tanımladıkları kimlikler tablodaki gibidir:

Kürt	**134**
Zaza	**54**
Türk	**11**
Arap	**1**

Tablo 3: Etnik Kimlik

Kişilerin günlük hayatlarında konuştuklar diller tabloda belirtilmiştir. Görüşmeler sonucunda elde edilen verilere göre; gündelik hayatta, arkadaş ve aile ortamında Kürtçe dili daha çok konuşulurken; okul, resmi kurum gibi mekanlarda ise Türkçe ağırlıklı olarak konuşulmaktadır.

Katılımcıların konuştukları diller tablodaki gibidir:

Türkçe	**44**
Türkçe – Kürtçe	**90**
Türkçe – Zazaca	**29**
Türkçe – Kürtçe – Zazaca	**36**
Türkçe – Kürtçe – Arapça	**1**

Tablo 4: Konuşulan Diller

4.1.2. Etnik Kimlik Algısı

Etnik kimlik algısının temeli; göçler, "öteki" ile karşılaşma, basın-yayın organlarının yaygınlaşması, sosyo-politik olaylar, çevre ve ailesel nedenlerle atılır. Kişinin dilini özgürce konuşamaması veya öteki ile karşılaştığında maruz kaldığı ötekileştirme; etnik kimlik dönüşümüne yol açar ve dolayısıyla etnik kimlik algısı oluşur. Etnik kimlik algısı beraberinde aitlik duygusunu getirir. Saha çalışması kapsamında katılımcılarla gerçekleşen görüşmeler ile algının oluşumu ve dönüşümü ile ilgili daha somut örnekler görülmektedir.

Kimliği söylemsel olarak dile getirmenin yanı sıra kimliğe karşı oluşan farkındalık ise, yaşanılan zorunlu göç, baskı politikalarına, ayrıştırıcı söylemlere, ön yargılara maruz kalma; Kürt tarihini anlatan kitap, biyografi veya anı türünde kitapların okunması ve sosyal çevreden kaynaklı oluşuyor.

Bugün Türkiye'ye baktığımızda etnik kimlik/kültürel kimlik kavramlarının sahiplenenden ziyade atfedilen olduğu görülebilmektedir. Ülkede "kimliklerden" daha çok "kimliklendirmelerden" söz etmek daha mümkündür (Özmen, 2006: 60). Ancak kişi kendisine atfedilen kimliğe karşı aitlik hissetmiyorsa o kimliğe sahip olduğunu söylemek oldukça güçtür. Türk olmak üst kimliği altında Kürt, Alevi, Laz alt kimlikleri tanımlanmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan beri Türkiye'deki etnik kimliklerin varlıkları ve adlandırılmaları tartışma konusu olmuştur. Bu yüzdendir ki etnik kimlik olgusu genellikle politik olarak algılanır. Türkiye'de yaşayan her bir kişi Türk üst kimliğiyle tanımlanacaktır. Devletlerin kendi tanımladığı kimlik haricinde kişilerin bireysel kimlik oluşturması devletlerce politik olarak algılanır. Taleplerin önüne geçebilmek için ortak milli bir kimlik inşasına girişilir. Milli kimlik inşası özellikle azınlık grupların fazlaca olduğu bölgelerde benimsetilmeye çalışılmıştır. Bu bölgelerden biri de çalışma konusunu oluşturan Diyarbakır'dır.

Etnik kimliğe mensub olmak ile etnik kimlik ile bağ kurup aidiyet hissetmenin birbirinden farklı olgular olduğu daha önce de ifade edilmişti. Etnik kimlik algısını şekillendiren, oluşturan birçok etmen vardır. Bunları; ekonomi, eğitim, geçmiş tarihimiz, yaşanmışlıklarımız olarak örnekleyebiliriz. Görüşmeler neticesinde elde edilen veriler doğrultusunda aidiyetlik ve bağlılık duyguları özellikle yaşanılan olaylar

neticesinde artmaktadır. Bilindiği üzere kimlik değişmez bir yapıda değildir, sürekli değişim gösterebilir. Başta belirttiğimiz tüm etmenler kişilerin kimliklere bakış açısında değişimlere neden olabilir.

Alandaki görüşmelerden yola çıkarak, küçük yaşta ötekileştirmeye maruz kalan gençlerin sayısının fazla olduğu söylenebilir. Özellikle 90'lı yıllarda doğuda çocuk olanlar için etnik kimlik algısı küçük yaşlarda oluşmaya başlamıştır. Köyden kente göçün zorluklarını, çatışmaların travmalarını, dilleri yüzünden ötekileştirilmeler hepsini küçük yaşta yaşamışlardır. Bire bir tanık olmasalar dahi bu olayların söylemleri ve etkilerinin var olduğu bir çevrede büyümüşlerdir. Kimisinin ailesi uzak tutmaya çalışsa dahi olayların tam ortasında olmalarından kaynaklı uzak kalmak oldukça zor olmuştur. Kimi görüşmeciler travmatik olaylara tanık olmasalar dahi bildikleri, duydukları ya da okudukları bile kişileri tarihin bir parçası haline getiriyor. Görüşmecilerin arasında bu durumu yaşayanlardan biri olan Kayapınar ilçesinde ikamet eden Dilara şunları söyledi:

"Ben ve kardeşlerim olaylardan çok uzak büyüdük. Evde siyaset konuşulmazdı; mesela haberlerde, televizyonda ne izlediysek. Annemle babam gençlik yaşlarında çok sıkıntı yaşamışlar bu politik durumlardan gerçi insanın ana dilini konuşmak ne kadar politik bilemiyorum. Her neyse o yüzden bizi hep uzak tutmaya çalıştılar ama ne kadar uzak tutabilirler ki? Şehirden uzakta yaşamak, özel okullara gitmek insanı tarihinden, kimliğinden koparamaz. Sosyal çevrem, kitaplar ve belgesellerle bende o tarihin bir parçası oldum"

Etnik kimlik algısı kendiliğinden oluşmaz, oluşum temeli altında yatan kavramlar vardır. Bu kavramlar direkt yaşam ile bağlantılı olup insanlar üzerinde derin izler bırakmışlardır. Bu kavramları ve etmenleri; dil, eğitim, medya, ön yargılar, sosyo ekonomik ve kültürel durumlar olarak sıralayabiliriz. Etnik kimlik algısının oluşum süreci kimi gençler için oldukça sancılı geçmiş olup ve travmatik etkiler bırakmıştır. İlçe bazında baktığımız da ise Bağlar ve Sur ilçelerinde bu kesime daha sık rastlamaktayız.

Görüşmecilere 'Kürt denilince aklınıza ne geliyor?' diye sorulduğunda alınan cevapların büyük çoğunlu şu şekildeydi: *"Ezilmiş, ötekileştirilmiş, istenmeyen, yersiz yurtsuz…"* Bağlar ilçesinde ikamet eden Özkan görüşme sırasında şunu söyledi:

"Bağlar'da doğdum büyüdüm. Benim Diyarbakır'ım, evim burası; burada iyiyim evet ama başka bir şehre gidince hatta başka bir semte bile gidince mesela 75.Yol gibi kendimi ötekileştirilmiş hissediyorum. Mevsimlik işçi olarak ailemle batı illerine gideriz çocukluğumdan beri bakışları hiç değişmedi. Belli işte istenmiyoruz, hor görülüyoruz ama işçi olarak çalıştırılıyoruz."

Yenişehir ve Kayapınar'da ikamet eden görüşmecilerden alınan cevaplar neredeyse aynı: *"Herhangi bir insan veya bir şey ifade etmiyor"*. Ayrıca bu cevabı aldığım kişileri diğerlerinden ayıran diğer bir nokta ise ekonomi düzeyleri daha yüksek seviyede olması. Aynı coğrafya, aynı il ve aynı ortak tarih ama birbirinden oldukça farklı cevaplar var elimde. Kişiye ucu değmediği sürece algı oluşumu diğerlerinden farklı olabiliyor.

Kayapınar'da ikamet eden Özlem ise şunları söyledi:

"Kürt olmak demek benim için Alman, Türk vs. olmak demekten farksız değil; belki olayların göbeğinde olsaydım ya da bir şeylere maruz kalsaydım böyle düşünmeyebilirdim ama benim için herhangi bir kimlik tanımından daha öte değil."

Anne ve babası Türk olan ve kendisini de Türk olarak tanımlayan Buket şunları şöyledi:

"Okuduklarımdan ve arkadaşlarımın anlattıklarından kaynaklı olarak evet, geçmişte bir şeyler yaşanmış ama şu an durumlar çok farklı. Şu soruyu 90'lı yıllar ve öncesinde sorsaydınız ezilmiş bir halk diyebilirdim ancak şu an bir sıkıntı yaşadıklarını düşünmüyorum. Türk, Kürt, Fransız hepsi aynı; ne farkı var? Türk deyince aklıma insan geliyor. Kürt deyince aklıma insan geliyor."

Görüşmecilere *"Etnik kimliğinizi gizleme ihtiyacı duydunuz mu?"* diye sorulduğunda da; katılımcılardan Arap ve Türk olanlar hiç gizlemedikleri dile getirirken, Kürt katılımcıların 67 kişi ve Zaza katılımcıların 19 kişi gizleme ihtiyacı

duyduğunu söylediler. Bu çok yüksek bir oran ve bu gizleme ihtiyacının altında yatan nedenler görüşmecilerin dile getirdiği ifadelerle şu şekilde*:"Irkçılığa maruz kalmamak, ötekileştirilmemek ve benimsenip kabul edilebilmek…"* Gizleme ihtiyacına küçük yaşta zorunluluktan başlayan kişiler ayrıca sahip olmadığın bir kimliğe sırf ayrıştırılmamak için sahipmiş gibi yapmaktadırlar. Buna ilişkin Yenişehir'de ikamet eden Adem şunları söyledi:

"Abim üniversiteyi kazanmıştı Ankara'da, o zaman ben lisedeydim. Okullar tatil olunca abimin yanına gidelim, dedik. Uçaktan indik, taksiye bineceğiz, babam dedi ki: 'Taksici sorarsa Diyarbakır'dan geliyoruz, demeyin.' Çok şaşırmıştım. Babam hayatında ilk defa yalan söylüyor ve bizim de söylememizi istiyor. Ben o zamana kadar kimliğimin farkında değildim."

Bunların haricinde bir diğer kimlik gizleme ihtiyacı da terörist, bölücü gibi görünmemek için doğmuştur. Aslında kişiler kimliklerini söylemekten değil, sonrasında ki insanların tavırlarından rahatsız oldukları için söylemekten çekindikleri zamanlar oluyor. Tüm bu damgalamalar aslında iletişimsizliğin getirdiği tanımamaktan kaynaklanan düşmalığa neden oluyor.

Yenişehir'de ikamet eden Azra bu durumla ilgili şunları söyledi:

"Ailevi nedenlerden dolayı okul döneminin ortasında İstanbul'a taşındık. İlkokul çağlarındayım, mahalleye inip oyun oynamak istiyorum, okulda arkadaş edinmek istiyorum ama Diyarbakır'dan geldik dediğimde insanların tavrı bana karşı değişiyordu, arkadaşlık kurduğum insanlar bile uzaklaşıyordu, aileleri istemiyordu çünkü benimle arkadaşlık yapmamalarını küçüktüm ama fark edebiliyordum ve fark ettiğimde de Kürt olduğumu gizlemeye başladım: Ankara'dan geldik, dedim."

Arkadaş edinebilmek için saklanan hatta zaman zaman utanç duyulan etnik kimliğe olan utanç bir süre sonra yerini kimliğe bağlanmaya bırakıyor, genellikle bu dönem ergenlik çağlarında itibaren dönüşüme uğruyor. Bunun örneği olan Azra anlatmaya devam ediyor:

"Artık lise zamanlarım başlamıştı. Sınıfımda Rojda diye bir kız vardı, isminden zaten belli Kürt; bu kız saklayamazda kimliğini. Yalnız kalacak diye düşündüm ama

düşündüğümün aksine hiçbir zaman gizlemedi kimliğini, o zamanlar başladım düşünmeye; ben neden gizliyorum, dedim. Birileri benimle arkadaş olacak diye ben niye özümü reddediyorum, dedim. Utandığım Kürtçeyi konuşmaya başladım, evin içinde bile biri Türkçe konuşsa Kürtçe cevap verdim. Belki gördüklerim yaşadıklarım olmasa kimliğime ve dilime bu kadar bağlı olup yaşatmaya çalışmazdım."

Dolayısıyla "öteki" ile karşılaşmanın da etnik kimlik aidiyetinin oluşmasında rol oynadığı ifade edilebilir.

Kimse kimliğini, özünü gizlemek istemez. Var olan haklarından yararlanmak, çevre oluşturmak, iş hayatına atılmak gibi tabii durumlardan yararlanmak, ötekileştirilmemek için insanlar gizleme yoluna başvuruyorlar. Görüştüğüm hiç kimse keyfi yere gizledim, kimliğimi sevmiyorum gibi cümleler sarf etmedi; aksine herkes *"Mecburdum, şartlar onu gerektirdi"* dedi. Kimliklerinden utanma ya da sevmeme gibi bir durum değil korku duygusundan kaynaklanıyor gizleme ihtiyacı. Görüşmecilerden biri olan Yenişehir'de ikamet eden Seda şöyle söyledi:

"Ben kimliğimi seviyorum. Türk vatandaşıyım, Kürdüm diyebiliyorum ama bunu burada söyleyebiliyorum. Başka bir ortamda söyleyince Türk'sün işte niye Kürd'ü ekliyorsun, diyorlar. Bana karşı hal hareketleri değişiyor. Bazen korkudan bazen de ön yargılarla uğraşmamak için gizliyorum. Bu benim suçum değil."

Kimliği yüzünden arkadaş, sevgili kaybeden de olmuş; ev ve iş bulamayan da olmuş. Kayapınar'da ikamet eden Berat, başından geçen bir olayı anlatıyor:

"İstanbul'da köklü bir üniversitede tıp fakültesini kazandım. Çocukluk hayalim… Ev tutmak için biriyle görüştüm, imza atacağız, artık her şey tamam, ev sahibi nereli olduğumu sordu. Diyarbakır, dedim; yüzü değişti ben vazgeçtim, dedi. Ben öğrenciydim ama terörist damgası yedim! Ben bu okulu bitirdikten sonra bu adam Diyarbakırlı doktora muayene olmam diyecek mi? Hayır!"

Yenişehir'de ikamet eden Ahmet:

"Şahıs, devlet, topluluk hatta isterse dünya tanımasın; ben varım. Ben nasıl Arap yoktur, Almanca diye bir dili tanımıyorum, diyemiyorsam, kabul ediyorsam aynı şeyi herkesten bekliyorum zaten olması gereken budur."

Saklamaya paralel olarak ispat etme çabası içinde olan görüşmecilerde var. Kendilerini kabul ettirmek için kimliklerini, kültürlerini ve yaşadıkları coğrafyayı anlatmaya çalışan özellikle iyi yönlerini göstermeye çalışan görüşmeciler oldu. Bunlardan biri de Kayapınar'da ikamet eden Beyza:

"Seyahat etmeyi çok seviyorum. İlk yurt dışı tur ile gezimi bir Avrupa ülkesine yapmıştım. Gitmeden annem hep "Diyarbakırlı olduğunu söylemesen daha iyi olur" gibi cümleler sarf etti. Haklı korkuyor 80'lere 90'lara yakın tanıklık etmiş. Üniversiteyi onun isteği üzerine tüm kardeşler Dicle Üniversitesinde okuduk ama annemi açıkçası pek anlamıyor, hep paranoyak buluyordum. Tura katılan katılımcılarla konuştuk, sohbet ettik, nereden geldiğimi duyan bazı kişiler meraklı bir şekilde buraları sordular annem yanılıyormuş, dedim. Sonra baktım yüzü değişen, sohbeti yarıda bırakan oldu hatta şunu duydum: "olsun hepimiz Türküz." Onun haricinde iş nedeniyle Diyarbakır değil mi yoksa Diyarbakırlı değilsiniz diye soran oldu. Ben o yaşadıklarımdan beri insanların algısını yıkmak istiyorum. Ön yargıyla yaklaşanlara Diyarbakır'ı anlatıyorum, Diyarbakır'a davet ediyorum. Elimden geleni yapıyorum bizi yanlış tanımasınlar diye."

Kabul görebilmek için kendini anlatmak zorunda kalan kişilerden yalnızca biri Beyza onun gibi düşünen birçok insan var. Sur'da ikamet eden Azat görüşme sırasında şu cümleyi kurdu:

"Keşke bizi tanısalar, gelip görseler buraları; belki ön yargıları yıkılır."

Kimliklerini gizlememek, özgürce damgalanmadan yaşayabilmek ya da bir şeyler kanıtlama çabası içine girmemek için kendileriyle aynı düşüncede olan, aynı coğrafyadan gelen kişilerle arkadaşlık kuruyor genellikle insanlar. Bu birliktelik aidiyet hissini arttırıyor. Kimisi de Yenişehir'de ikamet eden Burak gibi farklı etnik kimlikten arkadaşlık kuracaksa önceden belirtiyor.

"*Duygusal arkadaşlıklarım oldu seviyorum o da seviyor ama iş dönüp dolaşıp kimliğime geliyor; 'ama sen Kürtsün, ama ailem kabul etmez vs.' sonrasında kırılmaktansa artık önceden belirtiyorum bak diyorum ben Kürd'üm, ailem Kürt. kabul edecek misin beni? Ailen beni kabul edecek mi?"*

Kimliği gizleme ihtiyacı isimlere kadar uzanabiliyor. Aileler özellikle ileriki yaşlarında eğitim ve iş hayatında zorluk yaşamaması için Kürtçe isimlerden kaçınmak istiyor. Kayapınar'da ikamet eden Nur şunları anlattı:

"Eşimle üniversitede tanıştık kendisi Türk, İç Anadolulu ama Diyarbakır'a aşık bir adam. Üniversiteden sonra da burada Diyarbakır'da yaşamak istiyorum hep; derdi, Kürt kültürünü çok sever benden iyi Kürtçe konuşur. Birçok Diyarbakırlı meslektaşım hastaları ile Kürtçe iletişim kuramazken eşim hastaları ile Kürtçe iletişim kurabiliyor. İkiz bebeklerimiz oldu; eşimle beraber Arjin ve Berfin isimlerinde karar verdik. Eşimin ailesi karşı çıktı 'Normal isim yok mu?' dediler. Benim babam Kürt olmasına rağmen o da karşı çıktı, 'Çocukları neden damgalıyorsunuz, Kürt olduklarını belli ediyorsunuz?' dedi."

Bir kesim için kimlik hiçbir şey ifade etmiyor hatta kimliğe dair bir aitlik bile hissetmiyorlar. Diğer bir kesim ise ana dilini konuştuğu için, etnik kimliğini dile getirdiği için veya sadece Diyarbakırlı olduğu için maruz kaldığı çeşitli şiddet ve travmalar yaşamış olduğu için iki farklı kesim arasında düşünceler ve aidiyetlik duygusu farklı olacaktır. Aileler de çocuklarını olaylardan uzak hatta apolitik yetiştirmek istiyor, korkuyorlar hatta okunan kitaplardan bile korkuyorlar. Bu yüzden semt değişikliği yapmak istiyor örneğin Bağlar'da oturan; Kayapınar'a taşınmak istiyor. Devlet okulu yerine özel okul tercih etmek istiyor. Bazı aileler çocuklarını olaylardan uzak tutabilmek için evlendiriyor, arkadaş ortamını değiştirmek istiyorlar.

Hasime Kayapınar'da ikamet eden bir görüşmeci ve şunları söyledi:

"Kayapınar biraz daha farklı, en azından Bağlar'dan ya da Sur'dan farklı işte. Ne farkı var diye sorarsanız: Öncelikle güvenlik problemi; Bağlar'da ve Sur'da daha fazla, sokaklar çok dar fiziksel yapı kötü bir durumda bunlardan daha ziyade Bağlar'da mesela her gün kavga, her gün çatışma, kepenk kapatma, eylemler oluyor.

Buralara çok sıçramıyor hatta bazı zaman haberlere, sosyal medyaya bakmasak haberimiz bile olmuyor; en azından burada güvendeyiz, ailemiz güvende."

Hasime gibi Kayapınar'da ikamet eden Aylin de ilçeler arasında kıyaslama yaptı:

"Yenişehir'de çocukluğum geçti liseden beri de Kayapınar'da yaşıyoruz. Halamlar ben bildim bileli Suriçi'nde yaşarlar, küçükken oraya gitmeyi çok severdim kapının önüne minderleri atar komşularla otururdu halamlar biz de çocuklarla oyun oynardık. Biz apartmanda yaşıyoruz; böyle bir komşuluk, böyle bir ortam yok."

Çoğunlukla göç ile Bağlar ve Suriçi'nin nüfusu artmıştır. Kişiler diğer semtlerde yaşayanlar gibi bireysel, kendi kabuğuna çekilmiş halde değiller daha ziyade büyük bir aile gibi daha birlik içindedirler.

2000 sonrasında geçmişe nazaran sıkıyönetimlerin peyderpey kalktığı dönemler oldu. Bu zamanlarda doğan, çocukluklarını yaşayan kişiler tarihe bire bir tanıklık etmese bile gerek çevre gerekse de basın-yayın organları aracılığıyla tarihe tanıklık etmişleridir. Kayapınar'da ikamet eden Sıla; 2003 doğumlu, kimliğini fark ettiği zamanları şöyle dile getirdi:

"Varlıklı bir ailede doğdum en kabaca tabirle üst kesim diye anılan semtlerde büyüdüm. Ben lise zamanlarıma kadar her şeyin güllük gülistanlık olduğunu zannederdim; arkadaşlarımdan duyduklarım üzere okumaya, araştırmaya ve sormaya başladım o zaman anladım ki aslında yakın tarihimiz öyle güllük gülistanlık değilmiş. Sadece büyüklerim susmuşlar, sessiz kalarak beni uzak tutmaya çalışmışlar. Aslında o dönemlere tanıklık etmiş bir iki insanla bile konuşmak geçmişe tanıklık etmeye yetiyor."

Geçmiş hiçbir zaman geçmez. Anlatılanlar, anılar, müzikler geçmişi canlı tutar. Unutulmaz ve unutturulmaz. Edebiyat ve dil burada önemli bir rol oynuyorlar.

Yasaklamalar, baskılar ya da ayrıştırmalar olmasaydı belki de bu kadar sıkı sıkıya bağlılık olmazdı. Yaşanan olaylar; insanları köklerine, dillerine daha çok sahip çıkmasına neden oluyor. Kişilerin kimliklerine olan aidiyetleri beraberinde sorumluluk

hissini de getiriyor. Bu sorumluluktan dolayı dillerini yaşatmak için kendi aralarında aileleri ile konuşmaya gayret ediyorlar. Etnik bir grubun üyeleri bazı duygu, düşünce ve davranışları ortak olarak paylaşırlar. Kişiler etnik algıları ile aidiyet hissettiği grup, kimlik sayesinde kendini daha mutlu, güvende ve güçlü hissediyor. Bunun yanı sıra bir çevrenin bir parçası oluyor. Bu çevre veya grupta hakim olan, hissedilen duygu "saygı"dır. Kişi bir tarafta dışlanırken, diğer tarafta etnik kimliğinin aynı olduğu kişilerin yanında insan olarak değer ve saygı görüyor.

4.1.3. Dil

Dil; insanın, kültürün, tarihin var oluşudur. İletişimdeki en büyük araçtır. Türkiye'de konuşulan ana dilleri oranlamak oldukça güçtür çünkü ana dil sorusuna dair geniş kapsamlı bir araştırma yapılmadığı için şu an net istatiksel bir sayı söylenemez. Bu konu hakkında güncel çalışmalara ihtiyaç vardır.

Yitirilen bir dil demek yitirilen bir tarih demektir. İnsanların kendi dilinden kopartılıp başka dilleri öğrenmesine dair yapılan her türlü zorbalık asimilasyondur.

Görüşmelerde çıkan sonuçlara göre; katılımcıların 90 kişi Kürtçe ve Türkçe'yi birlikte kullandığını ifade ederken ikinci sırada ise en çok konuşulan dil Türkçe olup 44 kişilik bir kesime tekabül etmektedir. Kişiler arkadaş ortamında, ev ortamında ana dillerini konuşurken kamusal alanlarda Türkçe konuştuklarını söylediler.

Sur'da ikamet eden Şervan: *"Evde Kürtçe ama dışarıda 'mecburen' Türkçe."* dedi ve ekledi *"İstediğin kadar insana sor hepsi benim gibi anadilimi konuşmak istiyorum ama 'mecburen' Türkçe diyecek o mecburen kelimesini herkes ekleyecek"* dedi.

Haklıydı, görüşmecilerin büyük kısmı 'mecburen' kelimesini kullandı. Çünkü Kürtçe; çoğunlukla evde kalması gereken bir dildi, dışarı çıkamazdı. Herhangi bir dilden ziyade politik olarak görülen bir dildir Kürtçe. Dil konusunda en çok zorluğu çeken muhakkak ki Türkçe bilmeyen yaşlı ve ilkokula gidene kadar Türkçe bilmeyen çocukların oluşturduğu kesimdir. Çocuklar Türkçe ile ilk olarak ilkokulda tanışıyor, öğretmenler müfredat haricinde Türkçeyi öğretmeye gelmişler gibi. Türkçe bilmeyen çocuklar için bu öğretmenler travma unsuru olmuştur. Çocuklar okula başladıklarında

Türkçe öğreniyorlar, öğrenim sırasında kendi konuştukları dil kötü bir dil olarak lanse edildiği için çocuk Kürtçeden uzaklaşıyor; ailesine, kültürüne uzaklaşıyor. Uzaklaşmanın yanı sıra kendisinden ve ailesinden utanmaya başlıyor.

Kürtler'in gündelik hayatlarında *"rahatlıkla"* kendi dillerini konuştukları halde anadilde eğitim talep etmeleri bir şüphe olarak *"Kürtler gerçekte 'biz'den ne istiyor?"* sorusuna neden olur (Çoban Keneş, 2015: 76). Kürtçenin diğer dillerden hiçbir farkı olmamasına rağmen Kürtçe politik ve kültürel bir dil olarak görülmekte hatta dahası tehlikeli bir dil olarak görülmektedir. Her dili konuşabilirsin ama Kürtçe ya da Zazaca konuşursan damgalamaya, şiddete maruz kalabilirsin korkusu küçük yaşta çocuklara empoze edildiği söylenebilir.

Sur'da ikamet eden Dilan, Kürtçe konuşmayı çok sevdiğini dile getiriyor. Ailede ve Kürt arkadaşlarıyla genellikle Kürtçe konuştuğunu söylüyor. Ama devamını beden dilinden anladığım üzere utana sıkıla şöyle dile getirdi:

"Diyarbakırlı arkadaşlarımla kendi aramızda Kürtçe konuşuruz. 4 arkadaş birlikte İstanbul'a gittik, uçaktan indiğimiz an hemen Türkçe konuşmaya başladık. Hemde diksiyonumuza dikkat ederek. Aramızda uçaktan inince Türkçe konuşalım diye bir konuşma geçmedi ama otomatik olarak İstanbul Türkçesi konuşmaya başladık."

Yaşlı kesim ise ev dışına çıkınca zorbalığa maruz kalıyor. Sur'da ikamet eden Ramazan, büyükannesini Ankara'ya götürdüğü zaman yaşadıklarını anlattı:

"Ninemi Ankara'ya götürdük, kalp rahatsızlığı vardı. Diyarbakır'da sorun olmuyor dil genelde hemşire, doktor biliyor ya da biz çeviriyoruz, izin veriyorlar. Ninem tek kelime Türkçe bilmez aslında bilirmiş gençliğinde çok iyi olmasada tek tük işte neyse köyden göç etmişler İzmir'e ekonomik nedenlerden dolayı. Zazacadan sonra Türkçe öğrenince o Türkçe çok düzgün olmuyor, yanlış sözcükler ve zaman kaymaları oluyor; böyle olunca ninemin komşuları dalga geçmiş, ninem de sinirlenip Zazaca konuşunca da hakaret etmişler köpek dili konuşuyorsun demişler o gün inat etmiş tek kelime Türkçe konuşmam demiş unutmuş Türkçeyi. Başımızdan geçen olaya dönecek olursam, Ankara'da hastanede odadayken bana siz çıkın dediler ben de o Türkçe bilmez yanında durayım tercüme edeyim size dedim bana şunu dedi hemşire hanım:

'bu ülkenin ekmeğini yemiş, suyunu içmiş; hemşiresinden, doktorundan yararlanıyor ama dilini öğrenememiş mi bunca yıl!'"

Ötekisiyle var olur her şey, ötekini reddetmek kendini de reddetmek demektir. Reddetme yanında ayrımcılığı ve düşmanlığı getirir. Ramazan hastanede sustu belki ama sorgulamaları arttı *"benden olmayan bana düşman"* fikrini edindiğini söyledi. Kişiler arasında bu nedenlerden dolayı sosyal mesafe meydana geliyor. Sosyal mesafelerin artması toplumsal sorunlara yol açıp, ayrımcılığı daha keskinleştirir.

Ramazan devam etti: *"Ben bu ülke için çalışıyorum, vergimi ödüyorum, askerliğimi yaptım. Kimse; bu Zaza, Laz, Kürt buna ekmek su verelim demedi. Her vatandaş gibi çalıştım çabaladım vatani ne görevim varsa yaptım. Benim rızkım neden minnet unsuru oluyor? Lafa gelince beraber savaştık demiyor muyuz cephelerde, kardeşiz demiyor muyuz; peki, bu ayrımcılık niye?"*

Kürtçe konuşan kişiler dışlandıkça bu dili konuşan kişiler dilleriden utanç duymaya başladılar. Hatta birkaç Türkçe kelime öğrenmek kişiler için mutluluk kaynağı olmuştur. Çünkü dil ile gerçekleşen asimilasyon çok güçlüdür. Öncelikle anadiller kamudan daha sonra ise evlerden kovulmaya başladı. Bağlar'da ikamet eden Sibel küçükken öğrendiği her kelimede mutluluk duyduğunu söyledi ve ekledi:

"Benim ana dilim Zazaca, ailem bildim bileli Zazaca konuşur; haliyle ilk öğrendiğim dil de bu. Köyde doğdum büyüdüm arkadaşlarımda benim gibiydi; televizyonda, okulda Türkçe ile tanıştık ama öğretmenimiz gibi konuşamıyorduk. Kendi aramızda Türkçe konuşmaya başladık; öğretmenimize, televizyona özendik. Evde de sürekli kendi kendime Türkçe konuşurdum, tek ben değil arkadaşlarım da öyleydi, hepimizin tek isteği vardı. En iyi Türkçeyi konuşabilmek. Bazı arkadaşlarımız kelimeleri şiveli söyler ya da güzel konuşamazdı. Dalga geçerdik gundi gibi konuşuyorsun, derdik"

Dil konusu açılınca Yenişehir'de ikamet eden Murat biraz sitemli bir şekilde eleştirdi:

"Kürtçe deyince direkt insanların aklına kaba saba, cahil ve eşkıyaların konuştuğu dil olarak geliyor. Sanki bilgili, modern şehirli insanı Kürtçe konuşamazmış

gibi… Kürt edebiyatını bilmez böyle düşünenlerin çoğu, bilseler Kürtçe konuşana cahil diyebilirler miydi?"

Medyanın büyük etkisinin olduğu bu konuda insanlara ön yargılar aşılanıyor. Tektipleştirilen Kürt karakterleri de bunun en bariz örneği. Murat devam etti:

"Kürtçe sadece cahilliğin, eşkıyalığın dili de değil aynı zamanda siyasetin aracı haline getirildiği için politik olarak görülüyor. Ben bir yerde Kürtçe konuşsam siyaset yapıyormuşum gibi görünüyor. Oysa yaptığım tek şey kendi dilimi konuşmak."

Sur'da ikamet eden Bekir de benzer şeyleri şöyle dile getirdi:

"İki yakın arkadaş Eskişehir'i kazandık, mutluyuz. Otobüsten indik arkadaşım dedi ki: 'Bak Kürtçe bu otobüste kaldı. Kürtçe konuşmayacağız burada bizi köylü, gundi sanmasınlar' tabi ki tamam demedim ben niye kimliğimi saklayayım? Biz kendi kimliğimizi ötekileştirirsek, utanırsak, ezersek başka insanlar nasıl tanıyacak, başka insanlar nasıl saygı gösterecek?"

Kürtçe ve Kürt etnik kimliğinde bir olgu vardır: Politikleşme. Kürt kimliği ile ilgili her türlü durum mevzu bahis olunca algı direkt bu olguya kayıyor. Aslında bu sadece Kürtlere has bir durum olmamakla birlikte Kürtlerde daha çok ön plana çıkmaktadır.

Asimilasyon ve dillerini konuşamamaktan kaynaklı şu an konuşulan Kürtçeye bakarsak Türkçe kelimelerin dil içindeki hakimiyetini görebiliriz. Azat, bu duruma değinmişti:

"Kürtçe konuşuyoruz ama içi dolu Türkçe gittikçe asimile oluyoruz. Böyle giderse yakında Kürtçe diye bir dilden bahsedemeyeceğiz."

İnsanlar kültür taşıyıcısıdır. Bu taşıyıcılığı ana dillerindeki atasözleri, halk hikayeleri, şarkılar gibi söylemlerle gerçekleştirebilirler. Kaybolan dillerin kültürleri de kaybolur, çoğu genç bu durumun bilincinde mümkün oldukça kendi dilini konuşmaya ve korumaya çalışıyor. Hatta bunun için Kürtçe eserler vermeye çalışıyor. Örneğin: Kürtçe tiyatro, şarkı, kitap, dergi üretiliyor ve tercih ediliyor. Ramazan, şunları söyledi:

"Büyük ablam Kürtçe şarkı çok sever ama dinlemeye çekinirmiş. 80'li, 90'lı yıllar malum biliyorsunuz. Şu anda bakıyorum bazen o korku olabiliyor yani korkuyu anlarım da sırf birilerine iyi görünmek, havalı gibiymiş görünmek için neden Kürtçeden kaçıyorlar? Neyse şuan sırf dilimiz yaşasın diye kitap mı okuyacağım Kürtçe tercih ediyorum, tiyatroya mı gideceğim Kürtçe tercih ediyorum. Arkadaşlarla üniversitede dergi çıkaralım dedik Kürtçe olmasına karar verdik mesela biz yaşatacağız dilimizi."

4.1.4. Eğitim

Görüşmecilerin çoğunluğu ayrımcılık ve baskılarla ilkokul yıllarında henüz küçük yaşlarda tanıştıklarını söyledi. bunun bir örneği de Sur'da ikamet eden Meliha, ilkokulda yaşadığı bir anıyı anlatırken hala etkisinde olduğunu söylüyor:

"İlkokul 1.sınıfa gidiyordum; Türkçe çok bilmezdim, Kürtçe doğdum, Kürtçe ninnilerle büyüttü annem beni. Dersteydik daha çok küçüğüm, tuvalate gitmek istemiştim ama öğretmenime anlatamadım; zaten batıdan gelmişti sevmiyordu bizi en azından ben öyle düşünüyordum. Kürtçe konuşmama izin vermedi kızdı, Türkçede ben anlatamadım ve altıma yaptım, tokat attı bana. Okula gitmek istemedim, Kürtçe konuşursam dövüleceğimi düşündüm yabancıların yanında korktum konuşamadım."

Kişiler bu yaşadıkları yüzünden kimliklerinden utanç duyuyorlar, saklanacak bir şey gibi görüyorlar. Neden olarak ise ana dilleri ve etnik kökenleri. Bu tür ön yargılardan doğan şiddete maruz kalan kişilerde aynı etki kendini göstererek ön yargılar baş gösteriyor. Yaş ilerledikçe bu insanlar artık kimliklerinden utanmak yerine daha çok kimliklerine sarılıyorlar. Bu durumda genellikle ergenlik zamanlarında oluyor.

Diyarbakır kent genelinde yoğun göçe maruz kalan Sur ve Bağlar ilçelerinde eğitim seviyesi diğer iki ilçeye oranla daha düşüktür. Bunun başlıca nedenleri arasında ekonomi gelmektedir. Gençlerin erken yaşta iş hayatına atılma zorunluluğundan kaynaklı eğitim arka plana atılmış. Bu görüşümü destekleyen bir örnek vermem gerekirse Necip; Bağlar ilçesinde yaşıyor, ilkokul mezunu ve garson kendisi şöyle söyledi:

" *Okuyabilseydim eğer garson değil de öğretmen olabilirdim ya da doktor ama o zaman evi kim geçindirecekti? Nüfus kalabalık babam inşaat işçisi sürekli çalışmıyor zaten çalışsa da gelen para yetmiyor. Küçük yaşta başladım çalışmaya ayakkabı boyadım, su sattım… Okulla bir arada gitmedi ve okulu bıraktım."*

Hiç okula gitmemiş, kendi çabaları ile okuma-yazma öğrenen 7 kişiden; 6'sı kadın, 1'i ise erkek. Erkek olan görüşmeci hariç kadınların okula gitmeme nedeni sadece ekonomi değil, hatta aralardan iki kadın maddi durumlarının çok iyi olduğunu dile getirdi. Onların sorunu muhafazar ailelerinin "kız kısmı okula gitmez" düşüncesiymiş. Sur'da ikamet eden Selim ise okula gidememe nedenini şöyle dile getirdi:

"4-5 yaşlarındaydım. Köyde yaşıyorduk kendi halimizde yaşayıp gidiyorduk. Biliyorsundur köy boşaltmalarını ben küçük yaşta bire bir şahit oldum. Bir gün hafızamı kaybetsem bile o anları unutamam. Yalın ayaktım şehre geldik beş parasız hayatta kalmaya çalışıyoruz. Kimin aklına okul gelecek ki her şeyimizi kaybetmişiz… Sonradan kendi çabamla öğrendim okuma-yazmayı."

Kayapınar'da ikamet eden Sultan da şöyle dile getirdi: *"Biz 6 kardeşiz; 4 kız, 2 erkek, en büyük benim. Benim bir de ikizim var, o erkek. Okul çağımız geldi ona mavi önlük aldılar, bana almadılar; istedim ama babam benim param hepinizi okutmaya yetmez, sadece erkekler okuyacak dedi. Benim de şu an iki kızım var yaşayamadığım her şeyi onların yaşaması için çabalıyorum."*

Eğitime engel olan sadece ekonomik nedenler değil; dili, şivesi, kimliği veya ailesi yüzüden dışlanan kişiler çocuk yaşta utandığından ya da korktuğundan okula gitmemiş, okulu yarıda bırakmış. Kimisi de ana dili Kürtçe olduğu için ve Türkçeyi çok iyi konuşamadığı için batı illerine göç ile gittiklerinde başarı durumlarını olumsuz olarak; etkilemiştir. Eğitim konusu açılınca muhakkak söylenecek bir şeyler çıkıyor ortaya kimisi ilkokula dair kimisi de üniversiteye dair yaşadıklarını aktarıyor. Bu yaşanmışlakların temeli ön yargı ve kalıplaşmış düşüncelerden kaynaklanıyor. Doğudan batıya öğrenim görmek için giden kişilerde de çekinceler oluyor. Acaba herhangi bir damgalanmaya maruz kalır mıyım diye eğer olumsuz şeyler yaşayıp,

damgalamaya maruz kalırlarsa kimliklerine daha da çok sarılıyorlar. *"Benim kimliğimin ne zararı var?"* diye soruyor gençler.

Kamusal alanda gençler ikileme düşüyorlar. Bir yanları avazı çıktığı kadar etnik kimliğini bağırmak, tanınmak, özgürce yaşamak isterken; diğer yanları ise utanıyor, çekiniyor. Farklı olmak kabul görmede zorluklar yaşatıyor.

Batıda yaşanan ötekileştirmelerden bahsettik ama ötekileştirmeye maruz kalmak için batıya gitmeye de gerek yok. Zaten diğer doğu illerinde olduğu gibi Diyarbakır özelinde de baktığımızda Doğulu gençlerin Batıyla tanışması ilkokul zamanlarında batıdan gelen öğretmenlere oluyor.

Görüştüğüm kişiler arasında üniversiteyi yine ekonomik nedenlerle bırakmak zorunda olanlarda vardı. Bunun yanı sıra batıda okumaya gidip yaşadığı ötekileştirmelerden dolayı eğitimini yarıda bırakanlar da, eğitimini batıda değil doğuya gelip bitirenler olmuş. Sur'da ikamet eden Ayşe anlatıyor:

"*Tıp fakültesini İç Anadolu'da bir ilde kazandım. Özel bir yurtta kalıyordum, diğer yurt sakinlerinin Diyarbakırlı olduğumu öğrendiklerinden sonra bariz bir şekilde bana karşı tavırları değişti. Üzerimdeki psikolojik baskıyı size anlatamam neler nelerle itham edildim. Son raddeye gelince bir gece yarısı elimde valizlerimle yurttan çıktım. Diyarbakır'da doğdum büyüdüm ama ben bunları yaşayana kadar Kürt nedir bilmezdim, Kürtçe bile bilmem. Neyse zar zor bir senemi tamamladım çok güzel arkadaşlıklar da edindim herkes bir diyemem tabi ki ama beş sene daha kalamazdım, orada doğuya geri döndüm, eğitimimi doğuda başka bir ilde tamamladım."*

Batıya giden gençlerde dışlanmak ya da herhangi bir söze, şiddete maruz kalma korkusu var. Elbette genelleme yapmak yanlış ancak daha önce yaşadıkları tecrübeler ve etraftan duydukları yaşanmışlıklardan dolayı bu korku oluşuyor. Neyzen ve Darıcı'nın (Neyzen ve Darıcı, 2013: 138) yaptığı bir çalışmada bir Kürt genci onlara şu cevabı vermiş: *"Kürt padişahının kızı ya da oğlu olsan bile sonuçta Kürt olduğun için bir ayrımcılığa tabi tutuluyorsun."* Bu paralellikte ön yargılarla ben de görüşmeler esnasında karşılaştım. Yenişehir'de ikamet eden Ferit, batıya üniversite okumaya

giden bir genç, sınav sonucunu gördüğünde yaşadığı sevinçle karışık endişeyi şöyle anlattı:

"Sınav sonucum açıklandı; ilk gördüğümde emeklerimin karşılığı, hayalimde ki mesleğe ilk adımı ekranda görünce çok sevindim. Aradan biraz zaman geçince sevincim yerini 'ya dışlanırsam' endişesine bıraktı. Çünkü çevreden o kadar kötü şeyler duymuştum ki. Ancak korktuğumun gibi olmadı çok güzel dostluklar edindim. Hiç mi kötü bir şeye maruz kalmadın dersen elbette birkaç şey yaşadım ama öyle büyütülecek şeyler değildi açıkçası."

Bu durumun tam tersine bir örnek vermek gerekirse; Sena; aslen Diyarbakırlı bir anne-babanın kızı, doğma büyüme Ankaralı, kendisini Türk olarak tanımlıyor ve üniversite okumak için Diyarbakır'a gelmiş. O da şunları söyledi:

"Doğma büyüme Ankaralıyım. Diyarbakır'ı bayramdan bayrama 2-3 günlüğüne ziyaret etmem dışında pek bilmez tanımazdım, açıkçası çokta sevmezdim buraları ta ki üniversiteye gelene kadar. Sınıf arkadaşlarım Ankara'dan geldiğim için beni aslen Ankaralı bilirlerdi, sınıfımızda doğulu olduğu kadar batılı öğrencilerde vardı. Diyarbakırlı arkadaşlarımız hiçbir zaman ayrıştırmadı Türk-Kürt diye, batılı hiç kimse baskıya ya da kötü muameleye maruz kalmadı. Beş parmağın beşi de bir değil elbette aykırı sesler çıkaranlar bize soğuk olanlar da olmadı değil tabi zamanla birbirimizi tanıdıkça kısmen de olsa duvarlar yıkıldı. Klişe olacak ama ben dahil Diyarbakır'a ağlayarak gelenler memleketlerimize temelli dönme vaktimiz yaklaştıkça Diyarbakır'dan ayrılacağımız için ağlıyoruz."

Ana dilde eğitim politikası olmadığı için, doğuda birçok öğrenci batıda birçok öğrenciye göre geride başlıyor. Öncelikle yeni bir dil öğrenmek zorunda sonra ise müfradata uygun ilerlemeye başlayabilir. Hal böyle olunca akranlarına göre daha geride başlamış oluyor. Aygündüz'ün (Aygündüz, 2012: 40) dediği gibi: "Okula gidene kadar Kürt, okulda Türk…" Diyarbakırlı ve Diyarbakır'da bir köyde öğretmenlik yapan Bağlar'da ikamet eden Halil öğretmen, öğrecilerini değerlendirdi:

"Aslında çok zeki öğrencilerim var. Ben dersi Türkçe işliyorum. Örneğin matematik sorusu soruyorum, öğrenci yüzüme bakıyor anlamsız bir şekilde. Aslında

biliyorum bu çocuk beni anlamıyor ki aynı soruyu Kürtçe sorunca anında cevap veriyor. Ama dediğim gibi ben biliyorum, bunu diğer öğretmenler bilmiyor öğrenci hakkında aileye bilgi verirken ya da birbirimizle öğrencinin durumunu görüşürken diyorlar ki bu çocuk anlamıyor, en basit soruyu bile yapamıyor, tembel, odanaklanamıyor vs. ama doğru olan bu değil o çocuk belki çok başarılı bir bilim insanı olacak eğitimde fırsat eşitliği sağlanırsa kim bilebilir?"

Kayapınar'da ikamet eden Mine ile yaptığım görüşme esnasında ana dil ve eğitim ile ilgili başından geçen bir olayı anlatmak istedi:

"Kızım 4 yaşında kendisiyle evde hem Türkçe hem de Kürtçe konuşuyoruz her iki dili de öğrensin, bilsin diye. Komşum kızımla Kürtçe konuşmama şahit olunca tuhaf karşıladı hatta gereksiz bir çaba içinde olduğuma dair cümleler sarf etti. Gerçekten çok şaşırdım kendisi çocuğu için okul araştırırken yabancı dili olmasına dikkat ediyor, çocuğu için aradığı bakıcının İngilizce bilmesini şart koşuyor ama ben kendi ana dilimi çocuğuma öğretince boş bir çaba içinde oluyorum. Ben bu durumu iki yüzlülük olarak değerlendiriyorum."

Görüşme sırasında sıklıkla denk geldiğim bir cümleyi Ramazan da kurdu: "Cephelerde beraber savaştık" dedi. Aynı cümleyi Sur'da ikamet eden Salih de kurdu ama Salih, bir yandan da Kürt tarihinin sessizleştirilmesinin nedenini arıyordu. Şöyle söyledi:

"İlkokuldan üniversiteye kadar tarih dersleri gördük, ben Kürd'üm ailem Kürt, ana dilim Kürtçe ama bakıyorum hiçbir tarih dersinde ben yokum benim kültürüm yok. Tek bildiğim söylemsel olarak beraber cephelerde savaştık. Sonra ne oldu? Ben neden yok sayıldım?"

Kimliklerin sessizleştirilmesinden kültürler arası aktarım nasibini almıştır. Bir nevi korku hegomanyası oluşturulmuştur olup sessizleştirimesi sağlanmıştır. Bu sessizleştirme önceki kuşakları etkilediği kadar şimdinin gençlerini etkilemektedir.

4.1.5. Medya ve Ön yargılar

Ön yargıların oluşumunda günümüzde en büyük mimarlarından biri de "medya"dır. Medyanın söylemleri, diziler, sosyal medya zorbalıkları ile tek tip insan oluşturuluyor. Çelenk diyor ki: Medya çoğu kez kişi ve/veya grupları temsil etmeyerek, eksik temsil ederek ya da her türden azınlık grupları ön yargılar ve kalıp yargılar aracılığıyla stereotipleştirerek ayrımcılık üretmektedir (Çelenk, 2010 akt. Çoban Keneş, 2015: 63-64).

Medyanın yarattığı tek tipleştirme politikası ile belli bir Kürt profili oluşuyor. Bu profil hem fiziksel anlamda hem de kültürel anlamda kendini gösteriyor. Görüşmeciler özellikle üniversite zamanlarında kendi tabirleriyle "ırkçı" sorularla karşılaştıklarını söylediler. Mesela; *"elektriği kaçak mı kullanıyorsunuz, yerde mi yemek yiyorsunuz, ensest ilişkiler çok yaygın mı gerçekten, çok eşlilik var mı gibi"* görüşmecileri dinlediğim zaman özellikle Diyarbakır'ı hiç görmemiş kişilerin yorumlarına baktığımda olumsuz ön yargılarla dolu olduğunu gördüm. Burada bariz belli olan medyanın yansımalarını net bir şekilde görüyoruz. Medyanın atfettiği bu damgalamalar kişileri ve grupları değersizleştiriyor.

Keneş'in gerçekleştirdiği bir araştırmasında yaptığı görüşmede şu sonuçları elde etmiştir: Görüşülenlerin "Kürt kimdir?" sorusuna verdikleri cevaplar "düzgün olmayan vatandaş, benim vatandaşım, Türk olmadığına inanan, sayılarını abartmaya çalışan, millet olmayan, kullanılan, kaçakçı, bedavacı, işbirlikçi, terörist" tanımları arasında salınım göstermekte. Ortaya çıkan bu sonucu değerlendiren Keneş, şöyle devam etmiştir: Bu cevapların bir yandan Kürtlerin etnik kimliklerinin inkarını kolaylaştırdığı, bir yandan da etnik kimliklerine yüklenen "aşırılıklar" nedeniyle Kürtlerin "biz"in duygusal gerilimini boşaltan bir fantezi öğesi haline getirilmesine aracılık ettiği söylenebilir (Çoban Keneş, 2015: 76). Keneş'in yaptığı bu çalışma sonucunda aldığı cevapların tamamı kalıplaşmış ön yargılardan oluşmaktadır. Bu şekilde belli başlı katagorilere hapsettiğimiz ötekine karşı etiketleme, tanımlama ve damgalamayı kolaylaştırıyoruz. Dilsel oyunlar sonucunda "öteki" değersizleşiyor ve dışlanıyor. Bu dışlanmanın sonucu olarak kişiler kimliklerine daha sıkı sıkıya bağlanmaktadırlar. Etnik kimlik algısında damgalamanın etkisi oldukça fazladır.

Benim yaptığım görüşmelerde de Keneş'in araştırmasına benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Tektipleştirme politikasının yarattığı belli bir profil sonucunda kişilere yöneltilen ithamlar ve sorular bu paralellikte oluyor. Bazı zaman ise ırkçılık yumuşaltılmaya çalışılıyor, bu şekilde daha kibar ve insancıl olduklarını düşünen bir kesim meydana geliyor. *"Benim de Kürt arkadaşlarım var, benim de Hristiyan arkadaşlarım var"* gibi cümleler içinde ırkçılığı barındıran cümlelere örnek verilebilir.

Bağlar'da ikamet eden Elif, görüşme sırasında şöyle söyledi:

"Türkiye'de yaşayan farklı etnik kimliklere sahip insanlarla bir konuşun, kimse "benim de Türk arkadaşlarım var" demez. Ama Kürtler 'benim de Kürt arkadaşlarım var' cümlesiyle çok sık karşı karşıya kalırlar."

Bu tarz cümlelere maruz kalan bir diğer görüşmeci Yenişehir'de ikamet eden Serhat şunları söyledi:

"İç Anadolu'da okuyorum; üniversiteyi ilk hafta işte sınıftakilerle, odamdaki arkadaşlarımla tanışıyorum. Sınıfımda Batman, Diyarbakır, Mardin'den gelen kişiler vardı; genellikle onlarla takılıyordum, kendimi rahat hissediyordum. Oda arkadaşlarımdan biri benimle kendince ırkçı olmadığına dair bir konuşma yaptı: 'Irkçı insanlar çok var, karşı karşıya gelebilirsin ama benden yana rahat ol benim daha önce de Kürt arkadaşlarım oldu. Aynı toprağın insanıyız, kardeşiz. Terörist olan, bölücü olan elbette kardeşim olamaz sen de öyle değilsin zaten' gibi şeyler söyledi. Ben çok rahatsız oldum tehdit mi etti, aşağıladı mı anlamadım. Belki niyeti iyiydi bilmiyorum ama üslubu, söylemleri beni rahatsız etti."

Dilan, yurt odasında tanıştığı ilk arkadaşı ile konuşmasını anlattı:

"Önce çok sıcak, samimi bir şekilde yaklaştı konuştuk hatta ne kadar tatlı bir insan olduğumu söyledi. Sonra nereli olduğumu sordu 'Diyarbakır' dedim yüzü değişti ve dedi ki 'hayır değilsin nasıl Diyarbakırlı olursun ki sen sarışınsın, beyaz tenlisin.' Diyarbakırlı olduğuma inandıktan sonra uzaklaştı benden. Ne yani sabit bir Diyarbakır profili mi var! Diyarbakırlıya benzemediğimi düşündükleri için arkadaş olmaya gelenler öğrendiği zaman güle güle deyip gitti. Kafalarında belli bir Kürt tipi var esmer, şiveli, kara kaşlı, kara gözlü…"

Medya söylemleriyle Türkler böyledir, Kürtler şöyledir demek maalesef ki çok kolay. Cangöz, bu durumla ilgili şöyle demektedir: Haber medyası "insanların içinde yaşadıkları ekonomik, politik ve sosyal/kültürel düzenin nasıl anlaşılması gerektiği, diğer toplumlara, kültürlere, gruplara veya cinslere ilişkin bakış açılarının şekillenmesinde" önemli bir konumu işgal etmektedir (Cangöz, 2008 akt. Çoban Keneş, 2015: 58). Medyanın etki gücü çok fazladır. Medyaya baktığımızda Kürt kimliği veya azınlıkta olan herhangi öteki konumundaki kimlik; Türkiye'yi bölmek, iç savaş çıkarmak, şehirleri istila ederek ele geçirmek vb. gizli güdülerin yön verdiğinden şüphelenilen kimlik olarak gösterilmeye çalışılıyor. Kitle iletişim araçları ve medya organları insanların kendi kimliklerine düşmanlıkla bakmasına neden oluyor. Bunu da diğer kimlikleri yücelterek gerçekleştiriyorlar. Böylece insanlar kimliklerinden, dillerinden utanıyorlar; kendi kültürlerine düşman oluyorlar.

Türk olarak kendini tanımlayan, Kayapınar'da ikamet eden Türk baba, Kürt annenin kızı olan Pınar ile yaptığımız görüşmede şu sözleri sarf etti:

"Şimdi bana diyebilir misin Kürt bir genç okuyamıyor ya da siyasetçi, doktor, öğretmen olamıyor diye. Diyemezsin çünkü her şeye sahipler, kimse engel olmuyor; e daha ne istiyorlar ki anlam veremiyorum."

Kayapınar'da ikamet eden Ali ile görüşmem sırasında medya ile ilgili farklı bir konuya değindi: "Doğuya sürülmek." Bu kavram dizi filmler başta olmak üzere bir çok medya organlarında ve yayınlarda sıkça karşılaştığımız bir söylem. Bu kavram içinde tehdit ve cezalandırma barındırıyor. Ali şunları dile getirdi:

"Küçükken dizilerde görürdüm mesela bir memuru korkutmak için 'Seni doğuya sürerim' gibi cümleler sarf ederlerdi. Batı illeri armağan da bizim illerimiz cehennem mi ceza mı?' diye düşünürdüm. Mesela doğuya göreve gelene tayini çıktı gibi laflar değil sürgün edildi denirdi. Doğu bir cezaymış gibi yansıtıldı her zaman bence bu yüzden insanlar buralara çalışmaya ve okumaya geldiklerinde çekinerek geliyorlar."

İnsanların doğu illerine gelecekleri zaman ön yargılar içinde olmalarının nedenlerinin başında medya ve söylemlerin etkisi çok büyük rol oynuyor. Ön yargılar

bir taraftan da insanlar arasında ayrıştırmalara neden olmaktadır. Söylemlerin düzeltilerek ve tektipleştirmeden uzak durarak ön yargıların oluşmasına bir nebze de olsa engel olabiliriz.

4.1.6. Ekonomik Durum, Çalışma Hayatı ve Kimlik Algısı

İlçelerin ekonomik durumua bakacak olursak; çalışmaya katılan gençlerin aylık gelirleri 0 ila 35.000 TL arasında değişmektedir. Bağlar ve Sur ilçelerinde yaşayanlara nazaran Kayapınar ve Yenişehir'de yaşayan gençlerin maddi imkanları daha yüksek olmakla birlikte ilçe bazında baktığımızda durum mahalle mahalle dahi değişiklik göstermektedir. Mesleklerde semtlere göre dağılmış durumda memur ve daha üst kesimin yaşadığı semtler farklıyken enformel meslek mensupları, yevmiye usulü çalışan kesimin yaşadığı semtler farklıdır. İl içerisinde ilçe ilçe farklılıkların olması yanı sıra aynı ilçe içerisinde mahalle mahalle makas aralığının artıp azaldığını görmekteyiz.

Bağlar ilçesi, kırsaldan çok fazla göç almış bir ilçedir. 1980'ler sonrasında özellikle "zorunlu göç" kapsamında göç eden insanların yerleşim yeri olmuştur. Bağlar ilçesinde yaşayan bir genç ile Kayapınar ilçesinde yaşayan bir genç arasında gerekse maddi imkanlar gerekse de etnisite bağlamında oldukça fazla düşünce farklılıkları vardır. Maddi imkanı el verenler farklı ilçelere yerleşerek çocuklarını olaylardan uzak tutmaya çalışıyorlar; ancak maddi durumu stabil kalan kişiler burada yaşamaya devam ediyor. Kimisi ise Bağlar'da ikamet eden Mehmet gibi düşüyor:

"Köy boşaltmaları olduğu zamanlarda geldik Bağlar'a, burada büyüdük. Diyarbakır denince benim için aklımda canlanan tek yer burası; yeni yeni semtler yapıldı, lüks siteler yapıldı ama oralar Diyarbakır değil sanki. Şu an maddi imkanımız var; biz de gidebiliriz Kayapınar'a, 75'e ama içimiz el vermiyor. Diyarbakır demek Bağlar demek."

Sur'da ikamet eden Mustafa yeni yerleşim yerleri ile şunları söyledi:

"Suriçi yani Diyarbakır'ın kalbinde doğdum, büyüdüm hatta kendi çocuğumu da burada büyütmek isterim ama çekincelerim var. Ben küçükken batıya gittik geldik. Hep dışlandım hep dedim ki insanın memleketi gibisi yok. Şimdi bakıyorum dün yan

yana oturduğum komşum Kayapınar'a taşınmış bana üstten bakıyor. Batı yetmiyor, kendi içimizde de birbirimizi dışlıyoruz."

Sur'da ikamet eden Ömer de, şunları söyledi:

"Bak, Bağlar var ya Diyarbakır'dır, Suriçi Diyarbakır'dır. Bedel ödenmiş. Diclekent'te oturan, 75'te oturan bilmez. Lüks binalarda otururlar, buralara (Suriçi) ancak gezmeye gelirler. Sorsan onlar da Diyarbakırlı ben de ama aramızda fark var."

Yenişehir'de ikamet eden Emir şunları söyledi:

"Bağlar'dan Ofis'e taşındık. Arkadaşlarım bana 'sen artık Ofis çocuğusun' demeye başladılar. Ama nereye gidersem gideyim ben aynı insanım oralarda büyüyenler (Kayapınar, Yenişehir) gibi değilim."

Gençler; çalışmak için daha büyük şehirleri tercih ediyorlar, daha çok iş imkanının olması bu durumun nedenini oluşturmaktadır. Öncelikle kırsaldan kente göçler başlıyor ancak Diyarbakır'a gerçekleştirilen göç; beklentileri karşılamıyor ve batıya göçler başlıyor. Sıfırdan yeni bir hayat başlıyor, çoğu zaman işler çok umulduğu gibi gitmiyor. İş bulmak bir tarafa ayrımcılığa fazlasıyla maruz kalıyorlar ya da daha önce de belirttiğim gibi etnik kimliklerinden dolayı iş bulamıyorlar. Etnik kimlik algısını oluşturan nedenlerinden biri bu damgalamaya, ayrıştırılmaya maruz kalınmasından kaynaklanıyor. Ötekileştirilen kimlik gençler için tutunacak dal oluyor, bağlılık hisleri kuvvetleniyor.

Sur'da ikamet eden Fırat, iş umuduyla batıya göç eden gençlerden biri; kamusal alanda konuştuğu Kürtçenin insanları rahatsız ettiğini fark etmiş. Aynı ülke sınırlarında kendimi yabancı gibi hissettiğini dile getirdi. Dahası işten ayrılışını anlattı:

"Ege'nin bir kasabasına iş umuduyla gittim, iş buldum. Çalıştığım esnada bir müşteri geldi. Doğuluydu, belli şivesinden benim de Diyarbakırlı olduğumu öğrenince Kürtçe konuştu ben de müşteriye Kürtçe karşılık verdim. Diğer müşteriler rahatsız oldu, patrona şikayet ettiler, sırf dilimden ötürü uyarı yedim. Eğer İngilizce konuşsaydım takdir edilirdim. Ayrıldım işten."

Bu dışlanmanın yanı sıra "ucuz işgücü" işverenlere cazip geliyor. Wallerstein ötekini fiziksel olarak dışarı atmanın "bir çevre saflığına" kavuşmayı amaçlamakla birlikte bu durumun "dışarı atılan kişinin emek gücünü" ve bu güçten sağlanacak artı değerin de kaybedilmesi anlamına geleceğini söyler. Dolayısıyla ırkçılık dışarı atmaktan ziyade ucuz iş gücü yaratmanın bir yolu olarak işlev görür (Wallerstein, 2000 akt. Keneş, 2015: 55). Kırsaldan kente göç eden kişiler vasıfsız işçi olarak görülürler çünkü kişilerin tüm bilgi ve deneyimleri kente göç sırasında önemini yitirmiştir, tüm bilgi ve deneyimleri topraklarında kalmıştır.

Sosyal ilişkiler, ticaret/iş ilişkileri kurarken arkadaşlık ve evlilik gibi durumlarda görüşmecilere *"Etnik kimliği sizin için önemli midir?"* diye sormuştum. Benim için önemli değildir diyenler 172 kişi ile büyük bir orana sahip oldular. Kayapınar'da ikamet eden Zehra, bu soruma "*Benim için kişinin kimliğinin ne olduğu önemli değil"* yanıtını verdikten sonra bir an duraksadı ve ekledi: *'Ya beni dışlarsa, hor görürse!'* bu cümle görüşmecilerin çoğunda vardı; en azından bir saniyeliğini de olsa akıllarından geçen bir şeydi. İlk tanışmada kişiler arasında klasik sorular sorulur hep nerelisin, kimsin, ailen kimdir gibi, aslında burada ulaşılmak istenen kişinin aidiyetlerinin neler olduğudur. Çünkü benden olanla iletişim halinde olmak istiyoruz, yakın hissediyoruz. Bu sayede kendimizi ifade edip bağ kurabiliyoruz.

Etnik algıyı meydana getiren olguların temelinde yatan nedenler, görüşmecilerin verdiği cevaplarla daha net ortaya çıktı. Yaşanmışlıklar, yasaklar, baskılar, sosyo-ekonomik durumlar, çevre ve arkadaş grupları aidiyetleri azaltmış ya da arttırmıştır. Bu etmenler içerisinde ekonominin yeri çok büyüktür. Artık belli bir refah seviyesine ve belli statüye gelmiş kişilerin çoğunluğu etnik algıya biraz daha uzaklaşıyor. Özellikle Bağlar'da ikamet eden gençlerden sürekli duyduğum kelime olan "bedel" kelimesi sosyo-ekonomik seviyenin arttığı ilçelerde cümle içinde dahi geçmiyor. Zorunlu göçe ve köy boşaltmalarına maruz kalan insanların politik davranış ve duruş biçimleri farklılaşabiliyor.

Belli bir statü sahibi ve sosyo-ekonomik durumu daha iyi olan kesim ötekileştirmelere diğer kesime nazaran daha az maruz kalıyorlar. Örneğin, Sultan üniversitede öğrenci iken kimi zaman ırkçı sözlere ve rahatsız edici bakışlara maruz

kaldığını söylerken şu an bir hekim olarak mesleğinin daha önden geldiğini etnik kimliğinin daha arka planda kaldığını söylüyor.

Görüşmecilere *"İlk olarak kendinizi hangi kimliğiniz ile tanımlarsınız, önceliğiniz hangi kimlik olur?"* sorusunu yönelttiğimde: Görüşmecilerden 92 kişi dini kimliğim, 73 kişi etnik kimliğim, 35 kişi ise mesleğim benim öncelikli kimliğim olur demiştir.

Daha önceki sorulan sorulara alınan cevaplara paralel olarak Bağlar ve Sur'daki gençler dini ve etnik kimliğini öncelikli olarak görürken özellikle Kayapınar'da yaşayan gençler mesleğini öncelikli olarak gördüklerini dile getirdiler. Aynı ilde aynı ortak tarihe mensup insanların etnik kimlik algısı, aidiyet duygusu altından yatan nedenler, değişkenler her kişide farklılık göstermektedir.

Her üç farklı cevabı veren kişilere neden diye sordum. Nedenlerini şöyle açıkladılar:

"Mesleğim önceliklidir benim için çünkü diş hekimliği toplum tarafından saygın bir meslek olarak anılır. İlk olarak mesleğim ile anılmak beni de saygın bir kişi yapar."

"Müslüman bir ülkede yaşıyoruz. Elhamdüllilah Müslümanız her kimlikten önce Müslümanlık kimliği gelir sonra diğerleri."

"Ben önce etnik kimliğimi söylerim hem de gururla söylerim. Sonra diğer kimlikler gelir beni ben yapan etnik kimliğimdir, o olmazsa kendimi nasıl tanımlayayım."

Ekonomik ve kültürel farklılıklar ise aynı il sınırları içerisinde yaşayan kişilerin etnik kimlik algısında farklılıklara yol açıyor. Yaşantıların düşünceler ve aidiyetlik üzerinde büyük etkisi vardır. Bir olayı yaşayan ile yaşamayan bir olmuyor.

4.1.7. Göç ve Kimlik Algısı

Zorunlu göçe maruz kalan kişiler; hem göç öncesi hem göç sonrasında travmatik olaylarla karşı karşıya kalmışlardır. Yoksulluk, deneyimsizlik, uyum sorunları, barınma ve iş bulma sorunları, dışlanma gibi bir çok ayrımcı pratiklerle karşılaşmışlardır. Etnik kimliğin görünürlüğünün artması bu pratiklerle karşı karşıya kalmalarından kaynaklanmaktadır.

Yenişehir'de ikamet eden Süleyman'ın ailesi de zorunlu göç mağdurlarından ve ailesinden duyduklarını şöyle anlattı:

"Ailem 90'lı yıllarda kırsalda yaşayan birçok aile gibi zorunlu göçe maruz kalmış. Diyarbakır'ın kırsalından Diyarbakır kent merkezine gelmelerine rağmen birçok zorlukla karşı karşıya kalmışlar, öncelikle barınma ve iş edinme sorunu yaşamışlar. Daha sonra büyük şehre göç etmişler, sorunlar daha da çok artmaya başlamış, bu sefer ayrımcılık, ötekileştirmeler eklenmiş sorunlara."

Süleyman, zorunlu göçe maruz kalan ailelerin yaşadığı sorunları ailesinde duyduğu anlatıldığı şekilde anlattı. O dönemlere bire bir tanık olunmasa dahi yaşanan her şey insanları tarihin birer parçası yapıyor.

Aynı etnik kimliğe, dile ya da inanca mensup insanların azınlıkta olduğu durumlarda beraber olmaları, aynı ortamda ikamet edip benzer işlerde çalışmalarının altında ötekileştirilme yatmaktadır. Yenişehir'de ikamet eden Ayfer de batıya göç eden bir ailenin çocuğu ve şunları anlattı:

"Ablam lisedeydi ben ilkokuldaydım batıya göç ettiğimizde. Okulun ilk günü ablam okuldan geldi ve dedi ki: 'Benim Kürtlere benzemediğimi söylediler.' Bunu duyduğuna mutlu olmuştu. Çocuk aklı ben de özenmiştim; bana göre Kürt dediğin köylü, modern olmayan kişiydi o zaman şimdi ise anlıyorum ki bize iltifat gelen o cümle aslında kimliğime hakaretmiş meğerse."

"Kürtlere benzemiyorsun" cümlesi özünde iltifat gibi algılanan ama aslında altında gizli bir ırkçılık yatan bir cümledir. Oysa bu aslında bir ırksallaştırma, ötekileştirilme sorunudur. Dış görünüş olarak kalıplaşmış fiziksel göstergeler dışında bir Kürt gördüklerinde verilen tepkinin ötesinde ahlaki ve kültürel olarak aşağı ve değersiz görmelerinin bir sonucudur.

Yenişehir'de ikamet eden Fatma, göç ile birlikte asimile olduklarını dile getirdi:

"Biz batıya göç ettiğimizde daha iyi hayat şartarına sahip olalım, abim ve babam iş bulsun biz daha iyi eğitim alalım umuduyla geldik. Ortaokuldaydım şivemi

düzeltmeye çalışıyordum, ailemden utanıyordum. Bir gün arkadaşımın yanında annem ve babam kendi aralarında Kürtçe konuştular; o kadar utandım ki bir an önce anne babamın yanımızdan gitmesini istedim, arkadaşıma ne açıklama yapacağım diye düşündüm."

Bazı gençler Kürtçe bilmiyor ya da anlayıp konuşamıyor buna rağmen yanlarında Kürtçe konuşan başka kişiler olduğu zaman utandıkları anlar olmuş şimdi ise utanmaktan ziyade korktuklarını söyleyenler oluyor tıpkı Bağlar'da ikamet eden Zülfi'nin dediği gibi:

"Zorunlu göç mağdurlarındanım. Kurulu düzenimizden, evimizden, anılarımızdan; ağlayarak, korkarak ayrıldık. Travmatik şeyler yaşadık, göç ettik yine bitmedi sorunlar çocuktum o zamanlar ama göç ederken büyüdüm. Göç ettiğimiz yer Diyarbakır olduğu için ana dilim ya da kimliğim yüzünden sorun yaşamadım ama diğer türlü birçok sorun yaşadık. Mevsimlik işçi olarak çalışmaya gitmeye başladık, önceleri batıdayım, Kürtçe konuşmayayım, derdim utanıyorum sanıyordum meğerse korkuyormuşum. Hala batıya gittiğimde ya da yanımda batılı biri olduğunda konuşmaya çekiniyorum. Utanmıyorum ama korkuyorum."

Yaşanmışlıkların travması uzun yıllar devam eder. Duygular yerini başka duygulara bırakır. Kimliklerin görünürlüğü artar ya da kimi zaman utançtan korkudan gizlenir. Kişiler kimliklerinin utanılacak ya da tehlikeli olarak algılandığının düşüncesine sahiptirler. Kimi aileler çocuklarına kimliklerini gizlemelerini bile telkin etmiştir. Bağlar'da ikamet eden Şükran'ın verdiği örnek gibi:

"Biz kendi irademizle göç ettik. Gerçi ne kadar iradi bilemiyorum. Sonuçta zorunlu olması için illa güç, şiddet ya da politik nedenler mi gerekir? Bilmiyorum biz de ekonomik nedenlerden göç ettik. Annem ve babam kardeşlerime bana sürekli olarak Kürt olduğumuzu gizliyoruz; biri nerden geldiğimizi sorarsa Diyarbakır demeyin sakın, diyorlardı."

Bir diğer örneği Kayapınar'da ikamet eden Reyhan verdi:

"Göç edeceğiz, heyecanlıyız, kardeşlerimle hayaller kuruyoruz, televizyonda gördüğümüz şehre gideceğiz, bizim aksimize annem babam endişeli görünüyor. Tabi

o zaman bilmiyoruz bizi neler beklediğini, bizi damgaladıklarını bilmiyoruz. Gittik çok iyi komşularımız oldu, kardeşim gibi sevdiğim arkadaşlarım oldu ama ayrımcılığa da maruz kaldım. O zaman annemlerin neden endişeli olduklarını anladım bizi sevmiyorlar çünkü Kürt denilince direkt terörle ilişkilendiriyorlar bizleri, keşke bu durumları aşabilsek."

Yakın geçmişte göç eden daha sonra üniversite okumak için tekrar Diyarbakır'a gelen Eda, göç tecrübesini şöyle dile getirdi:

"Sur'da başlayan olaylardan sonra bir batı ilinde yaşayan akrabamız bizi yanına çağırdı; istemesek dahi gittik, göç ettik. Tek değildik, bizim gibi gelenler oldu, kimisi Diyarbakır'ın başka ilçelerine taşındı kimisi de yakın illere gitti, herkes maddi olanaklarını zorladı ve evlerimizden çıktık. Bizim gittiğimiz mahallede bizim gibi Kürtler vardı. Aynı dilden, aynı ırktan birilerinin olması insanı mutlu ediyor. İster istemez aynı mahalledeydik. Maddi sorunlarımız aynı, ötekileştirmeye maruz kalıyoruz, güvenilmez gözle bakılıyoruz; bu durum da bizi aynı yerleşim yerlerine itiyor, birlik olmaya itiyor."

Hem birlik olma ihtiyacı hem de sosyo-ekonomik durumlar insanları birbirlerine daha çok yakınlaştırıyor. Yabancılık hissi yaşamadıkları için daha özgür hissediyor kişiler kendilerini dahası ötekileştirilme durumu ya da kabullenilme için çabaya gerek kalmıyor. Eda devam etti:

"Ben okulda ya da arkadaş çevremde bire bir sorun yaşamadım. Ama şöyle ki benden küçük kardeşim var ortaokuldaydı, o zaman aynı mahalleden Kürt komşular vardı, kardeşimle çocukları aynı sınıftaydı genellikle onlar kendi aralarında oynarlardı. Bazı dersleri çok sever bazı derslere ise gitmek istemezlerdi. İrdeledim ve kardeşim şunu söyledi: 'Bizden bahsederken isimlerimizle değil Kürtler diye bahsediyorlar; mesela sınıfta bir şey kaybolsa Kürtlerin, Çingenelerin sıralarına, çantalarına bakalım diyorlar. Bazı öğretmenler çok iyi ama bazıları sanki diğer sınıf arkadaşlarıma daha iyi davranıyor'"

Küçük yaşlarda ailede, arkadaş ortamında ve medyada karşılaştıkları ayrımcılıklar ve damgalamalar; çocukların zihninde belli kalıplar oluşturuyor.

Azınlıkta kalıp damgalamaya maruz kalan öğrenciler dışlanma travması yaşarken, damgalayan öğrenciler ise küçük yaşta ötekileştirmeyi öğreniyor. Yaşanılan dışlama ve dahil etme etmenleri de kişilerde etnik algıyı oluşturuyor.

Hangi nedenle olursa olsun göçün travmatik etkileri insanlar üzerinde etki etmektedir.

SONUÇ

Kavramsal ve kuramsal çerçevenin tanımlarından sonra yapılan saha çalışması ile gençlerin etnik kimlik algısı ve bu algıyı etkileyen etmenlerin nedenlerine dair bilgilere ulaşılmıştır. Farklı sosyo-kültürel, politik ve ekonomik etmenlerin etnik kimlik algısı ve kimlik tanımlamada farklılık yarattığı gözlemlenmiştir. Gözlemlere çalışmanın saha çalışması kısmında yer verilmiştir.

Kimlik kavramı, daha önce ayrıntılı bahsedildiği üzere, birçok disiplinle ilişki halinde olan, müphem ve tartışmalı bir kavramdır. Tek bir kimlik tanımından söz etmemiz oldukça güçtür tıpkı kişilerin kimliğe atfettiği anlamlar gibi. Kimlik; kişilerin veya grupların tanınması, kültürü, değer yargıları ve kökenini ifade eder. Kimliği oluşturan en önemli iki kavram ise: tanınma ve aidiyettir. Tanınma daha dışsaldır, aidiyet ise daha içseldir. Aidiyet hissi insanda güven hissini de meydana getirir, yabancılık ve yalnızlık hissiden kurtarır. Bu yüzden başkalarının bizi tanımladığı kimlikten ziyade bizim kendimizi nasıl tanımladığımız hangi kimliğe yakın hissettiğimiz daha önemlidir. Bu çalışmada üzerinde durulan kimlik etnik kimlik olduğu için etnik kimliğe ağırlık verilmiş olup; tartışmalar ve araştırmalar etnik kimlik üzerinden gerçekleşmiştir.

Kimlik canlı bir olgudur, dinamiktir ve değişime açıktır. Bizi biz yapan maddi ve manevi öğelerimizin tümü kimliğimizdir. Kimlik dinamik olmasının yanı sıra karmaşık bir olgudur, bu karmaşıklık kimlik sorunlarını beraberinde getirmektedir. Sorunun ortaya çıkış kaynağına baktığımızda aidiyet duygusunun baskın olduğunu görürüz; çünkü kimlik sorunu kişilerin aidiyet duygularında şüpheye düştüklerinde ortaya çıkar. Kimlik sorunları sadece o kimliğe mensup kişileri değil toplumu ilgilendiren bir konudur.

Eğer bir kimlik varsa, bu kimliğin merkezinde bir de öteki vardır ki bu inkar edilemez; aksi halde hiçbir kimlikten söz edilemez. Ancak ne yazık ki "öteki" diye adlandırdımız her kimlik kötü olarak lanse edilir, öteki dediğimiz kimlikler

damgalanır, kabul edilemez edilse bile alt bir kimlik olarak görülür. Alt kimlikler üst kimlikler için nesne konumundan ileriye gidebilmiş değillerdir. Ötekilik kavramı ayrıştırma olarak görüldüğü sürece hem tabakalaşmanın hem de hiyerarşinin önüne geçilemez. Saha çalışmasında görüşmecilerin yaşadığı zorbalıklar ve psikolojik şiddet tam olarak ötekinin nesne olarak görülmesi ve yok sayılmasından kaynaklanmaktadır. Kabullenilmese bile bir kimlik var ise öteki kimlikte daima vardır.

Türkiye'de etnik kimlikler için güncel bir çalışma olmasa dahi, "Kürt" nüfusunun daha fazla olduğu varsayılmaktadır. Görüşme sürecinde de görüldüğü üzere görüşmecilerin önemli bir kısmını kendini Kürt olarak tanımlayanlar oluşturmaktaydı. Kürtler yaşadıkları tüm zorluklara da bakıldığında yıllardır süregelen ayrıştırmaya maruz kalmışlardır. Genellikle azınlık durumunda olan kimlikler çoğunlukta bulunan kimlikler tarafından tanınmakta zorlanırlar. Ortak kaderi yaşayan azınlık grup mensupları kendi içlerinde birlik olma eğilimine sahiptirler. Nedenleri de kendi içlerinde daha özgür olup ötekileştirilmeye maruz kalmamalarıdır. Azınlık sorunu sadece azınlıkların sorunu değildir. Ancak sorunlar sadece azınlıkların sorunu olarak görülerek her zaman geri plana atılıyor ya da azınlık diye bahsettiğimiz grupların istekleri aşırılık olarak görülüyor. Kimlik dediğimiz olgu talepkardır. Azınlık gruplar, tabii hakları olarak saygı görmek, tanınmak istiyor; tarih sahnesinde, edebiyatta, hayatta görünmez, sessiz olmak istemiyorlar. Bu bir nevi özgürleşmedir.

Çalışma konusu kapsamı gereği etnisiteye değinilmesi gerekmektedir. Etnisite, etnik kimlik tanım ve tartışamalarına baktığımızda yüzyıllardır canlılığını koruduğunu görebilmekteyiz. Etimolojik olarak baktığımızda kâfir, pagan kelimelerine karşılık gelmektedir. Etnisitenin çıkış noktası din temelli olsa da şu an ki kullanım alanı din olgusundan oldukça farklı bir şekilde değişime uğrayarak yeni bir terim haline gelmiştir. Etnisite doğuştan gelen ve devamlılığını her daim sürdüren bir olgu değildir, değişime açık, durağan olmayan canlı bir olgudur. Etnisite; ortak köken, ortak tarih ve aidiyetler üzerinde şekillenir. Tarihin, kültürün yorumlanışı; kişilerin algıları ve yaşadıkları etnisite üzerinde büyük etkiye sahiptir.

Ulus devlet söyleminin ortaya çıkmasından itibaren milli kimlik bilinci ve inşası kendisini göstermeye başlamıştır. Türkiye özelinde ele aldığımızda bu dönem yaklaşık 20.yy'ın başlamış olup; toplumu aynılaştırma, tek tipleştirme çabaları baş

göstermiştir. Türkiye'de ulus devlet etkilerini örneğin şu söylemle görebiliriz: *"Zaza kökenli Türk vatandaşı"* 1920'lerde öncelik doğuda yaşayan vatandaşlara bu millilik bilinci aşılamasıyla başlandı. Etnisite kavramının siyasallaşması da ulus devletlerin varlıklarıyla oluşmuştur. Ulus devlet sadece etnisiteyi siyasallaştırmamış, ayrıca milliyetçi söylemlere de yol açmıştır. Milliyetçi söylemler ve eylemler yarattıkları ulusa uygun kişiler yaratmaya çabalamışlardır. Farklı gruplar ve düşünceler yok sayılmıştır. Yok sayma yöntemleri olarak homojenleştirme politikaları, soykırım ve asimilasyon yolları denenmiştir. Homojen bir devlet yapısı isteyen devletler tarafından denenen bu yolların tüm amacı ulusal bir kimlik yaratmaktır. Bu ulusal kimlik inşası gerçekleştirilirken kimi kurumlar açılmış olup, bu kurumlar aracılığıyla tektipleştirme politikaları uygulanmıştır. Türk Ocakları, Halkevleri, TTK ve Köy enstitülerini örnek olarak gösterebiliriz.

Tektipleştirmeden ilk nasibi alan *"dil"* olmuştur. Türkçe harici dil kullanımı katı bir şekilde yasaklanıp sadece Türkçe konuşulması amaçlanmıştır. Burada olan durumu şu şekilde özetleyebiliriz: "Bir tarihi, kültürü yok edip yerine yeni bir kültür yeni bir tarih koymak" amacı güdülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarında Kürtçe yazılı eserlerin imha edilmesi bu duruma örnek teşkil edebilir. Kürtçe eğitimin, yayınların yasaklanması ile dilin hor görülmeye çalışılması Türk dilinin yüceltilmesi bu dönemlerde açıkça görülmektedir.

Görüşmeler esnasında ilk olarak Kürtçe öğrenip daha sonrasında Türkçe öğrenen kişilerde ilk başta yaşanan Kürtçeden utanç duygusu, Türkçeyi en iyi şekilde konuşma arzusu ve kendi kültürünü diğer kültürlerden daha alt görme eğilimi kişilerin dillerine, kültürlerine karşı yapılan ötekileştirmelerden ve alt kimlik olarak görülmesinden kaynaklanıyor. Çocuk yaşta bilinçaltına *yerleştirilen "kötü, yasaklı dil, fakir giyinim"* algısı çocukları kültürlerinden ve dillerinden uzaklaştırıyor. Bu dışlanmanın yarattığı tahribat ile bu utanç duygusu yerini daha sonra etnik algının sağlamlaşıp güçlenmesine bırakıyor. Dili, kültürü, dini veya gelenekleri yüzünden ötekileştirlen kişiler etnik grupları meydana getiriyor. Tektipleştirme politikaları aslında başta korku hegemonyası yaratsa da etnik algıyı daha da güçlendirmiştir.

Etnik kimliğin varlığı beraberinde etnik sorunları meydana getirir, bu sorunların temelinde tek bir istek vardır: *"tanınma".* Bu tanınma genellikle devlet ile

etnik grup arasında cereyan eder. Tanınma meselesi; azınlık grupların varlıklarını sürdürmek, dahil edilmek ve korumak için önem arz eder. Arı bir ırktan, dilden veya kültüreden bahsedemeyeceğimiz gibi homojen diyebileceğimiz bir toplumdan da bahsedemeyiz. Günümüzde küreselleşme ile birlikte çokkültürlü ülkelerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Devletler bu durumları zenginlik olarak görüp farklılıklara saygı duymalıdır. Örneğin Türkiye'yi ele alırsak geniş bir etnik ve dinsel kimlik çeşitliğine sahip zengin bir ülkedir.

Günümüzde dahi etnik kimlikleri kabul etmeyip alt kimlik olarak gören ya da kötü ithamlarla genel yargılarla tanımlayan insan sayısı oldukça fazladır. Bu kalıplaşmış düşünceler ve söylemler insanlar arasındaki iletişimi büyük ölçüde baltalar. Modernleşme dalgası adı altnda egemenlik ilan etmek, üstünlük kurmak ve yok etmek tüm dünya devletlerinde görülmüştür. Her hak bir tarafa bırakılsa dahi vazgeçilemez bir hak olan var olma hakkı hiçbir milletin elinden alınamaz ancak, soykırımlar, asimilasyonlar ve benzer politikalar var olan kimliklerin sonunu getirmiştir. Teoride yer alan haklar, bildirgeler ve antlaşmalar pratikte sessizliğini koruduğu için tarih maalesef bu türlü kötü olaylara dünyanın çeşitli yerlerinde defalarca tanıklık etmiştir.

Çalışmada Diyarbakır ili ele alındı; çünkü Diyarbakır hem coğrafi konumu hem sosyo-politik konumu nedeniyle doğu illeri arasında önemli bir konumda olup, nüfusü bakımından Türkiye'nin en büyük on ikinci şehridir. Diyarbakır'ın tarihi çok eskilere dayanmakta olup, birçok medeniyete, kimliğe ve dine ev sahipliği yapmış çokkültürlü ve zengin bir çeşitliliğe sahip olan bir il olarak tanımlanabilir. Özellikle tehcir olaylarına kadar farklı dinsel kimlikler birlikte uyum içinde yaşamıştır. Tehcirden sonra şehir nüfusunda hızlı bir değişim meydana gelmiştir.

Diyarbakır'a dışarıdan bir gözle baktığımız zaman sadece politik bir şehir olarak görebiliriz. Köy boşaltmaları, zorunlu göçler, isyanlar ve yaşanan toplumsal, politik olaylar Diyarbakır ili ile ilgili araştırmalar yapmaya itmektedir. Gerekse onlarca medeniyete ev sahipliği yapmış tarihi, gerekse de yaşanan sosyo-politik olaylar Diyarbakır'ı farklı bir boyuta taşıyor. Bunun yanında kent sürekli olarak göç alıp göç veren bir ildir. Özellikle sıklıkla yaşanan iç göçler politik olaylara ve çarpık

kentleşmeye yol açmıştır. Bu durum şehrin ekonomiksel yapısının da değişimlere ve sosyo-kültürel dönüşümlere de yol açmıştır.

Özellikle Bağlar ilçesi, kırsalda yaşanan politik olaylar, köy boşaltmaları nedeniyle çok fazla göç almıştır. Diyarbakır için önemi büyük olan ilçede çarpık kentleşme fazlaca görülür. Ayrıca genellikle göçle gelip yeni bir yaşam kuran kişilerin çoğunluğunu oluşturduğu için sosyo-ekonomik olarak diğer ilçelere nazaran daha yoksul olduğunu görebilmekteyiz. Göçler sosyal ve ekonomik değişim ve dönüşüme yol açar. Diyarbakır özelinde göçlerin durumuna bakarsak; çoğunluğunun ekonomik ve politik temelli olduğunu görmekteyiz. 2015'te yaşanan Sur olayları sonucunda da sosyo-politik nedenlerden dış ve iç göçler artıp, nüfusta değişim meydana gelmiştir. Tüm bu göçler aslında anormal bir nüfus hareketliliğinin göstergesidir. Çünkü tüm bu göçler iradi olmaktan ziyade daha çok zorunlu yaşanan göçlerden oluşmuştur.

İlk olarak göçler Cumhuriyet Dönemi'nde tarımsal faaliyetlerin Diyarbakır için önemini kaybetmesinden kaynaklı kırdan kente doğru başlamıştır. Ancak kentte de fazla iş ve kalacak yer imkanı bulunmamaktaydı. 80-90'lı yıllara geldiğimizde ise artık göçler iradi değil zorunlu bir hal almıştır. Özellikle şiddet ve silahlı çatışmaların yoğun olduğu kırsal kesimlerde yaşayanlar zorunlu olarak yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Şiddetten kaçmak istemeyenler de yaşanan ekonomik sıkıntılardan dolayı yine zorunlu olarak göç etmek zorunda kalmışlardır. Diyarbakır ilinde yaşanan sosyal ve siyasal her olay kenti ve kentin ekonomisini derinden etkileşmiştir. İradi olmayan her göç kişiler üzerinden derin bir etki bırakmaktadır. Bu durum gelecek kuşakları da etkilemektedir. İşte tam burada etnik kimlik algısı oluşmaya başlar. Kendilerini ötekileştirilmiş, damgalanmış hisseden gruplar kendi gibi olanlarla daha çok iletişim halinde olup; hangi nedenlerden veya sahip oldukları hangi dil, din, kültürden dolayı dışlanıyorsalar bu etmenlere daha sıkı sıkıya bağlanmaktadırlar.

Altüst olan ilin ekonomisi bir diğer darbeyi kalifiyeli elemanların il dışına beyin göçü gerçekleştirmesiyle yaşamıştır.

Görüşmelerim esnasında büyüklerinden duydukları veya kendilerinin bire bir yaşadıkları ekonomik değişmeleri gençler genellikle şu cümle ile açıkladı:

"Göç ile hayata sıfırdan başladık/başlamışız. Köyde iken her şeyimiz varmış; paramız, tarlamız hayvanlarımız… Ekonomik sıkıntı nedir bilmezdik. Ancak göç ile beraber her şeyimizi kaybettik."

Bu durumun kaynağında kent hayatına gelen kişilerin ilk olarak adaptasyon sorunu ve tüm deneyimlerini kırsalda bırakması yatıyor. Adaptasyon sorunu yaşanılan travmatik olaylardan kaynaklı daha da güçleşiyor. Genellikle enformal sektör, inşaat işçiliği, hamallık gibi meslek gruplarında yer edinmeye çalışmışlardır. Garantisi ve sürekliliği olmayan bu meslekler yoksulluğun önünü alamadığı için Diyarbakır dışına yani büyükşehirlere göçler başlamıştır. Bu meslekler Kürt halkıyla öyle bir özdeşleşmiş ki; dizi-filmlere baktığımızda bu meslek gruplarından birinin rolü varsa bu kişi ya Kürt birini canlandırıyordur ya da köyden büyükşehirlere göçmüş birini canlandırıyordur. Bu tarz kalıplaşmış yargılar bir kimlik için zarar vericidir. Medyanın büyük ölçüde yarattığı ön yargılar insanların zihninde belli kalıplar oluşturuyor. Medyanın dizi-film haricinde haber portallarına baktığımızda da aynı sonuçları görüyoruz.

Günümüze baktığımızda Diyarbakır il genelinde ekonomik ve soyal farklılıklar gözle görülür düzeydedir. Bağlar ve Sur ilçelerinin büyük bir kısmı - nüfusun büyük kısmı göç ile gelen kişilerden oluşmaktadır - geçimlerini sürekliliği olmayan sektörlerle kazanmaya çalışıyorlar. Bu ilçelerin halkı yoksullukla mücadele ediyor. Görüşmelerim sırasında verilen cevaplara göre etnik algının, ana dilin konuşma oranının en yüksek olduğu ilçelerin başında bu iki ilçe gelmektedir. Zorunlu göçler yaşandığında göç hareketliliği bu iki ilçede yaşandı hatta tabiri caizse bu iki ilçenin nüfusu göç ile şişmiştir. 2015'te gerçekleşen toplumsal olaylarda da Sur halkı Bağlar ilçesine göç etmiştir. Benzer sosyo-ekonomik ve kültürel durumlar insanları daha fazla yakınlaştırıyor ve aidiyet duygusu daha yoğun hissediliyor. Daha çok sosyo-politik nedenlerden dolayı göç alan bu iki ilçenin kimlik algısı diğer ilçelere göre daha farklılık göstermektedir.

Kendilerini duyurmaya çalışan, daha çok ötekileştirildiğini düşünen ve kent içinde dahi ayrıştırıldıklarını düşünen kesim; Bağlar ve Sur ilçelerinin çoğunluğunu oluşturmaktadır. Çoğu aile bu ilçelerden çıkmak istese dahi kimisi ekonomik

nedenlerden kimisi ise *"Asıl Diyarbakır burasıdır, bedel ödemiş Diyarbakır burasıdır, kentin simgesi burasıdır…"* diyerek başka ilçelere taşınmıyorlar.

Çocuk yaşta farklılıklar başlıyor, bir tarafta siyasal olaydan dolayı yakınlarını kaybetmiş olan, zarar görmüş çocuklar; diğer tarafta ise bunlardan bir haber çocuklar elbette büyüme ortamları, görüp, yaşadıkları şeyler farklı bu yüzden aynı kimliğe sahip olmak demek aynı bağlılığa aynı aidiyete sahip olmak anlamına gelmiyor. İlçeler arası bile farklılıklar göze çarpıyor.

Diyarbakır iline ve insanlarına karşı ön yargılar özellikle hiç gelip görmemiş insanlar tarafından çok fazla ve olumsuz dogmatik yargılar beraberinde ayrımcılığı da getiriyor. Ayrımcılık ve ön yargılar "biz" ve "öteki" arasında ki iletişimi de olumsuz etkiliyor. Görüşmelerim sırasında batıda ikamet eden veya batıda bir süreliğine bulunmuş olan Diyarbakırlı gençler bu ön yargılarla bire bir muhattap olduklarını dile getirdiler. Bu ön yargıların oluşum sürecine baktığımızda medyanın, oryantilist bakış açısının ve etnik kimlikleri alt kimlik statüsünde gören zihniyetin oluşturduğunu söylemek mümkün.

Kürt nüfusun fazla olduğu bir ille ilgili çalışma yaparken Kürt kimliğine de değinmem gerekti. Kürtler için Ortadoğu'nun en eski halklarındandır dersek yanılmış olmayız. Büyük bir coğrafyaya yayılmış olan Kürt kimliğinin tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Ancak şu an dünya üzerinde Kürt kimliğine mensup kaç insan var bilinmemektedir; çünkü genellikle ülkeler ülke içindeki etnik grupları tanımaz hatta çoğu zaman yok sayar bu yüzden net bir sayıya ulaşabilmek zordur. Yapılan araştırmalar sonucunda en çok Kürt nüfusunun yaşadığı ülke olarak Türkiye'yi gösterebiliriz. Türkiye'deki en büyük azınlık grubunun Kürtlerin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Kürt kimliğinin tanınması ve inşa süreci zamanla oluşmuştur. Osmanlıyı ele alırsak daha çok Müslüman, Yahudi, Hristiyan ayrımı yani dinsel kimlikler ön planda olduğu için Kürt kimliği görünür değildi, Cumhuriyet döneminde ise Türklük politikaları boy gösterdiği için Kürt kimliği yok sayılıyordu.

Yok saymalar için Cumhuriyet Dönemi'nde devlet, ideolojik kurumlar kurdu. Bu kurumlar; devletin milli ideolojisini, dilini ve milliyetçilik anlayışını empoze etmek için büyük rol oynadılar. Özellikle farklı etnik kimliğe sahip insanların yaşadığı

yerlerde yoğunlaşan bu kurumlar, Türk kimliğini yüceltip diğer kimlikleri ise nesneleştirmeyi amaçlamaktadırlar. Modernleşme ve eğitim adı altında kurulan bu kurumların yegâne amacı olan Türkleştirme politikaları beraberinde isyanları getirmiştir. Eğitim her dönemde bir şeyleri empoze edebilmek için kullanılan en güçlü silahtır. Eğitim genellikle tarih kitapları ile gerçekleştirlmiştir. Tarih kitapları içerik olarak ulus, kimlik inşasında büyük rol oynar. Tarih, Anderson'un bahsettiği hayali cemaat inşasının en önde gelen aracıdır.

Kürt-Türk veya diğer etnik kimlikler fark etmeksizin detaya indirgenmeden konuşulmak isteniyor ya da direkt üstü kapatılıyor. Talepler konusunda devletin çekinceleri oluyor ve talepler aşırılık olarak görülüyor. Çünkü milliyetçilik anlayışı ve teklik politikası zarar görebileceğini düşünüyorlar. Aynı toprakta yaşadığımız vatandaşlar olarak görülüyor, daha fazlası konuşulsun istenmiyor bu yüzde de kimliklerin görünürlüğü azaltılmak isteniyor.

Bir kimliği yok saymak o kimliği yok etmez. Aksine kişiler daha sıkı sıkıya bağlanır. Yok sayılan ya da ötekileştirilen her kimlik sahibi önce kendi kimliklerinden utanç duysalarda daha sonra sorgulamaya geçiyorlar ve sessizleştirilmeye, silinmeye çalışılan her şey gün yüzüne çıkıyor. Bu aşamadan sonra etnik kimlik algısı güçleniyor ve kimliklerine bağlı hale geliyorlar.

Göçle birlikte şehirlerdeki kitlesel politik hareketler de arttı. Diyarbakır özelinde bakarsak bu hareketler Bağlar ilçesinde kendini gösterdi. Siyasal eğilimler böylece daha tepkisel bir dile dönüştü. Tanınma istediği, kimlik arayışı bu ilçede diğer ilçelere göre daha fazladır ki görüşmelerim boyunca da buna tanık oldum.

Diyarbakır'ın bir diğer tanınma sebebi de Kürt kimliğinin asilime edilmeye çalışılmasına ortam hazırlayan yer olan Diyarbakır Cezaevidir. Dünyanın en kötü cezaevleri sıralamasında ilk beşte bulunan bu cezaevinde yoğun şiddet ve baskı politikaları uygunlanmıştır. Yoğun işkecelerin yanı sıra yoğun Türkleştirme polİtikalarına da başvurulmuştur. Bunun yanı sıra 80'li yıllar olarak adlandırdığımız bu dönemde binlerce kişi ağır işkencelere, baskılara maruz kaldı; mesleğinden oldu. Bu olaylar sonrasında kişilerin siyasi ve politik tutumlarda büyük değişimler ve bölgenin dinamiklerinde değişimler meydana geldi. Üzerinden yıllar geçmesine

rağmen bütün bu olaylar etkilerini ilk günkü gibi sürdürmektedir. Baskılar, işkenceler kişiler üzerinde yıkıcı ruhsal sorunlara neden olsa dahi kendilerinden sonra gelen her neslin daha kararlı ve daha farklı olmasına basamak hazırlamıştır.

Diyarbakır, genç nüfusun fazla olduğu iller arasındadır. Etnik kimlik her ne kadar nüfus cüzdanlarında yazmasa dahi kişiler kendilerini tanımlarken etnik kimliklerini dile getirirler. Görüşmeler sırasında gençlerin büyük bir kısmı *"Kürdüm, gururla söylüyorum Kürdüm"* gibi ifadeler kullandı ve ifade ederken beden dilleri kendinden emin bir tavır sergiliyordu. Çünkü bu insanlar görünür olmak istiyor, dahil edilmek bir nevi haykırmak istiyor; dışlanmamak, ben de varım diyorlar. Aslında bu durum bütün kimlikler için geçerlidir. İnsanlar görünür olup, saygı görmek istiyorlar.

Son yıllara bakarsak Kürtçe yayınlar ve müzikler arttığını görebiliriz. Ana dillerinde eserler yaratarak; varolduklarını göstermek istiyorlar, tanınmak istiyorlar bu da bir mücadele biçimidir. Görüşmeler sonucunda vardığım bir kanı olarak; çoğu genç için kimlik alalade bir kavram değil, sahip oldukları en önemli şeydir. Tıpkı Hrant Dink'in kimliksizleşmeyi savunan bir akademisyene karşı verdiği cevap gibi: *"bir kimliğimiz kaldı elimizde"*

Etnik kimlik algısı ise etnik kimlikten farklı olarak önemi yaşanılan toplum ve yaşanmışlıklara göre önem kazanıyor veya kaybediyor. Dışlanma ve dahil edilmenin etkisi yadsınamayacak kadar çoktur. Cumhuriyetin ilk yıllarına baktığımızda benimsetilmek istenen milliyetçilik düşüncesi ve dayatılan kimlikler aslında umulduğu sonucu vermedi. Beklemedikleri şekilde isyanlarla karşılaştılar. Baskılar ve her türlü baskı aracı azınlık gruplarının daha birlik olmasına sebebiyet verir. Bugün de duruma baktığımızda problemlerin temelinde dünün yöntemlerini görürürüz. İnsanların tanınma taleplerinin aşırılık olarak görülmesi iletişimi kökten koparıyor. Tanınmayı, dillerini konuşabilmeyi özgürlük olarak gören halk talepleri karşılık görmediğinde kendilerini soyutlanmış hissediyorlar.

Görüşmelerim sonucunda vardığım kanıya göre geçmişten bugüne değişim ve dönüşüm talepler açısından farklı değil. Özellikle çevrelerinde travmatik olaylar yaşayan genç nesil hep bu olaylar çevresinde büyümüş olup ya da yaşanmış öyküleri dinledikleri için daha radikal daha aktif olmuşlardır. Ekonomik veya eğitim gibi

nedenlerden dolayı batıda karşılaştıkları ön yargılar ise gençleri kimliklerine daha bağlı hale getirmiştir. Batı ile Doğu arasında iletişimsizlik böyle başlıyor; çünkü kişiler batıya doğru gittikçe farklı bir ülkeye gelmiş gibi hissediyorlar ya da giyiniş ve konuşmalarını değiştirmek zorunda hissediyorlar. Utanç kaynağı olan kimlik yerini güçlü bir aidiyet duygusuna bırakıyor.

Diğer taraftan kimliğe karşı hiçbir aidiyet hissetmeyen kişiler ise toplumdan tamamen soyutlamış, geçmişten uzak tutulmaya çalışılan kişilerden oluşuyor. Bu kişilerin özellikle aileleri çocuklarını zorluklar yaşamasınlar, dışlanmasınlar diye uzak tutmaya çalışırlar. Sonuçta aidiyet doğuştan var olan bir olgu değildir zamanla değişir ve bireysel tercihlere bağlıdır. Çevresel faktörler burada çok etkilidir bir grup ile özdeşleşme ile kendini oluşturur. Belli ilçelerde yaşayan çoğu aile aynı ortak yaşayışlardan geldiği için bu ailelerin ondan sonraki gelen nesilleri de bu ortamda büyür. Bu çevreden uzak tutmak isteyen aileler genellikle farklı semtlere taşınıp çocuklarını olaylardan, tarihten uzak tutmayı amaçlarlar.

Etnik kimlik algısı için bireysel tercihler ön planda olsada çevre en büyük etkendir. Bu çevrenin içinde ortak tarih, ekonomi, dil, eğitim gelmektedir. Sonuçta etnik kimlik algısının şeklini veren sosyo-ekonomik ve politik süreçlerdir. Bir kesim için dilini konuşabilmek, ana dilinde eğitim alabilmek büyük bir önem arz ederken diğer kesimde ise ana dil bilinmemekle birlikte önemde vermemektedir. Aynı şehir içinde farklı görüşlerin olması elbette belirttiğim gibi ailesel ve çevresel koşullarla ilişkilidir.

Ekonomi, dil, politik ve siyasal davranışlar, kültür ve eğitim hepsi birbirleri ile ilişkili kavramlardır. Ve bu kavramların hepsi etnik kimliği oluşturur, birbirlerinden bağımsız veya ilgisiz göremeyiz. Aileler uzak tutmaya çalışsa da Batı'yla tanışan gençlerde yaşadıkları yüzünden farkındalık oluşuyor. Çünkü işin ucu insana dokunmaya kadar kadar tam farkında olmuyor ama kendisine dokununca kişi için bir dönüm noktası oluyor.

Sonuç olarak; sosyo-ekonomik ve kültürel değişkenler baz alınıp gözlemlemeye elverişli bir çeşitlilikte olmasına özen gösterilen katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda kişilerin etnik kimlik algısının oluşumunda etki eden çeşitli

ekonomik ve sosyal faktörler olduğu görülmüştür. Dolayısıyla bu faktörüler hem kişilerin günlük yaşantısına hem de kimliğe karşı aidiyetlik hissiyatına etki etmektedir. Kavramsal ve kuramsal çerçevede yer alan kavramlar ile saha çalışmasında elde edilen veriler ışığında bahsi geçen faktörlerin neler olduğu ve etki derecesi analiz edilmiştir.

KAYNAKÇA

Akıllı H.S. (2003). *Etnisite Olgusunun Kavramsal Sınırları Ve Modernite Açısından Değerlendirilmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Akıncı, A. (2019). Milliyetçiliğin Kökenleri: Etnisite/Ulus (Millet) İlişkisi. *İnsan&İnsan Dergisi,* Yıl/Year 6, Sayı/Issue 21, Yaz/Summer 2019

Alkan, C. (2016). *Etnisite ve Milliyetçilik*. https://prezi.com/4rhag6ln7cv3/10-ders-etnisite-ve-milliyetcilik/

Aydemir, C. ve Ülker, B. (2015). Diyarbakir İline Ait Bölgesel Kalkinma Analizi Ve Karacadağ Kalkinma Ajansi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* Cilt 5, Sayı 9

Aydın, N. (2014). *Kürt Sorunu: Algı ve Olgu.* Dr. Nurettin Aydın Yayıncılık

Aydın, R. (2018). Ulus, Uluslaşma ve Devlet: Bir Modern Kavram Olarak Ulus Devlet. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* Marmara Cilt 6, Sayı 1.

Aygündüz, F. (2012). *Kaç Zil Kaldı Örtmenim*. Doğan Kitap: İstanbul

Azizoğlu, R. (2013). Kürtlerin Yoğunlukta Olduğu Kentlerde Çatışmanın Dinamikleri: Diyarbakır-Bağlar İlçesi Örneği. *Mülkiye Dergisi,* 37(1)

Bağlı, M. ve Binici, A. (2005). *Kentleşme Tarihi Ve Diyarbakır Kentsel Gelişimi.* Ankara: Bilimadamı Yayınları.

Bauman, Z. (2017). *Kimlik.* M. Hazır (Çev). Ankara: Heretik.

Baumann, G. (2006). *Çokkültürlülük Bilmecesi*.I. Demirakın (Çev). Ankara: Dost

Bayart, J. F. (1999). *Kimlik Yanılsaması*. M. Moralı (Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.

Beşikçi, İ. (2017). *Kürdlerin ve Geleceğini Belirleme Hakkı.* İstanbul: İBV.

Beysanoğlu, Ş. (1963). *Bütün Cepheleriyle Diyarbakır.* İstanbul: Şehir Matbaası

Beysanoğlu, Ş. (1998). *Anıtlar ve Kitabeleri ile Diyarbakır Tarihi.* (1. Cilt). Ankara: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Diyarbakır'ı Tanıtma Yayınları:1.

Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerin Kavsagında Kimlik Sorunu.* İzmir: Ege Yayıncılık.

Bilgin, N. (2007). *Kimlik İnsası,* Ankara: Asina Kitaplar

Boz, E. (2010). *Çerkes Etnik Kimliğinin Yeniden İnşasında Akrabalık.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Can, Y. (2011). *Göç Ve Kent: 1989'dan Günümüze Göç Eden İnsanların Kent Adaptasyonu Diyarbakır Örneği.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Castells, M. (2006), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum Ve Kültür, II. Cilt.* E. Kılıç (Çev), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Çağlayan, E. (2014). *Cumhuriyet'in Diyarbakır'da Kimlik İnşası (1923-1950).* İstanbul: İletişim Yayınları.

Çiçek, K. (2008). *Türkler Kürtler Ermeniler, Cumhuriyet'e.* Diyarbakır: Diyarbakır Valiliği ve Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Cilt: 3.

Çiçek, C ve Coşkun, V. (2016). *Dolmabahçe'den Günümüze Çözüm Süreci: Başarısızlığı Anlamak Ve Yeni Bir Yol Bulmak.* Ankara: Barış Vakfı Yayınları.

Çoban Keneş, H. (2015). *Yeni Irkçılığın 'Kirli' Ötekileri: Kürtler, Aleviler, Ermeniler.* İstanbul: Dipnot

Connolly, W. (1995). *Kimlik Ve Farklılık Siyasetin Açmazlarına Dair Demokratik Çözüm Önerileri.* F. Lekesizalın (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Coşkun, V. (2015). *Çözüm Süreci: Kazanımlar Ve Tehditler*, Birleşik Krallık: – Demokratik Gelişim Enstitüsü,

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi (2006). *Türkiye'de ve Diyarbakır'da İç Göç: Zorunlu Göç Bağlamında Tanım, Sebep, Sorun ve Çözüme Yönelik Değerlendirmeler,* Diyarbakır: Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi

Diyarbakır Valiliği Basın Duyurusu (10 Ekim 2015 Cumartesi). Erişim Tarihi: 12.12.2021, http://www.diyarbakir.gov.tr/sur-ilcesinde-sokaga-cikma-yasagi

Eriksen, T. H. (2004). *Etnisite Ve Milliyetçilik Antropolojik Bir Bakış*. E. Uşaklı (Çev). İstanbul: Avesta

Erkan R. ve Bağlı M. (2005). Göç Ve Yoksulluk Alanlarında Kentle Bütünleşme Eğilimi: Diyarbakır Örneği. Ankara: *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi,* Cilt: 22, Sayı: 1, Haziran

Erkan, R. (2010). *Kentleşme Ve Sosyal Değişme.* Ankara: Bilimadamı Yayınları.

Erkan, R. Ve Aydın, D. (2012). *Doğuda Siyasetin Dinamikler (1946-2011).* Ankara: Vadi Yayınları.

Gellner, E. (1992), *Uluslar ve Ulusçuluk,* B. Ersanlı Behar/ G. Göksu Özdoğan (Çev). İstanbul: İnsan Yayınları

Göka, E. (2006). *İnsan Kısım Kısım Toplumlar, Zihniyetler Kimlikler*. Ankara: Aşina Kitapları

Gökalp, E. (2007). *"Milliyetçilik: Kuramsal Bir Değerlendirme".* Eskişehir Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 7/1

Han, B. , Tösten, R. & Avcı, Y. E. (2019). İç Göçe Maruz Kalmış Ortaokul Öğrencilerinin Eğitimde Yaşadıkları Problemler (Diyarbakır İli Örneği) . *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* , 16 (1) , 1553-1568 . Retrieved from https://dergipark.org.tr/tr/pub/yyuefd/issue/50700/660541

Kalaycı, H. (2008). *Etnisite ve Ulus Karşılaştırması.* Doğu-Batı Dergisi

Kalkınma Merkezi (2010*) Zorunlu Göç Ve Diyarbakır*. Yayın No: 3, İstanbul: Gün Matbaacılık.

Kaplan, A.D (2019). *Diasporada Kimlik İnşasi Ve Aidiyet Sorunsali: Kavramsal Analiz.* YayınlanmamışYüksek Lisans Tezi . İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karacadağ Kalkınma Ajansı (2017). *Diyarbakir Sur'da Yaşanan Olaylarin Kent Ekonomisine Etkilerinin Analizi Projesi.*

Kaya, A. (2013). *Ulus İnşa Sürecinde Etnik Partiler: Sinn Fein Ve Bdp.* YayınlanmamışYüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Keser, İ. (2011). *Göç Ve Zor Diyarbakır Örneğinde Göç Ve Zorunlu* Göç Ankara: Ütopya Yayınevi.

Keser, İ. (2012). *Diyarbakır, Sosyolojik Bir İnceleme.* Adana: Karahan Kitabevi

Keser,İ. (2008).*Kent Cemaat Etnisite.,* Ankara: Ütopya Yayınları

Korkma M. (2016). *Kentsel Dönüşümün Sosyo Ekonomik Boyutları (Diyarbakır Örneği),* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köylü, H. (2009). *Türkiye'de Ki Sessiz Azınlıklar,* İstanbul: https://p.dw.com/p/hxu7

Kutlay, N. (2019). *Kürt Kimliğinin Oluşum Süreci.* İstanbul: Dipnot Yayınları.

Maalouf, A. (2019). *Ölümcül Kimlikler,* A. Bora (Çev). İstanbul: Yky.

Marshall, G. (1999) *Sosyoloji Sözlüğü,* O. Akınhay ve D. Kömürcü (Çev). Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları.

Mcdowall, D. (2004). *Modern Kürt Tarihi. Modern Kürt Tarihi*. N. Domaniç (Çev). İstanbul: Doruk Yayınları

Mollaer, F. (2019). *Kimlik, Tanınma Mücadelesi ve Şarkiyatçılık.* İstanbul: Metis Yayınları

Neyzi L. ve Darıcı, H. (2013). *Özgürüm Ama Mecburiyet Var, Diyarbakırlı ve Muğlalı Gençler Anlatıyor.* İstanbul: İletişim Yayınları

Nurbaki, N. (2021). *Diyarbakır'da İş Dünyasının Sosyolojik Analizi: 2000 Yılı Sonrası.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Oran, B. (2005). *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama,* İstanbul: İletişim Yayınları

Örmek, M. (2019). *Sur (Diyarbakır) İlçe Merkezinde Yaşanan Göçün (2015-2016) Sosyo-Ekonomik Boyutlarının İncelenmesi.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü

Outhwaite, W. (2019). *Sosyal Teori*. Ü. H. Yolsal (Çev). İstanbul: Sel Yayıncılık

Özmen, A. (2006). *Tur Abdin Süryanileri Örneğinde Etno-Kültürel Sınırlar*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Pala, A. (2013). *Zorunlu Göç ve Kadın Deneyimi: Diyarbakır Örneği.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Parekh, B. (2014). Kimliğin Mantığı. S. Aksoy (Çev). İçinde: Fırat Mollaer (Ed.), *Kimlik Politikaları:Tanınma, Özdeşlik ve Farklılık* Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Parlak, İ. (2015). *Ötekinin Var Olma Sancısı, Türk Politik Kültüründe Şeytanlaştırma Eğilimleri.* Bursa: Dora

Pıçak, M. ve Eroğlu, O. (2018). Osmanlı Döneminde Diyarbakır'ın Sosyo- Ekonomik Yapısı, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 10, Sayı 20.

Savaşal, S. (2019). *Azınlık Politikalarının Ortaya Çıkışı.* http://gazeteoneri.at/azinlik-politikalarinin-ortaya-cikisi/

Smith, A. (2002). *Milliyetçilik*, Ü.H. Yolsal (Çev). Ankara: Atıf Yayınları

Somersan, S. (2004). *Sosyal Bilimlerde Etnisite Ve Irk,* İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Sözer, A N. (1969). *Diyarbakır Havzası*. Ankara: Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayınları.

Sur Belediyesi (2011). *Sur İlçesinin Gelişim Tarihi.* http://www.Sur.Bel.Tr/, Erişim Tarihi:06.03.2021.

Taş, K.Z. (2003). Osmanlı Devleti Zamanında Diyarbakır'daki Ermeni Nüfusu Üzerine Bazı Bilgiler. *Milli Eğitim Dergisi* Sayı 157. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları

Taylor, C. (2018). *Çokkültürcülük: Tanınma Politikası.* C. Aktaş (Çev). İstanbul:YKY

Tekin, G.G. (2009). *Türkiye'nin Asimilasyon ve Dilkırım Politikaları: Beyaz Soykırım.* İstanbul: Belge Yayınları

Tokyay, M. (2020). *Araştırma: Kürtlerin Kürtçe Konuşma Eğilimleri Azalıyor Mu?* https://tr.euronews.com/2020/05/15/arast-rma-kurtlerin-kurtce-konusma-egilimleri-azal-yor-mu-dunya-kurt-dili-bayram

Touraıne, A (2000), *Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?,* O. Kunal (Çev). İstanbul: Yky

Uçar, J. (2019). *Kentsel Hizmetlerin Sunumunda Alternatif Bir Yöntem Olarak "Dernek": Diyarbakir Sarmaşik Yoksullukla Mücadele Ve Sürdürülebilir Kalkınma Derneği.* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünlü, B. (2018). *Türklük Sözleşmesi Oluşumu, İşleyişi ve Krizi.* Ankara: Dipnot Yayınları

Uzun, T. (2003). *Ulus, Milliyetçilik Ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme.* Ankara: Doğu Batı Düşünce Dergisi. Sayı: 23.

Weber, M, (1996). *Sosyoloji Yazıları,*T. Parla (Çev) İstanbul: İletişim Yayınları,

Yanmış, M. ve Kahraman, B. (2013). Gençlerin Dini Ve Etnik Kimlik Algısı: Diyarbakır Örneği. *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal Of Academic Inquiries)* Cilt/Volume: 8, Sayı/Number: 2, Yıl/Year: 2013

Yeğen, M, (2013). *Devlet Söyleminde Kürt Sorunu.* İstanbul, İletişim Yayınları.

Yıldırım, İ. (2020). *Aile İçi Şiddetin Ortaöğretim Öğrencilerinin Akademik Başarıları İle İlişkisi: Diyarbakır Bağlar Örneği.* Yayınlanmamış Doktora Tezi Elazığ: Fırat Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, A. (2016). *Atruş'tan Maxmur'a Kürt Mülteciler ve Kimliğin Yeniden İnşası.* İstanbul: İletişim Yayınları

Zeydanlıoğlu, W. (2009). *Torture And Turkification İn The Diyarbakir Military Prison.* (Der.) Welat Zeydanlıoğlu, John T. Parry, Rights, Citizenship & Torture: Perspectives On Evil, Law And The State (S. 73-92). Oxford: Inter-Disciplinary Press, 2009.

http://www.baglar.gov.tr/tarihi

https://diyarbakir.ktb.gov.tr/tr-161019/sur.html

https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/27-birlesmis-milletler-diger-belgeler/

https://memorializeturkey.com/memorial/diyarbakir-askeri-cezaevi-projesi/

https://tr.wikipedia.org/wiki/diyarbak%c4%b1r

https://tr.wikipedia.org/wiki/hendek_operasyonlar%c4%b1

https://tr.wikipedia.org/wiki/k%c3%bcrtlerin_k%c3%b6keni

https://tr.wikipedia.org/wiki/t%c3%bcrkle%c5%9ftirme

https://www.ab.gov.tr/files/5%20ekim/son__2016_ilerleme_raporu_tr.pdf

https://www.diyarbakirbarosu.org.tr/haberler/dil-haklari-ve-kurt-meselesi-konulu-konferans

https://www.diyarbakirkulturturizm.org/info/details/diyarbakir-tarihi/75

https://www.haberler.com/guncel/kobani-olaylari-olu-ssayisi-35-e-cikti-6571321-haberi/ (Erişim tarihi: 14.06.2019)

https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/4.5.504.pdf

https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf

https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/7217.pdf

https://www.star.com.tr/acik-gorus/hendek-ve-siyaset-haber-1056186/

https://www.tuicakademi.org/etnisite-kavrami/

EKLER

EK: 1 – Görüşme Formu

1. Cinsiyet

2. Yaş

3. Eğitim Durumu

4. Meslek

5. Aylık Ortalama Gelir

6. İkamet Ettiğiniz İlçe

7. Kendinizi öncelikle hangi kimliğinizle tanımlarsınız? Neden?

8. Kendinizi hangi etnik kimlik kimlik ile tanımlarsınız?

9. "Ben Kürdüm" derken ne hissediyorsunuz?

10. Kürt olduğunuzu ilk ne zaman düşünmeye başladınız? Bunu sizi düşündürten ne oldu?

11. Ben Kürdüm dediğiniz için veya Kürt olduğunuz için karşılaştığınız olumlu veya olumsuz bir şeyler yaşadınız mı?

12. Sahip olduğunuz etnik kimliğin en önemli özelliği nedir sizce?

13. Sahip olduğunuz etnik kimliğin olumlu ve olumsuz yanları nelerdir?

14. Sizce sizi Kürt yapan özelliğiniz nedir?

15. Günlük hayatınızda hangi dili konuşuyorsunuz?

16. Etnik kimliğiniz sizin tercihlerinizi belirler mi? (Yaşanan yer, evlilik, komşuluk, ticaret vs.)

17. Siz veya çocuklarınızın etnik olarak kimlerle evlenmesini tercih edersiniz?

18. Buradan farklı bir yerde yaşamayı düşünüyor musunuz?

19. Kendinizi yakın hissettiğiniz farklı etnik kimlikler var mı? Var ise hangileri ve neden?

20. Sevmediğiniz etnik kimlikler var mı? Var ise hangileri ve neden?

21. Kendi dışınızdaki etnik gruplarla ilişki kurarken neye dikkat ediyorsunuz?

22. Herhangi birileriyle ilişki kurarken (alışveriş, ticaret, arkadaşlık, evlilik gibi) etnik kimliklerine dikkat eder misiniz?

23. Sosyal çevrenizde ve bulunduğunuz ortamlarda etnik kimliğinizi gizleme ihtiyacı duydunuz mu? Neden?

24. Sizce "Kürt olmak" nasıl biri olması demektir?